

Действия за климата. Социално. Справедливо.

*Ръководство с аргументи за
справедливо и екологично общество*

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

Благодарности

Тази публикация нямаше да бъде възможна без подкрепата на толкова много проектни партньори и колеги. Черновите бяха преглеждани от нашите проектни партньори в Брюксел, Германия, Северна Македония, Румъния и Словакия, а повече от 30 колеги от Фондация Фридрих Еберт в целия свят ни предоставяха ценна обратна връзка по отделните раздели. Нашият езиков редактор г-жа Карла Велх ни помогна да постигнем единно звучене от индивидуалните писмени стилове на осемте съавтори. Не на последно място, нашата колега от ФФЕ Мари Майер ни оказваше подкрепа в хода на създаването на ръководството от началото до края, грижейки се за всеки детайл с голяма лична и професионална отдаденост.

Съдържание

Предисловие

стр. 6

Спешно се нуждаем от смели климатични политики, а правенето на такива политики по социален начин е предварително условие за тяхната устойчивост и успех. В това ръководство с аргументи представяме начини как да направим онова, което трябва да направим като общество сега, преди да е станало прекалено късно.

Увод

стр. 10

В това ръководство с аргументи прилагаме правилата за най-добри практики за ефективното съобщаване на посланията за климатичните промени. Онова, което трябва и не трябва да се прави, както и структурата на ръководството и отделните глави, които то включва, ще бъдат очертани в увода.

4

Социално справедлива енергийна трансформация

С насърчаването на енергийния преход ще бъдат постигнати четири цели в придвижването на нашите общества напред. Първо, източниците на възобновяема енергия ще демократизират електрическата ни система. Второ, те ще ни помогнат да гарантираме евтин достъп до надеждна енергия за всички – работници, фирми и потребители. Трето, енергийният преход несъмнено ще помогне в борбата с климатичните промени и свързаните социални проблеми. Накрая, източниците на възобновяема енергия ще подобрят индивидуалното и обществено здраве.

стр. 66

1

Амбициозни действия във връзка с климата за социална справедливост и равенство

стр. 14

Климатичните изменения застрашават основите на нашето благополучие. От друга страна, амбициозните действия за климата могат да намалят съществуващата социална несправедливост както в световен аспект, така и у дома. Социал-демократите винаги са се борели за социална справедливост. Те са се справяли успешно с фундаментални преходи в миналото по социално справедлив начин и могат да разчитат на обширен репертоар от вдъхновяващи идеи за екологична и социална устойчивост.

5

Социално справедлива трансформация на мобилността

стр. 88

Трансформацията на мобилността предлага огромни възможности за повишаване на качеството на живота ни. Тя е необходима и вече се случва, тъй като стотици общности внедряват интелигентни и устойчиви концепции за мобилност, които правят живота на гражданите по-здравословен, градските пространства – по-благоприятни за общността, местните икономики – по-силни, общества – по-справедливи и околната среда – по-чиста за нас и за следващите поколения.

2

Декарбонизация на икономиката

Изграждането на общество и икономика, които повече не се основават на изкопаеми горива с висока въглеродна интензивност („декарбонизация“) ще изисква значителни инвестиции, както и технически и социални нововъведения. В същото време, това е възможност за създаването на много нови и сигурни работни места, нови продукти и нови бизнес модели в редица отрасли.

стр. 34

3

Едновременно действащи мегатенденции

Декарбонизацията не е единствената трансформация, на която сме свидетели в момента. Например цифровизацията и демографската промяна, както и променящият се характер на работната заетост могат да окажат значително влияние върху това как и кога ще работим.

стр. 52

6

Кой взима решения за амбициозни климатични политики в условията на демокрация?

Всички необходими политически инструменти за борба с климатичните промени вече са на разположение. Сега трябва само да бъдат използвани, за предпочитане като комбинация от наднационални, национални, регионални и индивидуални действия.

стр. 110

7

Взаимните ползи за демокрацията и амбициозните климатични политики

Демокрациите са най-подходящи да осигурят ефективни и справедливи климатични политики. И обратното, с амбициозни климатични политики ние на свой ред можем да защитим демокрацията.

стр. 126

Предисловие

Уважаеми читателю,

Съществуват проблеми относно които, въпреки изключително сложното им и свързано с предизвикателства естество, ние разполагаме с предостатъчни доказателства, за да допуснем, че са напълно решими. Нещо повече, тяхното решаване би подобрило живота ни незабавно. Политиката във връзка с климата е един такъв проблем и с настоящото ръководство ние искаме да дадем своя принос към общите усилия за посрещането на това предизвикателство.

Като начало решихме, че ще е добре да започнем с една лична история. История, разказана от един от авторите на нашето ръководство. По време на писането на съответната глава нашият автор започна да пътува до работа и обратно с колело два или три пъти седмично, вместо да пътува с кола, както обикновено. Този автор не живее в широкия център на града, а на цели 11 км от офиса. Това е отлична илюстрация как малки стимули и импулси, които можем да наречем „побутвания“, независимо дали материални или психологически, могат да променят към по-добро начина ни на живот. В случая на този автор тези ползи включваха подобрене на физическото му състояние и здраве, спестяване на малко пари, както и това, че повече не допринасяше за замърсяването на въздуха и можеше да си позволи време на открито, за да си подреди мислите и да се наслади на свежия въздух. Но по-важното беше, че авторът беше възнаграден с положителното усещане, че е допринесъл за по-здравословното бъдеще на децата си. И това е първото ключово послание на настоящото ръководство – **като променяме начина си на живот, като го правим по-съвместим с нашата околна среда, ние можем да предотвратим онези драматични промени към по-лошо, онези последствия от влошаването на климата, които ще засегнат всеки от нас. Ние можем да подобрим сегашното ка-**

чество на живота си. Както показва реакцията ни на пандемията от Ковид-19, когато сме изправени пред нови ограничения, ние сме в състояние да приспособим и променим начина си на живот, като го направим по-устойчив. Същото важи и за усилията ни да се справим с климатичната криза. Политиките и най-добрите практики в тази област са всичко друго, но не и пожелателно мислене, тези неща са вече част от всекидневната реалност за хиляди хора в градове, региони и държави с прогресивни екологични политики в целия свят. Колективните действия са от жизненоважно значение, ако искаме да постигнем необходимите инфраструктурни промени, които да доведат до промени в поведението. Вместо да бъде оставено на пазарите, това съвместно начинание трябва да бъде един демократичен процес, основаващ се на световна солидарност и силна отдаденост на една обща кауза.

Действията за климата означават социална справедливост

Ключово послание на нашето ръководство е, **че социалната справедливост и социалното благосъстояние са обвързани по един сложен начин с околната среда и климата.** В крайна сметка, именно финансово по-несъстоятелната част от средната класа е тази, която винаги страда повече от климатичната криза в сравнение с онези, които разполагат със сигурна мрежа от привилегии и достатъчен финансов буфер, който да поеме ударите на тежките последствия от тази криза. Това са именно малките фермери, които губят поминъка си заради сушата, възрастното население, което трябва да понася все по-горещите лета, хората от средната класа, които живеят в предградията и пътуват до работа, постоянно попадайки в задръствания, или които живеят край магистрали и промишлени зони и постоянно вдишват вредни

газове, или работниците в автомобилните фабрики, чиито работни места са изложени на риск, понеже фирменото ръководство пренебрегва ветровете на промяната и се придържа прекалено дълго към остарели технологии, пропускайки твърде много бизнес възможности. Независимо дали става дума за децентрализирано енергоснабдяване, за устойчив транспорт или за справедлив преход на въгледобивните райони, при който на бившите работници от въгледобивната промишленост се предоставят устойчиви „зелени“ работни места и така се осигуряват стабилни доходи за семействата им, амбициозните климатични политики помагат на хората, които иначе биха били ударени най-тежко от въздействието на бързо променящия се климат. Тези политики им дават сигурност и перспективи. Посрещайки фронтално предизвикателствата на настоящата климатична реалност, „зелените“ политики поставят нашия живот и живота на децата ни върху една по-здрава основа

ЕС си е поставил за цел да стане първият въглеродно неутрален континент към 2050 г. Това съвсем не е утопия. Добрата новина е, че вече са в действие утвърдени инструменти на социалдемократичната политика, които подкрепят енергийната ефективност, замаяната на фосилните горива с възобновяема енергия, устойчивата мобилност, управлението

на отпадъците, прехода от линейна към кръгова икономика, като това са само няколко примера. С тези политики ние можем да постигнем нашите цели. ***Трябва само да активизираме усилията си, да ускорим процеса и да надградим многото добри практики, които дават видими практически резултати, що се отнася до превръщането на обществата ни в екологосъобразни и подобряването на качеството на живота на нас самите и на идните поколения.***

С подкрепата на хората

Окуражаващи новини: има широка подкрепа за този тип политика от народите по целия свят. Голяма част от гражданите са заявили своята подкрепа пред правителствата да се даде предимство на действията, свързани с климата, дори през периода на икономическо възстановяване след пандемията от Ковид-19. Според „Евробарометър“ от м. декември 2019 г., 94 процента от европейците са заявили, че защитата на околната среда е важна за тях лично, а 78 процента са съгласни, че проблемите на околната среда имат пряк ефект върху всекидневния им живот и здраве. Голяма част от гражданите по света (68 процента) са съгласни, че ако техните правителства сега не предприемат действия за смекчаване на климатичната криза, те ще разочароват своите граждани. Почти шестима от десет (57

процента) твърдят, че няма да са склонни да гласуват за политическа партия, чиято политика не се отнася сериозно към климатичната криза. Не бива да позволяваме тези очаквания за действия, изразени от хората, да останат неудовлетворени. Създателите на политики трябва да предприемат действия в отговор на такъв силен обществен консенсус.

Световните и европейски цели във връзка с климата, които си поставят „Зеленият“ пакт и други политики на ЕС, са подкрепени от науката и на практика не подлежат на обсъждане. Истината е, че за да бъдат постигнати, ние трябва също да преосмислим определени концепции, в частност онези, които оформиха западния икономически модел през последните няколко столетия, а именно силния фокус върху БВП и растежа, незаслужената стойност, придавана на дейности, които са в ущърб на околната среда, социалната справедливост и нашето благосъстояние. С нашия доминиращ икономически модел, който има тежки последствия върху естественото ни местообитание и освен това поражда широка социална несправедливост, **става все по-очевидно, че проблемите, свързани с кризата на околната среда и социалните сътресения, имат обща коренна причина** – неолибералната капиталистическа логика с нейните мантри за безкраен ръст, конкурентоспособност, доходност и експлоатация на ресурсите на всяка цена. Следователно тези две кризи трябва да бъдат преодоляни, като се използва един и същи набор от решения. Казано направо, ако искаме да гарантираме продължаването на човешкия живот на планетата, преобладаващото схващане за прогрес и качество на живота трябва само по себе си да включва елементи като устойчивост, справедливост и солидарност между поколенията, общо благо и начин на живот, който е съвместим с нуждите и ограниченията на нашето естествено местообитание, на нашата майка земя.

Докато четете това ръководство, вие ще идентифицирате някои общи принципи, които трябва винаги да се вземат предвид, когато правим оценка на предизвикателствата пред нас. Тези принципи ни предоставят рамка и общо усещане за посока. Първият от тях е ефективността или как да сведем до минимум

използването на енергията и ресурсите, за да постигнем даден икономически резултат. Вторият принцип е „отделянето“ или как можем в дългосрочен план изцяло да отделим икономическите си дейности от ограничените природни ресурси, с които разполагаме. Трето, за да постигнем това, ние трябва да следваме принципа на съгласуваността, т.е., нашите потоци от материали и енергия трябва да бъдат преоформени по такъв начин, че да са съвместими с нуждите и ограниченията на екосистемата, която ни заобикаля. Четвъртият принцип, който трябва да се отчита, е достатъчността или как да променим потребителските си модели така, че да използваме по-малко природни ресурси в сравнение с преди. Накрая, но не и по важност, са принципите на социалното равенство, справедливостта и солидарността или как да сме сигурни, че когато преодоляваме климатичните предизвикателства, всеки един ще понесе такъв дял от отговорността, който да съответства на способностите и нуждите му, като никой да не остане без подкрепа. Без значение дали става дума за увеличаването на възобновяемите източници, осъществяването на прехода на мобилността, създаването на устойчиви „зелени“ работни места и пр., очертаните тук основни принципи гарантират, че ние не просто правим различни неща, а че наистина правим нещата различно. С други думи, ние наистина сме „устойчиви“.

В това ръководство ще откриете 159 страници, пълни с аргументи, случаи на най-добри практики, факти и числа, показващи, че всичко това може да бъде направено по осъществим начин и че в много области и случаи това е нещо, което вече правим, както и по какъв начин да умножим усилията си и да бъдем по-смели в преследването на общите ни цели, правейки нашия живот и общества не просто екологосъобразни, но също и по-социално справедливи.

Повратните точки, свързани с прага от 1.5°C

Съвсем естествено за всяка промяна е да поражда несигурност. Но бездействието, що се отнася до климатичната криза, ще създаде много повече несигурност заради тежките последствия за околната среда, която има огромно влияние върху всички нас. **Ако не успеем да ограничим глобалното затопляне до 1.5°C, съществува огромен риск да достигнем „повратни**

точки“ в екосистемата на земята, след които глобалното затопляне ще продължи да расте, без да бъдем в състояние да спрем този порочен кръг. Горите, които служат като естествени поглъщатели на въглерод и които биват унищожавани от пожари поради сушата, метановият газ, който се освобождава от топенето на вечните ледове или загубата на бялата ледена покривка, която преди отразяваше голяма част от слънчевата светлина обратно в атмосферата, са само три такива „повратни точки“, които вероятно вече сме достигнали. Ето защо през 2015 г. огромното мнозинство от нациите подписа Парижкото споразумение за климата, създавайки многостранна рамка за „задържане на повишаването на средната глобална температура до значително по-малко от 2°C над равнищата от прединдустриалния период и продължаване на усилията за ограничаване повишаването на температурата до 1.5°C над равнищата от прединдустриалния период, признавайки, че това значително би намалило рисковете и въздействието от изменението на климата“, както е посочено в член 2.¹ Междуправителствената група по изменение на климата, международен научен орган, който събира заключенията на най-известните световни климатолози, описва огромните разлики между повишение на глобалната температура от +1.5°C и от +2°C в изчерпателния си специален доклад „Глобално затопляне с 1.5°C“,² изтъквайки значението на недостигането на повратните точки в климатичната система на земята. **Когато говорим за „амбициозни климатични политики“ в настоящото ръководство, имаме предвид политики в съответствие с целта от 1.5°C, политики, които могат да ни спасят от неконтролируемо, самоподсилващо се глобално затопляне. Под „амбициозни климатични политики“ имаме предвид истинска социално-екологична трансформация към по-добро, а не просто някакви „зелени“ козметични промени на иначе конвенционални политики. Следователно „за да остане всичко същото, всичко трябва да се промени“³ Другояче казано, ако все още искаме да живеем на обитаема планета, нашите общества трябва да се променят към по-добро. Ако не успеем, климатичната криза ще дестабилизира не само естествената ни среда, но също и нашите общества и благосъстояние.**

Наясно сме с опасенията по отношение на тази промяна и във всяка глава ги разглеждаме директно, развенчавайки митовете, които обгръщат климатичните политики и манипулират оправданата несигурност на хората. Най-доброто нещо по отношение на действията за преодоляване на климатичната криза е, че те не се основават на пожелателно мислене.

Действията за климата могат да бъдат отнасяни до, и да черпят вдъхновение от, стотици примери на най-добри практики, които дават реални резултати в живота. Следователно, докато пишехме това ръководство, ние се придържахме само и единствено към фактите, реалистичните политики и практическите решения, а не към утопични, фантастични сценарии.

Работа на политическите фондации и мозъчните тръстове е да предлагат решения, да отчитат най-добрите практики и да обобщават научените уроци, а след това да ги предоставят за реализация и така да помагат на онези, които отговарят за вземането на решения, на формиращите общественото мнение, както и на активните и ангажирани граждани и членове на общности, за да могат да се справят с най-неотложното от всички предизвикателства в най-добрия интерес на настоящите и бъдещи поколения. Ние като социалдемократи считаме това за свой дълг. В исторически план именно социалдемократичното движение е предизвиквало и е постигало социални трансформации, водейки народите през трудните времена с крайната цел да ги направи по-хуманни и справедливи. Кой може да е по-добре подготвен да намери правилния компромис, баланс и синергия между климата и социалната сигурност и справедливост?

„Нищо не се случва автоматично. И малко неща траят дълго. Следователно мислете за вашата сила и за факта, че всяка епоха търси своите собствени отговори и че вие трябва да се съобразявате с нейната скорост, за да можете да правите добро“. Тези прочути думи на великия Вили Бранд, изречени преди около 28 години, са напълно приложими и към днешната ни мисия. В нашия случай ние познаваме предизвикателствата, пред които трябва да се изправим, и осъзнаваме силата, която притежаваме. Но трябва да удвоим усилията си. Надяваме се, че тази публикация ще изиграе своята роля, постигайки точно това.

Увод

Посланията за климата и структура на настоящото ръководство

Учените предупреждават за глобалното затопляне от 70-те години на миналия век. Днес постоянно сме заливани от информация за климатични кризи и всеки ден в новините се отделя видно място за екологични катастрофи. Въпреки повсеместното присъствие на онова, което се нарича „знание за проблем“ (в отличие от „знанието за действие“), налице е забележително отсъствие на действие както на политическо, така и на индивидуално ниво. Причините за тази пропаст между осведомеността, намерението и поведението са разнообразни. Изследванията показват, че обикновените информационни кампании – подход, който често се използва за повишаване на осведомеността за климатичната катастрофа – рядко водят до промяна в проекологичното поведение на индивида (Steg & Vlek 2009). В светлината на този факт създателите на политиките за климата, застъпниците на устойчивостта и активистите природозащитници могат да извлекат полза от ценните прозрения на психологията на околната среда и науката за комуникацията.

Наясно сме, че за борбата с климатичните кризи ще е нужно повече време, отколкото е нужно за излагането на фактите. Трябва да мислим стратегически за нашите послания, ако искаме да достигнем до аудиторията си и да избегнем потенциална съпротива или противодействие, които да осуетят първоначалната ни цел. В настоящото ръководство са приведени в изпълнение много от следните принципи, отнасящи се до психологията на комуникирането на климатичните промени. Те предоставят ценни съвети за социалдемократите, работещи в контекста на социално-екологичната трансформация, как да направят посланията си по-ефективни.

Най-напред екипът от автори взе под внимание потенциалната целева читателска аудитория на това ръководство. Разработвайки описания на хипотетичния читател, за когото е предназначено ръководството, ние идентифицирахме някои общи знаменатели на ценностите, идентичността, мисловните модели, демографията, навиците и контекстните фактори на хората, до които се надяваме да достигне публикацията. Много често **осигуряването на добро съответствие между съобщението и целевата аудитория е точно толкова важно, колкото и съдържанието на самото съобщение** (Webster & Marshall 2019).

Друго основно съображение беше формулирането на съответните аргументи. Социалната психология и когнитивната лингвистика показват, че начинът, по който съобщаваме съдържанието, на практика променя начина, по който хората реагират на него (Lakoff & Wehling 2008). С оглед на това **нашето ръководство предоставя на читателя проактивни аргументи, за да му даде възможност да стане автор на своя собствена история**. Вместо да откликваме на един хегемонистичен дебат, ние създадохме аргументи с формулировки, които можете да използвате като инструменти, за да разкажете вашата собствена история на социалдемократическа трансформация в посока към световната справедливост и устойчивостта. Тези линии на аргументиране оформиха едно основно изложение, което прави ръководството както практично за използване, така и оправомощаващо читателя. Всяка глава е организирана така, че да го вдъхнови да прилага различни подходи към разглежданите проблеми и да претендира за участие в една история на промяната, от която всички сме част.

Когато се задълбочите в отделните глави, ще забележите, че всяка от тях започва с **позитивна конкретна визия**. Това поражда положителни емоции у читателя и насърчава откритостта и куража, необходими, за да се открият и сграбчат възможностите за преодоляване на климатичната криза и нейните причини, а не да се насърчава отдръпване от въпросите, които са поставени на дневен ред (Harré 2011). В контекста на обезпокоителната климатична катастрофа и огромната световна несправедливост това е нещо, което често по-лесно се казва, отколкото се прави. Важно е да си напомняме за потенциалния риск и нежеланите странични ефекти от съобщаването на лавина от послания, пораждащи неприятни емоции като страх, тревожност, вина и екзистенциални угризения. Има голяма вероятност нашата целева аудитория да разбере аргумента, може дори да осъзнае реалността на заплахата и да подкрепи биосферните и алтруистични ценности, но вредното поведение ще продължи или дори ще се задълбочи. Подобен феномен е обект на изследване от десетилетия и създава така наречения от социалната психология „когнитивен дисонанс“. В резултат на това се излагаме на риска да стимулираме поведенчески прояви, които са проблемни по отношение на околната среда и отклоняват вниманието на читателите от рисковете, карайки ги да интерпретират тези рискове отново по егоистични начини и да стават апатични спрямо проблемите или да активират материалистични ценности (Crompton & Kasser 2009).

Един възможен начин за справяне с тази дилема е да се фокусираме върху конструктивни визии за устойчивост и справедливост, които са изначално вдъхновяващи и мотивиращи. Те привличат вниманието на читателя към посланията, които се отправят, и предизвикват положителни емоции. Това на свой ред откроява положителни качества, които са от съществено значение за социалния прогрес (Harré 2011). **Освен че стимулират креативността и откритостта, положителните емоции подобряват и способността на читателя да възприема обезпокоителната информация, която е неизбежна и неразделна част от съобщението за климата.** В настоящото ръководство ние не избягваме по-тежките аспекти на реал-

ността, за които всички сме информирани много добре. Но те са представени във форма, която ги прави лесна за възприемане и насърчава читателите да черпят от тях мотивация за действие, а не ги кара да се дистанцират от разглежданите въпроси.

Друго съществено съображение, когато става дума за съобщения от стратегическа важност, е езикът, който използваме. **Използването на прогресивни формулировки е ключ към генерирането на промяна и демонстрира, че трансформацията е възможна.** Ето защо положихме много усилия, за да създадем формулировки, които се фокусират върху справедливо и устойчиво бъдеще. Като използваме определени думи и фрази и умишлено включваме или изключваме определени аспекти от по-големия дебат, ние целим насърчаването на по-полезни начини, по които да се гледа на света. С оглед на това формулировките на съответните аргументи са замислени така, че да се позовават на един много конкретен набор от ценности. Те правят съобщенията мотивиращи и ефективно подтикваат към действие. Чрез интегрирането на призови за концепции като справедливост и честност се подхранват истинските ценности, което укрепва моти-

вацията за построяването на по-устойчив, справедлив и демократичен свят. Например глава първа започва с твърдението, че амбициозните действия във връзка с климата са важни за социалната справедливост и равенство. Като се фокусира върху бъдещите поколения, класовото разделение и разделението на север и юг в глобален аспект, текстът разкрива по какъв начин действията във връзка с климата са полезен инструмент за борба с несправедливостта. С възприемането на такава гледна точка и вместо да се фокусираме върху цената на действията по климата или дори да отстъпим сцената на дебат, който да разгледа действията по климата като средство за постигане на неприсъщи цели (фирмени печалби, власт, придобивки или национална сигурност), ние допринасяме за насърчаването на една устойчива мотивация.

В допълнение ние се постаряхме много да се съобразим със съответната целева аудитория на различните аргументи. Като отчитаме нещата, които потенциалните читатели вземат присърце, общото помежду им и всичко, което се съотнася към тяхната споделена идентичност като социалдемократи, става по-вероятно посланията да попаднат в целта (PIRC 2011). Отново можете да видите това ясно в глава първа, която подчертава силната връзка между миналите борби на социалдемократите и социалната справедливост.

Първа и втора глава в частност обхващат въпроси като класите и глобализацията. Когато разглеждахме аспектите на справедливостта, сигурността, икономиката и работните места, ние трябваше да категоризираме по-малко привилегирани групи от хора, хора, които не се облагодетелстват толкова много от глобалната капиталистическа икономика. **Постаряхме се да бъдем възможно най-приобщаващи в езика си, като избягвахме да третираме хората като различни,¹ а вместо това изтъквахме сходствата.** Докато се стремяхме да бъдем напълно ясни за индивидуалните трудности, пред които хората се изправят, ние искахме да подчертаем и скритите проблеми в системата, и възможните начини за тяхното преодоляване (Underhill 2020). **В резултат препоръките, представени в това ръководство, могат да спомогнат за насърчаване на солидарността и емпатията и за изграждането на по-приобщаващо общество** (PIRC 2011).

Друг ключов елемент във всяка от главите в ръководството са примерите за най-добри практики, които показват как промяната, която е напълно възможна, може да бъде осъществена с поставяне на ударение върху положителните социални норми, следвани от други индивиди и институции, които вече работят в посока на трансформацията. Хората са социални същества. Когато научаваме за неща, които други хора правят (колкото повече приличат на нас, толкова по-добре), това оказва дълбоко влияние върху собствените ни действия. Всъщност влиянието на социалните норми е един от най-важните двигатели на човешкото поведение и същевременно един от най-несъзнаваните. Да научаваш за устойчиви инициативи и работа, вършена от единомишленици, може да бъде по-мотивиращо и плодотворно, отколкото да си информиран за екологичните проблеми, и това преди всичко прави такова действие необходимо (Klöckner 2013). Като представяме примери за най-добри практики, ние се стремим да подчертаваме вече успешните промени и това прави бъдещите промени да изглеждат по-изпълними. Тези примери за най-добри практики са представени по начин, който набляга на ролята, която хората играят в създаването на промяната, като така ги правим още по-вдъхновяващи за читателя.

Друга важна полза от примерите за най-добри практики е, че те предоставят знания за действия, тоест как да се справяме с определени проблеми. Това подхранва у хората усещането, че са способни на действието, което е необходимо, за да се защити околната среда. Това е особено важно, тъй като е доказано, че както индивидуалната, така и колективната самоефективност са от съществено значение за проекологичното поведение (Klöckner 2013). Някога Алберт Айнщайн каза съвсем уместно: „Не можем да решаваме проблемите, като използваме същия начин на мислене, който сме използвали, когато сме ги създали“. Настоящото ръководство поставя за разглеждане някои горещи проблеми в индустриализираните капиталистически общества. Още по-важното е, че то надхвърля обикновения анализ на статуквото, като посочва възможни начини за придвижване напред в посока на по-справедливо, устойчиво и социалдемократично бъдеще.

Бележки и Източници

Бележки Предисловие

¹ Т.е. стремяхме се да не използваме език, който дистанцира други групи от самите нас.

Източници:

Crompton, T. & Kasser, T. (2009): *Meeting environmental challenges: The role of human identity*; налично на: www.valuesandframes.org/downloads (последно видяно на 1.11.2016 г.).

Klöckner, C. A. (2013): A Comprehensive Model of the Psychology of Environmental Behaviour – a Meta-Analysis, в: *Global Environmental Change*, 23(5), 1028–1038.

Lakoff, G. & Wehling, E. (2008): *Your Brain's Politics. How the Science of Mind Explains the Political Divide*. Heidelberg: Carl-Auer Publishers.

Public Interest Research Centre (2011): *The Common Cause Handbook. A Guide to Values and Frames for Campaigners, Community Organizers, Civil Servants, Fundraisers, Educators, Social Entrepreneurs, Activists, Funders, Politicians, and everyone in between*.

Harré, N. (2011): Psychology for a Better World. Auckland Department of Psychology, University of Auckland;; налично на: www.psych.auckland.ac.nz/psychologyforabetterworld (последно видяно на 16.06.2020 г.).

Steg, L. & Vlek, C. (2009): Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative research agenda, в: *Journal of Environmental Psychology*, 29, 309–317.

Underhill, R. (2020): A Practical Guide For Communicating Global Justice and Solidarity – An alternative to the language of development, aid and charity; налично на: <https://www.healthpovertyaction.org/wp-content/uploads/2019/04/A-Practical-Guide-For-Communicating-Global-Justice-and-Solidarity.pdf> (последно видяно на 17.06.2020 г.).

Webster, R. & Marshall, G. (2019) *The #TalkingClimate Handbook. How to have conversations about climate change in your daily life*. Oxford: Climate Outreach

Бележки Увод

¹ https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf

² <https://www.ipcc.ch/sr15/>

³ Този известен цитат е от романа „Гепардът“ на Джузепе Томази ди Лампедуза.

1

Амбициозни действия във връзка с климата за социална справедливост и равенство

Амбициозните действия във връзка с климата са съществен инструмент в борбата срещу растящата несправедливост както в света, така и у дома. Социалдемократите винаги са се борили за социална справедливост. Те са се справяли успешно с фундаментални преходи по социално справедлив начин и разполагат с обширен репертоар от вдъхновяващи концепции за екологична и социална устойчивост, от които да се възползват.

В настоящата глава ще очертаем важността на амбициозните климатични политики за осигуряването на социална справедливост (част I) и социален прогрес (част II). Ще

покажем също, че концепцията за социално-екологична трансформация не е нова за социалдемократията, а е неразделна част от историческото ѝ развитие (част III).

Магда, какво би искала тази година за рождения си ден?

Амбициозна климатична политика, за да мога, когато порасна, да бъда чудесна баба, също като теб.

Част I: Амбициозните действия за климата са важен инструмент за борба против растящата несправедливост както в света, така и у дома.

Амбициозните климатични политики подпомагат социалната справедливост. Това е нещо, на което се набляга еднакво от растящ брой прогресивни граждани и политици социалдемократи. В раздела по-долу ще хвърлим светлина върху взаимодействието между климатичната криза и социалната справедливост за различни маргинализирани групи.

В страните от целия свят ние се изправяме пред криза на справедливостта. **В резултат от кризата в климата по-малко привилегированите групи в обществото понасят троен товар от растяща несправедливост:**

1. Първо, маргинализираните граждани страдат повече от последиците от климатичната криза:

- Когато някой град е ударен от топлинна вълна, температурите от 40°C засягат много повече по-възрастните хора, които живеят в някой задъшен апартамент с площ от 40м², отколкото обитателите на голяма хубава къща със сенчеста градина, където могат да се разхлаждат. Аналогично, добре платеният чиновник може да включи климатика или да излезе от офиса, докато работникът не може да остави производствената линия в душната гореща фабрика. Това не е само въпрос на личен комфорт. Дори в богатата Германия 20 000 души са починали по време на топлинни вълни през последните години, което е два пъти повече, отколкото в пътнотранспортни инциденти.¹ Други природни бедствия, причинени от глобалното затопляне, също ще засягат повече маргинализираните части от обществото, тъй като техните домове, училища и работни места често са разположени в места, където природните рискове са по-вероятни, например, върху нестабилна почва или в райони, където са възможни наводнения.²

- В допълнение секторите, **ударени най-силно от климатичната криза, понастоящем осигуряват работни места предимно за нискоквалифицирана работна ръка.** Тук имаме предвид земеделския сектор, който вече страда от суши, бури, недостиг на вода и все по-непредсказуеми метеорологични процеси, както и туризма, който освен тези предизвикателства е изправен и пред проблема от покачването на морското равнище.³ Следователно по-малко привилегированите са по-уязвими спрямо неблагоприятните въздействия на климатичната криза. Международната организация на труда прогнозира загуба от 80 милиона работни места на пълно работно време в рамките на следващите десет години вследствие на климатичната криза, като дори тази цифра зависи от това дали ще задържим глобалното затопляне под +1.5°C. Ако не успеем да постигнем тази цел, още повече хора ще изгубят работата си. Проучванията показват, че гражданите на ЕС преценяват риска от загуба на работното място поради негативните въздействия на глобалното затопляне (или поради неравенство) като по-висок от риска от загуба на работното място вследствие на мерките за намаляване на въглеродните емисии.⁴

2. Второ, социално маргинализираните групи имат по-малък капацитет за справяне с такива въздействия от климатичната криза, те просто са по-малко издръжливи:

Разходите за наводнената изба или щетите на покрива, нанесени от бурята, са по-голям товар за бедните в обществото, отколкото за заможни граждани с добра застраховка. Хората, работещи в тежко засегнати райони, са обичайно по-малко гъвкави, що се отнася до смяна на работата им. Малкият фермер, например, може да не разполага с необходимия капитал и знания, за да инсталира модерна икономична напоителна система, за да противостои на ефектите от сушата.

3. Трето, това е още по-несправедливо, защото групите в неравностойно обществено положение допринасят по-малко за климатичната криза, като това важи за всяка страна както сега, така и в миналото.⁵

По-малко привилегированите летят по-малко, независимо дали по бизнес или за удоволствие, не карат (големи) коли, имат много по-малки апартаменти за отопляване и купуват по-малко потребителски продукти. Всъщност 45 процента от емисиите на парникови газове в световен мащаб се причиняват от най-богатите 10 процента от световното население, докато най-бедните 50 процента отговарят за само 13 процента от емисиите. Въпреки че повечето от тези богати „топ емитери“ се намират в индустриализираните държави от северното полукълбо, важно е да се отбележи, че една трета от тях живеят в държави със средни доходи като Русия.⁶

Филип Алстън, специален докладчик на ООН по въпросите на крайната бедност и правата на човека, дори предупреди, че „рисуваме сценарий „климатичен апартейд“, при който богатите плащат, за да избегнат прегряване, глад и конфликти, а останалата част от света е оставена да страда.“⁷

Всички ние искаме обществата ни да са справедливи и всички се стремим да се борим срещу растящото неравенство. В светлината на гореописаните три причини, а именно че маргинализираните са по-уязвими, по-малко издръжливи и допринасят по-малко за емисиите, е наложително климатичната криза да бъде ограничена, за да се избегне задълбочаващата се пропаст между световите на богатите и бедните.

Климатичната криза е не само криза на справедливостта от гледна точка на привилегировани спрямо онеправдани групи в обществото, но също и в перспективата на няколко други измерения, по-конкретно на справедливостта а) между поколенията, б) между народите и в) между мъжете и жените.

1. Всички искаме по-добро бъдеще за децата и внуците си.

- Искате те да живеят достойно и без страх, да могат да развиват талантите си и да се грижат за любимите си хора. Заедно с нашите родители обаче ние сме употребили толкова много ресурси, че за бъдещите поколения няма да бъде оставено много.² Киселинни океани, препълнени с пластмасови отпадъци, вместо с риба, пустинни

пейзажи, намаляващо биологично разнообразие и общества, които прекалено често са в режим на криза поради разпространението на болести, природни бедствия и експлозивно растящи разходи в резултат от необходимостта да се приспособяваме към новата ситуация - какво наследство само ще предадем на децата си!⁹ Едва ли е изненадващо, че младежките движения по света полагат големи усилия, за да напомнят на нашето поколение, че „Няма планета Б“, на която да продължат да живеят.¹⁰ ***Ето защо, ако искаме децата ни да живеят щастлив живот, трябва да трансформираме нашите общества и икономики в съответствие със социалните и екологосъобразни принципи, с други думи трябва да ги променим за по-добро точно сега.***

2. Осигуряването на справедливост в областта на климата се разглежда като приоритет и на международно ниво, където можем да видим същите модели на несправедливост, както на национално ниво:

- Страните с нисък въглероден отпечатък (по настоящем, в исторически план, общо и на гла-

ва от населението) ще бъдат ударени най-тежко от въздействието на глобалното затопляне. Повечето от тези държави са разположени в топли региони, които е възможно с нарастването на топлината да се превърнат в необитаеми пустини.¹¹ Географски особености като дълги и постоянно ерозиращи брегови линии означават, че тези държави могат да бъдат ударени от жестоки бури с растяща честота или че могат да станат свидетели как океанът поглъща устията на големите им реки.¹²

- Тъй като повечето от тези нации са държави с ниски доходи, те се намират в неизгодна позиция, когато става дума за повишаване на тяхната издръжливост.¹³ Подобряването на издръжливостта изисква не само скъпо инфраструктурно развитие, но също и създаване на спасителни планове или учредяване на фондове за жертвите на екстремни метеорологични явления. Обаче човешки и финансови ресурси често липсват.
- Ето защо климатичната криза има потенциала значително да изостри световното неравенство. Поради тази причина в продължение на десетилетия се води международен дебат за

отговорността на различните нации при ограничаването на климатичната криза. Макар че сега е ясно, че за да се избегне повишаване на температурата с 1.5°C (което би довело до необратимо глобално затопляне), всяка нация трябва да стане въглеродно неутрална към 2050 г., ние не трябва да пренебрегваме и разглеждането на отговорността за историческите емисии, тоест проблемите, които са били причинени в значителна степен от държавите в северното полукуълбо. От тази гледна точка целта на ЕС за въглероден неутралитет към 2050 г. не е амбициозна, а доста закъсняла.

- Днес, когато става дума за справяне с климатичната криза, международна солидарност означава не само справедливо „поделение на тежестта“ при признаване на историческите емисии, но също и справедливо разпределяне на възможностите, генерирани от „зелени“ иновации. Ако страните от северното полукуълбо, които преди всичко са причинили голяма част от емисиите, сега продават иновативни „зелени“ технологии на онези страни от южното полукуълбо, които в момента страдат от последствията от мерките за борба с глобалното затопляне, това не може да се нарича международна справедливост. След като са допринесли в значителна степен за глобалното затопляне, страните от северното полукуълбо би следвало поне да предоставят „зелени технологии“ на най-засегнатите държави от южното полукуълбо, позволявайки им по този начин да излязат от затрудненото положение. Щеше да е още по-добре, ако страните от северното полукуълбо оказваха подкрепа за „зелени“ проучвания и иновации в южното полукуълбо, така че фирми от южното полукуълбо да могат да претендират за повече патенти, например за възстановяема енергия или за градска мобилност.
- Международната солидарност е била ръководен принцип за социалдемократията още от нейното зачеване. Днес в един глобализиран свят солидарността не е само въпрос на принципи, но и истински актив, тъй като означава обединение на силите. Можем да предотвратим

климатичната криза, която заплашва човечеството, само ако истински се обединим и работим заедно на глобална основа. Парижкото споразумение за климата, един от най-важните многостранни договори през последните десетилетия, е отлична основа за такива съвместни действия.

3. Добре известен факт е, че глобалното затопляне оказва по-голямо въздействие върху жените, отколкото върху мъжете.

- Повече жени страдат от бедност, те често нямат достъп до жизненоважни ресурси, а във времена на криза много общества избират да спасяват и хранят момчетата и мъжете преди момичетата и жените.¹⁴ Освен това икономическите сектори, засегнати жестоко от глобалното затопляне – например земеделие, туризъм и здравеопазване – наемат на работа много жени. В редица субсахарски африкански държави жените играят стабилизираща роля в семействата и общностите заради важното си участие в земеделието, а сега този модел на живот е все повече изложен на риск. В туристическия сектор също ще бъдат загубени много работни места. Когато хърватските брегове изчезнат, няма да има повече нужда от камериерки. За разлика от туризма обаче здравният сектор ще се нуждае от още повече медицински сестри, които да се грижат за функционирането на нашите системи на здравеопазване, когато климатичната криза се разгърне изцяло. Необходимо е да сме сигурни, че тази допълнителна работа ще се извършва от кадри, които работят при добри условия, а не от медицински сестри, които и днес вече полагат извънреден (незаплатен) труд (виж по-горе, стр. 19, а за ефектите от климатичните политики върху равенството между половете, виж Глава 2, стр. 55).
- Би било грешка обаче, ако представяме жените единствено като безпомощни жертви на климатичната криза. От дребните земеделски производители в южното полукуълбо, преоткриващи традиционни земеделски техники, които са от полза в настоящата ситуация, до Грета Турн-

берг, тийнейджърката основател на „Петъци за бъдеще“, навсякъде по света жените са лидери в борбата срещу климатичната криза.¹⁵ Наличните научни данни често показват, че жените са по-добре информирани за климатичната криза и са по-загрижени за нейните въздействия.¹⁶

- Следователно, **климатичните политики трябва не само да вземат предвид разликите в последствията от климатичните въздействия върху мъжете и жените, но и конкретно да оправомощават жените да се борят с това предизвикателство**, допринасяйки по този начин за равенството между половете.

Но какво да кажем за...

...опасенията, че мерките за смекчаване на последиците от изменението на климата биха довели до нова несправедливост вътре в самите нации поради задълбочаващото се социално разделение, например защото цените на емисиите на CO₂ удрят по-тежко по-малко привилегированите?

Пътят пред нас: Да осигурим социална справедливост у дома

- Амбициозните мерки за смекчаване на последиците от изменението на климата могат да спомогнат за намаляване на съществуващата социална несправедливост. Социалдемократите в частност следва да се уверят, че новите политики са създадени с оглед на това.
- На национално ниво има много решения въз основа на най-добри практики. Едно отлично решение е система за ценообразуване на въглеродните емисии с ефект на преразпределение.¹⁷ В тази система привилегированите, топ емитерите, плащат повече, докато маргинализираните групи, които генерират по-ниски емисии, плащат по-малко от самото начало. Общите данъчни приходи може тогава да бъдат възстановявани директно на по-бедните членове на обществото или да се използват частично за екологични проекти, които да облагодетелстват по-малко привилегированите обществени групи. Това може да включва нови обществени градини, безплатен обществен транспорт или нови отоплителни/изолационни системи за проекти

за социални жилища. И в двата случая в края на годината маргинализираните групи ще имат повече пари в джоба си, което би им помогнало да подобряват социалното си положение и същевременно да им служи като награда за техния относително малък въглероден отпечатък.

- Обаче не само данъчните мерки следва да се оценяват с оглед на ефектите им върху социалната справедливост. На практика свързаните с климата и всички други разпоредби и държавни инвестиции трябва да бъдат обект на същия контрол - по-добър безплатен обществен транспорт, нови велоалеи или субсидии за (товарни) велосипеди са по-добра инвестиция от гледна точка на социално маргинализираните, отколкото субсидии за електрически спортен автомобил за 60 000 евро. Би било също по-справедливо и по-здравословно да се забранят автомобилите в центъра на градовете, при условие че има добра алтернатива, отколкото само да се позволяват нови електрически превозни средства (виж също Глава 5, стр. 107).
- Това са само някои примери, които показват, **че най-доброто решение от екологична гледна точка ще допринесе и за по-голяма социална справедливост.**

Но какво да кажем за ...

...факта, че много страни в Европа генерират относително малко емисии, докато правителствата на страни с големи емисии като Съединените щати или Бразилия отказват да предприемат подходящи действия?

Пътят пред нас: Да осигурим глобална климатична справедливост

Тази „игра на обвинения“, в която всички сочим с пръст съседите, чакайки да видим кой ще направи първия ход, е типична тактика на забавяне. В контекста на борбата срещу климатичната криза в (Източна и Западна) Европа този довод не може да бъде приет поради пет причини:

1. Първо, ако вземем под внимание а) историческите емисии вследствие на ранната индустриализация и б) емисиите на глава от населението, всяка една европейска страна има висок въглероден отпечатък. Като цяло европейските държави генерират 33 процента от световните емисии, а само страните от ЕС генерират 22 процента.¹⁸ Това, което не е отразено в тези числа, е фактът, че емисиите на CO₂ се изчисляват там, където се произвеждат, а не там, където се консумира съответният продукт. Следователно, ако стомана с високи нива на въглеродни емисии се произвежда в Индия, но се използва в Словакия, то Индия е страната с лошото досие.
2. Второ, ако всяка страна трябваше да чака „по-големите съседи“ да направят първия ход, накрая никой нямаше да направи нищо. Фактът, че Полша е номер 26 в класацията на страните, емитиращи най-много парникови газове, означава ли това например, че другите 171 държави, които са подписали Парижкото споразумение за климата, няма да правят нищо, докато полското правителство не реши да изпълни изцяло задълженията си по договора?
3. Трето, дори ако националните правителства се противопоставят на амбициозните климатични политики, това не означава, че въглеродният отпечатък на въпросната страна не може да бъде намален. Изявлението на президента Тръмп, че ще се оттегли от Парижкото споразумение за климата, беше посрещнато с яростна съпротива в много американски щати и общности, като тяхното противопоставяне намери израз в лозунга „Ние продължаваме да участваме“. Кампанията, носеща същото название днес, обединява заинтересовани страни с общ бюджет от 6.2 трилиона долара, който съответства на третата най-голяма икономика в света.¹⁹ По подобен начин в много други държави прогресивни политици участват в пряк диалог на ниво общности и провинции (напр. „Конвентът на кметовете“) за най-добрите начини за борба с глобалното затопляне.²⁰
4. Четвърто, малките държави могат да играят важна роля, ако вдъхновяват с примера си. Това

се отнася до някои страни от южното полукълбо като международно признатите „шампиони в борбата срещу климатичните изменения“ Коста Рика и Мароко, но също и до някои малки европейски страни. Дания например следва много амбициозна климатична политика, намалявайки емисиите и подкрепяйки „зелената“ дипломация. В качеството си на ролеви модели такива държави могат да задвижат ефекта на доминото. Германският енергиен преход например започна като уникален политически експеримент в края на 90-те години на миналия век в контекста на световното господство на производството на електроенергия от изкопаеми горива и една мъничка ниша за изключително скъпи възобновяеми алтернативи. В рамките на само няколко десетилетия този преход задейства световния успех в производството на

енергия от възобновяеми източници и доведе до възникването на висококонкурентна възобновяема промишленост.

5. Пето, в продължение на много години главните опоненти описват мерките за смекчаване на последиците от изменението на климата като „тежест“, докато всъщност те са точно обратното. **Амбициозните климатични политики са огромна възможност за изграждане на по-справедливи и по-здравословни общества и за подобряване благосъстоянието на хората по цялото земно кълбо.** В настоящото ръководство ще представим много примери за положителни съпътстващи ползи от амбициозните климатични политики с оглед на социалното равенство и равенството между половете, работните места, здравето, демократичните процеси на вземане на решения, и дори времевата независимост.²¹

Част II: Амбициозните климатични политики защитават социалните придобивки, постигнати през последните десетилетия.

През последните няколко десетилетия световната общност направи значителен прогрес в посока на осигуряването на храна, достъп до вода и здравеопазване, като милиони хора се избавиха от бедността. Данните от последните години обаче показват, че този социален напредък не само се намира в застой, но и че някои социални придобивки вече са изгубени поради настъпващата климатична криза, тъй като тези успехи частично се основават на свръхексплоатацията на ресурсите на околната среда.²²

- В продължение на почти два века броят на хората, живеещи в абсолютна **бедност**, постоянно е намалявал, което безусловно е голям успех.²³ Бяхме свидетели и на значително увеличаване на богатствата в много страни от Източна и Западна Европа. Но според Световната банка 122 милиона души може да бъдат върнати обратно в бедността към 2030 г. поради въздействието на климатичната криза, която драматично обръща положителната тенденция на намаляване на бедността.²⁴

БЕЗДЕЙСТВИЕТО ЗА ЗАЩИТА НА КЛИМАТА УВЕЛИЧАВА БЕДНОСТТА

122

милиона души

- **Гладът** отново нараства. Съгласно Организацията на ООН по прехрана и земеделие „промяната на климата и климатичните крайности имат [...] ключов принос за неотдавнашното нарастване на глада в световен мащаб“;²⁵ в резултат на което „броят на хората в света, страдащи от недохранване, се увеличава от 2015 г. насам и е достигнал отново нивата, отчетени през 2010–2011 г.“.²⁶ Загубите на реколта поради климатичните промени засягат земеделието и в (източно-)европейските страни. Сушата в Русия през 2010 г. и 2012 г. на пример намали добивите от земеделски култури с една четвърт до една трета, причинявайки рязко увеличение на цените на храните.²⁷
- Достъпът до годна питейна вода ще бъде проблем не само в предразположените към суша райони, но и в много страни в северното полукълбо. В Централна и Източна Европа правителствата на България, Чешката република, Унгария, Литва, Полша, Молдова, Румъния, Словакия, Словения и Украйна работят заедно със Световната метеорологична организация, за да установят интегрирана система за управление на сушата.²⁸ От особено значение са ледниците в централна Азия, които осигуряват питейна вода за жителите на всички съседни държави и които понастоящем се топят драстично.
- Растящата климатична криза упражнява все по-голям натиск върху **здравните ни системи**. Стресът от жегите и травмите от природните бедствия обаче не са единственият повод за загриженост.²⁹ Поради повишаващите се температури животните-гостоприемници от (суб)тропичните области могат да оцеляват и в Европа, което води до разпространение на векторно-переносими заболявания като западнотилската треска, която вече достигна Югоизточна Европа и Чешката република.³⁰ Не на последно място, замърсяването на въздуха се увеличава поради климатичната криза, намалявайки очакваната продължителност на живота на милиони хора (виж също Глава 5, стр. 90). Това е сериозен проблем, тъй като само половината от населението в света има достъп до здравеопазване и много

хора на практика изпадат в бедност, понеже не могат да си позволят медицинското лечение, от което се нуждаят.³¹

Следователно амбициозните климатични политики ни помагат да защитаваме социалния прогрес, който сме постигнали през миналите десетилетия и дори векове.³²

- Нещо повече, социално-екологичната трансформация на икономическите ни системи ще допринесе за прекратяването на глада (чрез намаляване на разхищението на храна например), ще даде приоритет на една стабилна система на здравеопазване пред краткотрайни потребителски стоки и ще даде възможност на всички членове на обществото да живеят по-добър живот благодарение на по-справедливото разпределение на богатствата (не непременно чрез постоянното увеличаване на БВП). *Именно тази визия за по-добро бъдеще борците за прогрес са се стремели да достигнат в продължение на десетилетия.*

Но въздействията на климатичната криза не застрашават само нашата социална система. В риск се намират и други аспекти на **човешката сигурност**:

- Един проблем, върху който се фокусира дебатът, е климатичната криза като задвижваща сила на въоръжени конфликти. Недостигът на вода, гладът и оттук масовата миграция утежняват (а не толкова пораждаат) конфликтите както вътре в, така и между, народите. Експертите са съгласни, че с увеличаващото се глобално затопляне климатичната криза ще става все по-важен фактор в световните конфликти,³³ и ООН дори обяви климатичната криза за „най-голямата заплаха за световната сигурност“.³⁴
- Въпросът за **климатичните бежанци** все по-често е в центъра на международния дебат. Както подчертава Върховният комисариат на ООН за бежанците: „Климатичните промени и природните бедствия могат да увеличат и утежнят заплахите, които принуждават хората да бягат през международните граници. Взаимодействието между климат, конфликти, бедност и преследване силно увеличава сложността на

извънредните ситуации с бежанците.“³⁵ Макар че е трудно да се прогнозира колко климатични бежанци има и колко ще има в бъдеще, накъде ще мигрират и дали климатичната криза е била решаващият фактор в избора им да напуснат домовете си, все пак се правят някои предпазливи прогнози. Например неотдавнашен доклад на Световната банка прогнозира около 140 милиона климатични бежанци към 2050 г. при забавяне на действията, свързани с климата.³⁶

- Въздействието на глобалното затопляне върху **инфраструктурата** получава по-малко внимание в дебата. Предвид важността на училищата, болниците, железопътните линии, пътищата и фабриките обаче е ясно, че инфраструктура, която е устойчива на климатичните въздействия, е от критично значение за всички нас. Сградите трябва да могат да устояват на природни бедствия (бури, наводнения, проливни дъждове, горски пожари, свлачища и т.н.), както и на „постепенно настъпващи събития“ (суша, топяща се ледена покривка и ледници или повишаване на морското равнище). Предвид глобалното затопляне, което вече сме причинили, тези въздействия са неизбежни.³⁷ Ето защо изправени пред практическата невъзможност да създадем устойчива инфраструктура за

свят, в който глобалната температура се е повишила с 5°C, фокусът трябва да се насочи върху намаляването на глобалното затопляне и смекчаването на неговите ефекти, като по този начин ще построим по-добро бъдеще.

- Аналогично само днес можем да сложим етикет с цена на **икономическите загуби**, причинени от природни бедствия вследствие на климатичните изменения. Понастоящем те възлизат на приблизително 520 милиарда щатски долара годишно, което е еквивалентът на БВП на Швеция.³⁸ За държавите обаче в един +5°C свят е невъзможно да се изчислят икономическите и инфраструктурни загуби, не и на последно място защото загубата на културно наследство и унищожаването на поминъците, когато големи части от Санкт Петербург, Нидерландия и бреговата ивица на Хърватия изчезнат под вода, ще бъдат неизмерими.
- Накрая, но не и по важност, абсолютното глобално затопляне ще дестабилизира и **политическите ни системи**, включително обезценявайки постижения като процедурите по вземане на решения при по-широко обществено участие и по-голямото равенство между половете. Във времена на криза изпълняващите органи обикновено трябва да предприемат смели и драстични мерки, често пренебрегвайки гласовете на другите политически участници. Такива ситуации рядко допринасят за социалния прогрес и иновациите, а по-скоро задействат връщане към старомодни ценности (виж също Глава 7, стр. 128).

Но какво да кажем за...

инвестициите, които са необходими, за да направим обществата ни по-издръжливи на климатичните въздействия?

Пътят пред нас: Да гарантираме социалната и човешка сигурност

- Трябва да се инвестира в земеделското планиране, системите за здравеопазване, управлението на водите, устойчивата инфраструктура, както и в системи за ранно предупреждение, за да можем да се справяме по-добре с последствията

от глобалното затопляне, за които дори от перспективата на днешния ден знаем, че са неизбежни. Световният икономически форум оценява необходимостта от инвестиции на 1.8 трилиона щатски долара в пет ключови области. Това изглежда много, но добрата новина е, че към 2030 г. тази инвестиция може да донесе ползи в размер на 7.1 трилиона щатски долара. Такава инвестиция не само би предотвратила много по-големи разходи, но би подтикнала и към повече нововъведения, като биха могли да бъдат реализирани много социални съпътстващи ползи (за повече подробности виж Глава 2, стр. 36 и сл.).³⁹

ОТ ИНВЕСТИЦИИТЕ В ЗАЩИТАТА НА КЛИМАТА ПЕЧЕЛИ ИКОНОМИКАТА

- Генералният секретар на ООН Антониу Гутереш беше напълно прав, когато подчерта, че „**Всяко нещо си има цена. Но най-голямата цена е да не правим нищо.**“⁴⁰ Неотдавнашно проучване показва, че могат да се спестят 30 трилиона щатски долара от щети, причинени от глобалното затопляне, ако се придържаме към целта от 1.5°C. Огромното мнозинство от нациите, представляващи 90 процента от световното население, биха се облагодетелствали от това.⁴¹
- Това е още повече вярно с оглед на милионите човешки животи и препитания, и културното и природно наследство, които ще бъдат изгубени. Това са нещата, на които няма как да сложим етикети с цена.

Част III: Социалдемократите са добре подготвени за предизвикателствата, които предстоят:

Тъй като са се справяли с редица значителни промени и преходи, социалдемократите могат да черпят от богата история от концепции за екологичната и социална устойчивост.

- През цялата си история социалдемократията винаги е била тясно свързана с проблемите на околната среда. За трудещите се индустриални работници природата е рай и място, където да отдъхат и да се възстановяват след дългите смени във фабриката или в мините. Същевременно тя им е давала възможност да избягат от често трудните условия на живот в работническите райони на големите и малки градове. Изборът да се прекара време сред природата следователно винаги е бил израз на самоопределение. Работническото движение, което възниква в цяла Европа през 80-те години на 19 век, се стреми да институционализира този интерес към природата. С такава цел през 1895 г. е основана туристическата асоциация „Приятел на природата“, международно обединение на обичащи природата работници от различни страни. Още на този ранен етап от историята на социалдемократията се приема, че международните въпроси, свързани с природата, трябва да се решават в сътрудничество.
- През 70-те и 80-те години на миналия век въпросите, свързани с политиката на околната среда, се обсъждат все по-изрично и открито. В целия свят влошаването на околната среда е станало твърде очевидно. Чрез своята комисия „Север-Юг“ германският канцлер Вили Бранд насърчава обмена между развитите страни и страните от южното полукълбо. Оглавяваното от него правителство е първото германско федерално правителство, което през 1971 г. приема програма за развитие. Фактът, че днес обсъждаме екологични и климатични пробле-

ми в глобален аспект е до голяма степен благодарение на Вили Бранд, чиято „Нова източна политика“ представлява важна стъпка към обединена Европа и който настоява за световно управление след краха на комунизма, изискване, което днес е още по-важно отпреди.

- Като защитник на работниците социалдемократическите партии никога не са се фокусирали изключително върху мерките за защита на околната среда, но винаги са били загрижени за социалните въздействия. Политиците често са прекалено заети с опасения от загуба на работни места и не успяват да се възползват от възможностите за структурни промени. Тъкмо затова е още по-важно, че през 70-те години миналия век ГСДП решава да предприеме структурна промяна на своя територия в Северен Рейн-Вестфалия, като целта са въгледобивът и тежката промишленост. За Вили Бранд целта е да „направи небето над минните кули на Рур отново синьо“. Започва един продължителен процес на преобразуване със силно ударение върху икономическата диверсификация и в предишните промишлени зони се преместват нови компании за проучвания, производство и услуги. В резултат качеството на живота в района значително се подобрява, не на последно място поради подобрите условия на околната среда. Тази трансформация в Северен Рейн-Вестфалия все още се счита за положителен пример за структурна промяна, мотивирана от загриженост за околната среда. (виж също Глава 2, стр. 43).
- През този период много страни стават свидетели на учредяването на първите „зелени“ партии, които поставят на политическата сцена многобройни въпроси за околната среда и подтиква другите партии да включат в програмите си политики във връзка с околната среда. Наред със „зелените“ социалдемократите също разработват всеобхватни екологични концепции. Тридесет години по-късно много социалдемократически партии все още смятат, че имат социални и „зелени“ корени.

- Крайъгълен камък в политиката за околната среда е публикуването на доклада Brundtland със заглавие „Нашето общо бъдеще“. Докладът, написан под ръководството на бившия премиер-социалдемократ на Норвегия г-жа Гру Харлем Брунтлан, дефинира за първи път термина „устойчиво развитие“ и предизвиква широка дискусия за световна устойчива политика за околната среда.
- В Централна и Източна Европа влошаването на околната среда също се превръща в проблем през 80-те години на миналия век, не на последно място непосредствено след ядрената авария в Чернобил. Навсякъде в региона са сформирани екологични групи, чиито членове са обявени за противници на комунистическите режими. След краха на комунизма много от тези екоактивисти намират политически дом в социалдемократическите партии, където продължават да работят задълбочено по екологични проблеми.

Но какво да кажем за...

...споделяната политика по въпросите на климата на социалдемократията и профсъюзите, които имат своите корени все в работническото движение? Не предаваме ли нашето минало?

Пътят пред нас: Заедно с профсъюзите, като признаваме нашите корени

- Няма съмнение, че профсъюзите могат и биха искали да играят ключова роля в борбата срещу климатичната криза. Те са естествени партньори, когато става дума за подкрепа на екологосъобразната трансформация, която води и до по-голяма социална справедливост.
- В миналото профсъюзните дейци с прогресивно мнение по въпросите на климатичната криза е трябвало да се борят, за да получат подкрепа. Но с разгръщането на климатичната криза, значително обострящото се неравенство както в национален, така и в световен план, унищожаването на милиони работни места в тежко засегнатите сектори, застрашаването на здраве-

то и благосъстоянието на все повече работници и подкопаването на общото ни бъдеще, тази картина се промени драматично към по-добро.

- Днес всички големи международни профсъюзни конфедерации са активни организатори на климатични политики, каквито са и много от техните регионални и национални партньори и членовете им. Международната конфедерация на профсъюзите и Европейската конфедерация на профсъюзите са категорични в подкрепата си за Парижкото споразумение за климата и насърчават концепцията за „справедлив преход“ към устойчиво бъдеще (виж също Глава 2,

- По-прагматично настроените профсъюзни членове изтъкват, че „ако профсъюзите не седят край масата“, когато се разработват климатичните политики, то „самите те ще се окажат в менюто“. И двете страни започнаха да разбират, че е важно представителите на профсъюзите да бъдат включвани в многостранните диалози на заинтересованите страни по въпросите за разработване и изпълнение на климатичните политики, където се осъществява среща между правителството, профсъюзите, учени и представители на екологични НПО. Днес това може да се разглежда като основа за създаването на

стр. 40 и сл.). През 2015 г., когато беше сключено Парижкото споразумение, Международната организация на труда публикува своите „Насоки за справедлив преход към екологично устойчиви икономики и общества за всички“,⁴² а следващата година МКП и ЕКП учредиха „Център за справедлив преход“ в подкрепа на процесите на справедлив преход по целия свят.⁴³

комисии в много страни, които чертаят общи пътища за справедлив преход към икономика с нулеви въглеродни емисии.

- Разбира се, профсъюзите преди всичко ще се фокусират върху интересите на своите членове, работниците, тъй като такива са техните правомощия. Но това не означава, че действията по климата трябва да бъдат забавени. Веднъж щом е определена конкретна дата за поетапно преус-

тановяване на дадено производство, комисиите по въгледобива и други многостранни форуми на заинтересованите страни трябва да се уверят от самото начало, че резултатите от техните преговори са в съответствие с целта от 1.5°C на Парижкото споразумение за климата, т. е. че няма да бъде надхвърлен определен бюджет за въглеродните емисии.⁴⁴ Това прави възможно да се намери най-добрия начин да се гарантира, че преходът, завършен към тази конкретна дата, е социално справедлив. Осигуряването на резултат в съответствие с Парижкото споразумение за климата е от критично значение, защото ако задействаме негативни взаимовръзки на неконтролируемо глобално затопляне, все едно не сме постигнали нищо. Както многократно е изтъквала Шарън Бъроу, генерален секретар на МКП: „На мъртва планета няма работни места“.

- В борбата си за справедлив преход профсъюзите още веднъж са естествени съюзници на социалдемократите. Това е продължение на общото ни минало. Следвайки целите си, профсъюзните дейци и социалдемократите е трябвало еднакво да се съобразяват с голямата картина, постоянно да реформират основните си традиционни ценности, за да гарантират съответствието им с днешния свят. Следователно трябва да си зададем след-

ните въпроси: Какво значение може да има днес международната солидарност, ако пренебрегваме климатичната справедливост? Кои членове на обществото ни са най-маргинализирани днес – индустриалните работници, какъвто беше случаят през 80-те години на 19 век, или хората с несигурни работни места и ниско заплащане, чиито позиции са застрашени от въздействието на глобалното затопляне? Как можем да се обединим срещу експортните стоки за Европа, произвеждани при ужасяващи условия на труд и околна среда в държавите от южното полукълбо? И как можем да се освободим от един неолиберален световен ред, подкрепян от бизнес модел, който води до облагодетелстването на още по-малък брой хора чрез увеличаващата се експлоатация на други човешки същества и на нашата природа? В тези съвместни усилия профсъюзните дейци и социалдемократите започнаха да създават нови съюзи например, като привличат нови членове, работещи в „зелени“ сектори, или като протягат ръка на НПО или движения, занимаващи се с въпросите на околната среда. За да разсеем всякакви оставащи съмнения, ние трябва да наблягаме на нашите основни социалдемократични ценности – справедливост, солидарност и социален прогрес, за които, както изтъкнахме в първите две части на тази глава, амбициозните климатични политики са от критично значение.

Към какво се стремим?

- **Всички ние се стремим към свят с по-голяма социална справедливост и равенство както за нашето поколение, така и за нашите деца и внуци.** В духа на международната солидарност ние искаме да сложим край на глада и бедността, искаме функциониращи системи за здравеопазване и по-справедливо разпределение на богатствата. **Амбициозните климатични политики не само предотвратяват големи стъпки назад в това отношение, но спомагат и за изграждането на такива общества.** Вече в много държави се изпълняват климатични проекти, облагодетелстващи маргинализираните групи (като обществени градини, безплатен обществен транспорт или енергийно ефективни социални жилища),

и се прилагат политически инструменти, водещи до намаляването на емисиите на CO₂ и до по-честно разпределяне на богатствата (като данъци върху въглеродните емисии със силен ефект на преразпределение).

- **Въз основа на опита от вече извършени успешни преходи и на изключително прогресивните екологични политики, прилагани в предходните десетилетия, все повече социалдемократи, профсъюзни дейци и други прогресивни хора работят за постигане на визията за живот, който да е социално и екологично по-добър за всеки един.**

Бележки и Източници

Бележки

¹ Изследването, публикувано от германското министерство на околната среда, не отчита данните за много по-жестоките топлинни вълни от 2018 и 2019 г. Поради ограничената наличност на информация изследването се опира на наборите от данни за лятото на 2003, 2006 и 2015 г. Виж: https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/1410/publikationen/das_monitoringbericht_2019_barrierefrei.pdf, стр. 34 (последно видяно на 16.4.2020 г.).

²Спомнете си за спечелилия „Оскар“ филм „Паразит“, в който богатото семейство трябваше да анулира къмпинг пътуване, докато апартаментът на бедното семейство в приземния етаж беше изцяло наводнен.

³Виж също Глава 2, стр. 40.

⁴Виж: <https://europeanmoments.com/opinions/eupinions> (последно видяно на 23.6.2020 г.).

⁵Това обаче не означава, че на маргинализираните групи не трябва да се предлагат и устойчиви варианти за избор. Всеки трябва да има достъп до отоплителна система, която не вреди на местните гори, енергоспестяващ хладилник и здравословна органична храна.

⁶Общо 26 процента от топ емитерите живеят в ЕС, Русия и Централна Азия, виж: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>, стр. 179 и https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/file_attachments/mb-extreme-carbon-inequality-021215-en.pdf (последно видяно на 16.4.2020 г.).

⁷<https://edition.cnn.com/2019/06/25/world/climate-apartheid-poverty> (последно видяно на 15.4.2020 г.).

⁸Има няколко илюстративни инструмента, показващи в каква степен живеем за сметка на следващото поколение, като например изчисляването на броя Земи, от които бихме имали нужда, за да поддържаме начина си на живот, или „Деня на превишаване на Земята“. За да продължим с настоящия си начин на живот, включително с всички социални неравенства, ще се нуждаем от 1.75 планети Земя. Ако всеки водеше начина на живот на средния италиански гражданин, щяхме да се нуждаем от четири планети Земя. „Денят на превишаване на Земята“ бележи онзи ден в годината, в който потреблението ни превишава световните ресурси, което трябва да бъде спестено на бъдещите поколения. Всяка година „Денят на превишаване на Земята“ настъпва малко по-рано. През 2019 г. той е бил на 19 юли. Полезен преглед на тези инструменти можете да намерите тук:

<https://www.theworldcounts.com/challenges/planet-earth/state-of-the-planet/overuse-of-resources-on-earth>

⁹Най-популярният подход за илюстриране на границите на обитаемост на планетата Земя се основава на онова, което наричаме „планетарни граници“. Девет планетарни граници дефинират „безопасно място за действие за човечеството“, докато „преминаването на една или повече планетарни граници може да бъде вредно или дори катастрофално поради риска от преминаването на прагове, които ще задействат нелинейна рязка екологична промяна в континентален или планетарен мащаб. Виж: <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries/planetary-boundaries/about-the-research/the-nine-planetary-boundaries.html> (последно видяно на 16.4.2020 г.).

10 Най-известното младежко движение е „Петьци за бъдеще“, което достигна световно представителство в рамките на само 12 месеца. Как лидерът на движението описва шансовете на своето поколение за добър живот може да се види тук: <https://www.npr.org/2019/09/23/763452863/transcript-greta-thunbergs-speech-at-the-u-n-climate-action-summit?t=1587037264028> (последно видяно на 16.4.2020 г.).

¹¹Виж: <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/global-warming-heat-territory-earth-uninhabitable/> (последно видяно на 10.7.2020 г.).

¹² Най-скорошният „Световен показател за климатичните рискове“, доклад, представящ данни за екстремни метеорологични събития, свързани с климатичните изменения, и публикуван на годишна основа, твърди, че „[о]т десетте най-засегнати страни и територии в периода от 1999 г. до 2018 г., седем са развиващи се страни в групата на страните с ниски доходи или по-ниски средни доходи, две са класифицирани като страни с по-високи средни доходи (Тайланд и Доминика), а една е с развита икономика с високи доходи (Пuert Rico).“ Виж: https://germanwatch.org/sites/germanwatch.org/files/20-2-01e%20Global%20Climate%20Risk%20Index%202020_10.pdf (последно видяно на 10.7.2020 г.).

¹³Виж: <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/> (последно видяно на 10.7.2020 г.).

¹⁴За общ преглед виж например: <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/climate-change> или <https://www.globalcitizen.org/en/content/how-climate-change-affects-women/> (последно видяно на 10.7.2020 г.).

¹⁵Виж например: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiVr6GT7MLqAhWixMQBHB7GA5QQFjABegQIAxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.ipcc.ch%2Fapps%2Fenjlite%2Far5wg2%2Fenjlite_download2.php%3Fid%3D9719&usg=AOvVaw0w7DWxzyZRbD6yyO99Gч9a (последно видяно на 10.7.2020 г.).

- ¹⁶За информация за САЩ виж: McCright, Aaron M. (2010): The effects of gender on climate change knowledge and concern in the American public, in: Population and Environment 32, № 1, стр. 66-87.
- ¹⁷Виж например: <https://medium.com/the-sensible-soapbox/british-columbias-carbon-tax-is-working-3ea81114be5a> или <https://www.freitag.de/autoren/der-freitag/co2-steuer-als-gerechtigkeitsmotor-so-gehts>
- ¹⁸Виж: <https://ourworldindata.org/contributed-most-global-co2> (последно видяно на 10.7.2020 г.).
- ¹⁹Виж: <https://www.wearestillin.com/about> (последно видяно на 10.7.2020 г.).
- ²⁰Виж: <https://www.covenantofmayors.eu/> (последно видяно на 10.7.2020 г.).
- ²¹Тази гледна точка е илюстрирана още през 2009 г. в известните карикатури на Джоел Пет, лауреат на наградата „Пулицър“: <https://www.climateactionreserve.org/blog/2012/08/31/environmental-cartoons-by-joel-pett/> (последно видяно на 10.7.2020 г.).
- ²²Световната рецесия, причинена от кризата с Ковид-19, също може да застраши това положително развитие по два начина. Първо, освен многото жертви на самия коронавирус възникналата икономическа криза ще разруши поминъка на безброй хора и ще коства милиони работни места. Второ, ако държавите не поемат изцяло по пътя на екологичното възстановяване, климатичните цели може да се окажат недостижими и с всички тежки последствия от това, както е посочено в настоящата глава.
- ²³Процентът на живеещите с по-малко от долар на ден е намалял от 84 процента през 1820 г. до 24 процента в началото на 90-те години на миналия век, а процентът на живеещите с по-малко от 1.9 долара на ден е намалял от 44 процента в началото на 80-те години на миналия век до 9.6 процента през 2015 г. (виж: <https://ourworldindata.org/extreme-poverty> (последно видяно на 15.4.2020 г.).
- ²⁴Виж: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Poverty/A_HRC_41_39.pdf, стр. 6. За оригиналния доклад виж: <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange/brief/shock-waves-managing-the-impacts-of-climate-change-on-poverty-background-papers> (последно видяно на 15.4.2020 г.).
- ²⁵<http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/2018/en/> (последно видяно на 15.4.2020 г.).
- ²⁶<http://www.fao.org/3/ca5162en/ca5162en.pdf#page=30> (последно видяно на 15.4.2020 г.).
- ²⁷Виж: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15863.pdf>, стр. 8 (последно видяно на 22.5.2020 г.).
- ²⁸Виж: <https://public.wmo.int/en/resources/bulletin/integrated-drought> (последно видяно на 8.7.2020 г.).
Едно проучване на въздействието на климатичната криза в Беларус, Украйна и Молдова също очертава рисковете от суша и недостиг на вода, като показва, че най-засегнати са Молдова и Украйна: https://www.droughtmanagement.info/literature/ZOI_climate_change_eastern_europe_2012.pdf (последно видяно на 8.7.2020 г.).
- ²⁹Последният доклад за човешкото развитие предупреждава, че „негативното въздействие от промяната на климата засяга здравето и образованието. Между 2030 г. и 2050 г. се очаква климатичната промяна да причинява годишно още около 250 000 случаи на смърт в резултат на недохранване, малария, диария и топлинен стрес.“ <http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>, стр. 180 (последно видяно на 15.4.2020 г.).
- ³⁰„Човешкото здраве е засегнато и от опасни инфекции и въздействия, причинени от промяната в екосистемите. Повечето страни от Централна и Източна Европа, Кавказ и Централна Азия съобщават за висок риск от такива заплахи за здравето, включително туларемия, антракс, западен кърлежопреносим енцефалит, хеморагична треска с бъбречен синдром, кримско-конгоанска хеморагична треска, западнонилска треска, бруцелоза и Ку треска, както и опасни инфекции като холера, малария, кърлежов тиф, лайшманиоза, лептоспироза и др.“ Виж: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15863.pdf>, стр. 8.
- ³¹<https://www.who.int/gho/world-health-statistics> (последно видяно на 15.4.2020 г.).
- ³²Филип Алстън, специален докладчик на ООН по въпросите на крайната бедност и правата на човека, подчертава, че „промяната в климата заплашва да обезсмисли последните 50 години на напредък в развитието, световното здраве и намаляването на бедността.“ Виж: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24735&LangID=E> (последно видяно на 15.4.2020 г.).
- ³³Виж: <https://en.unesco.org/courier/2018-2/climate-change-raises-conflict-concerns> (последно видяно на 16.4.2020 г.) или Mach, K.J., Kraan, C.M., Adger, W.N. et al. (2019): Climate as a risk factor for armed conflict, в: Nature 571, 193-197. <https://doi.org/10.1038/s41586-019-1300-6>
- ³⁴Виж: <https://www.un.org/en/chronicle/article/greatest-threat-global-security-climate-change-not-merely-environmental-problem> (последно видяно на 22.5.2020 г.).
- ³⁵Виж: <https://www.unhcr.org/news/stories/2019/10/5da5e18c4/climate-change-and-displacement.html> (последно видяно на 8.7.2020 г.).

³⁶Виж: <https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2018/03/19/groundswell---preparing-for-internal-climate-migration> (последно видяно на 10.7.2020 г.).

³⁷Да споменем само два примера: Първо, за да се подготвят за повишаването на глобалното затопляне, много градове ще трябва да подменят всички канали, за да са сигурни, че след проливните дъждове градът няма да бъде наводняван. Второ, критичната инфраструктура в арктическите региони (пътища, електропреносни мрежи, сгради и др.) ще трябва също да бъде изградена отново почти изцяло заради топящата се ледена покривка. Виж: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15863.pdf>, стр. 9 (последно видяно на 17.4.2020 г.).

³⁸Според „NatCat SERVICE“ на световната застрахователна компания „Мюнхен Ре“: <https://www.munichre.com/en/risks/climate-change-a-challenge-for-humanity.html> (последно видяно на 17.4.2020 г.).

³⁹Виж: <https://www.weforum.org/agenda/2020/01/climate-resilience> и <https://newclimateeconomy.report//2016> (последно видяно на 16.4.2020 г.).

⁴⁰От брилянтната му реч на срещата на върха за действия във връзка с климата: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2019-09-23/remarks-2019-climate-action-summit> (последно видяно на 17.4.2020 г.).

⁴¹Виж: https://www.researchgate.net/publication/325321687_Large_potential_reduction_in_economic_damages_under_UN_mitigation_targets (последно видяно на 23.6.2020 г.).

⁴²Виж: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf (последно видяно на 10.7.2020 г.).

⁴³Интернет страницата на центъра можете да видите тук: <https://www.ituc-csi.org/just-transition-centre?lang=en> (последно видяно на 10.7.2020 г.).

⁴⁴Фактът, че не беше определена конкретна дата за поетапно спиране в съответствие с Парижкото споразумение, е сред най-критикуваните от германските „комисии за въглищата“. Предвид въглеродния ъ бюджет Германия трябваше да преустанови въглищната си индустрия най-късно към 2030 г., но заинтересованите страни можаха да се договорят за поетапно спиране едва към 2035-2038 г. Следователно по-бавното развитие на енергията от възобновяеми източници излага на опасност хиляди работни места в този сектор (виж: <https://www.bund.net/service/presse/pressemitteilungen/detail/news/diw-studie-kohleausstieg-muss-bis-2030-kommen-zwei-drittel-des-gesamten-deutschen-emissionsbudgets-bereits-in-20-jahren-aufgebraucht/>). Друг голям въпрос е дали е „справедливо“ да се отделят 40 милиарда евро от парите на данъкоплатците за индустрия без бъдеще, докато бившите служители на банкрутиралите германски компании за слънчева енергия не получиха никаква спасителна помощ, а структурно слаби райони, зависещи от стабилността на ветроенергийния сектор, не получават толкова голяма подкрепа, колкото въгледобивните райони.

Източници:

Полезен обзор на връзките между неравенството и климатичната криза: <http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf> (последно видяно на 15.4.2020 г.).

Връзките между бедността и климатичните промени са разгледани подробно в: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Poverty/A_HRC_41_39.pdf (последно видяно на 15.4.2020 г.).

Изчерпателна фактологична справка за въздействието на климатичната криза върху здравето, съставена от СЗО Европа: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0007/347983/13-Fact-sheet-SDG-Climate-change-FINAL-25-10-2017.pdf?ua=1 (последно видяно на 15.4.2020 г.).

Насоките на МОТ за справедлив преход: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf и една по-скорошна публикация на МОТ: Galgóczi, Béla/ ILO (2018): *Just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all*, https://labor-doc.ilo.org/discovery/delivery/41ILO_INST:41ILO_V2/1256119990002676

Двата най-важни документа с насоки за амбициозни климатични политики са Парижкото споразумение за климата: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf и новаторският доклад на Междуправителствената група по изменение на климата за глобално затопляне с 1.5°C: <https://www.ipcc.ch/sr15/>.

2

Декарбонизация на икономиката и бъдещето на работните места

Декарбонизацията на всички сектори на икономиката е възможност за създаване на всякакви нови работни места в нововъзникващите отрасли и чрез нови бизнес модели на кръговата икономика.

В тази глава разглеждаме предизвикателството, което предстои: декарбонизацията на всеки сектор на нашата икономика. Твърдим, че това начинание, в контекста на посочения по-горе аргумент, ще изисква значителни инвестиции, както и технически и социални нововъведения. Но ако този потенциал бъде впрегнат, амбициозните действия за климата могат да създадат множе-

... трябва да декарбонизираме планетата сега, за да спасим света от климатичен колапс. На мъртва планета изобщо няма работни места.

ство нови и по-добри работни места. Тук ще представим доказателства в подкрепа на осъществимостта на този сценарий и ще очертаем как можем да го превърнем в реалност, преодолявайки фронтално предизвикателствата пред нас. В края на краищата, една тотална климатична криза ще ни изправи пред далеч по-голямо предизвикателство, защото на мъртва планета няма работни места.

Прав си, Джак. Но какво можем да правим на чиста планета, ако нямаме работа?

Част I: Инвестициите, които се изискват за създаването на нова промишлена и обществена инфраструктура, ще осигурят изобилие от нови работни места.

Декарбонизацията на икономиката изисква огромна инвестиционна програма. В рамките на следващите 30 години съществена част от обществената и частна инфраструктура ще трябва да претърпи значителна модернизация, за да стане въглеродно неутрална. Това включва енергийните мрежи, електроцентралите, химическите заводи, сградния фонд, транспортната мрежа, дейностите по предотвратяване и третиране на отпадъците и много други области.

За да се придобие представа за мащаба на задачата е добре да се разгледат по-подробно различните сектори на икономиката и мерките, които трябва да се предприемат във всеки отделен случай:

1. В енергийния сектор топлоелектрическите централи с изкопаеми горива ще трябва да се заменят със съоръжения за производство на енергия от възобновяеми източници като слънчеви фотоволтаични инсталации, вятърни паркове, електроцентрали, използващи биомаса, и водноелектрически централи. Предвид факта че един успешен енергиен преход ще разчита в голяма степен на децентрализирана структура, ще бъде необходим и обширен ремонт на енергийната мрежа, включително въвеждане на дигитални технологии, за да се направи тя интелигентна и ориентирана към търсенето. Една разпръсната мрежа за съхранение, базирана на различни технологии, ще формира основата на електросистемата, гарантирайки сигурност на доставките през дните и седмиците с по-малко слънце и вятър. Използването на възобновяема електроенергия за производството на „зелен“ водород е начин да се съхранява излишната електроенергия, когато предлагането превишава търсенето, като други примери са акуму-

латорните батерии и помпено-акумулиращите водноелектрически централи. Веднъж след като производството на възобновяема енергия е децентрализирано, същото може да се направи и с производството на водород, което може да се разположи на място, особено в близост до вятърните паркове. Това ще допринесе за създаването на нови работни места в местните общности и ще подкрепи изграждането на нови вериги за доставки и производствени мрежи.

2. Промислеността ще трябва да замени процесите с интензивно производство на въглеродни емисии с нови алтернативи, свободни от въглерод. Това се отнася както до използването на енергия в засегнатите отрасли, така и до химични процеси, които произвеждат CO₂ или използват продукти с високо съдържание на въглерод. За много промишлени процеси с интензивно производство на въглеродни емисии технологичните решения са вече налице и по всяка вероятност ще станем свидетели на появата на нови промишлени сектори. Много от тези нови технологии обаче са още в начален етап и ще са нужни нови изследвания и пилотни проекти, за да бъдат разширени до промишлени нива. Неотдавна например голямо внимание получи приложението на „зеления“ водород. Той може да се използва като заместител в много енергоемки производствени процеси, които преди изискваха, наред с други, използването на изкопаеми енергийни източници и следователно бяха с висок въглероден интензитет. Забележителен пример за използването на „зеления“ водород в промишлените процеси е като заместител на въглицата в производството на стомана.

3. Секторът на мобилността ще трябва да инвестира значително в гъвкавостта („мултимодалността“) на транспортната система. Това ще изисква, между другото, разширяване на капацитета на обществения транспорт, който да стане „по-зелен“, разработването на услуги за споделяне, както и високо ниво на взаимосвързаност между различните опции за мобилност

и дигитализацията на мобилността. В резултат хората ще бъдат дори по-мобилни, отколкото са днес, и ще стане по-малко наложително да притежаваш автомобил. Увеличаването на капацитета на обществения транспорт следва да включва разширяване на железопътната система на дълги разстояния, както и опции за градски и местен транспорт. По отношение на оставащите автомобили ще трябва да заменим съществуващия парк от двигатели с вътрешно горене с превозни средства с нулеви емисии, използващи например електричество или водород като вторичен източник на енергия. Съгласно едно изследване поне 80 процента от автомобилите ще трябва да бъдат електрически към 2050 г.¹ За по-задълбочено разглеждане на въпросите на мобилността, виж Глава 5.

4. Често пренебрегван, но въпреки това от много важно значение е **секторът за отопление и охлаждане**. Става дума за това как отопляваме домовете си и обществените сгради през зимата, как ги охлаждаме през лятото и как готвим храната си. Секторът разполага с голям неизползван потенциал за намаляване на въглеродните емисии. Това изисква стратегия с два основни

аспекта – на увеличаване на енергийната ефективност и на конверсия на възобновяемата енергия. С други думи, да ти е хладно, топло и да си добре нахранен, като използваш по-малко енергия отпреди и разчиташ изключително на възобновяеми енергийни източници с нулеви емисии. За да стане това реалност, първо ще трябва да ремонтираме съществуващия сграден фонд, като подобряваме изолацията чрез модернизация например. Второ, ще трябва да подменим конвенционалните отоплителни системи с въглища, нефт или природен газ с технологии с нулеви емисии като слънчеви инсталации, термopомпи и работещи със „зелено“ електричество или възобновяеми районни отоплителни системи. В допълнение, трябва да обмислим отново архитектурния дизайн, за да го направим възможно най-енергийноефективен например чрез внимателно планиране на поставянето на прозорците и въздушната циркулация.

5. **Последният сектор**, който определено заслужава да се спомене тук, е **земеделският**. Той е най-големият източник на емисии от метан и азот – парникови газове, които са по-вредни за климата от въглеродния двуокис. Макар често

да се казва, че земеделският сектор е труден за декарбонизация, това не е невъзможно, ако съумеем да променим начина, по който произвеждаме и търгуваме със земеделски продукти. Приспособеното към климатичните изменения селско стопанство е ключът, а пренасочването на земеделските субсидии към екологичното фермерство е първата крачка. Малко по-малко от 40 процента, тези субсидии представляват съществен дял от бюджета на ЕС и понастоящем от тях се ползват предимно едромащабни агропромишлени отрасли.² Тъй като в този сектор има по-малко инвестиции, възможно е в бъдеще той да се нуждае от повече работна ръка и да създава нови работни места посредством нови бизнес модели. Това е особено вярно, ако гледаме на земеделския сектор по холистичен начин, прилагайки принципите на кръговата икономика – биологичните отпадъци могат да се превърнат в торове или в биогаз на местно ниво, без да са нужни значителни финансови инвестиции или специално обучение за местните селски стопани.

- Като цяло общите допълнителни инвестиции, необходими за декарбонизацията в Германия през следващите 30 години, се изчисляват на около два трилиона евро. Това може да изглежда огромна сума, но всъщност възлиза само на около три процента от общите инвестиции в промишлени инсталации и жилищния сграден фонд, които ще са необходими за запазването на капиталовите активи на германската икономика. Това илюстрира съотношението между размера на сумата и мащаба на икономиката. **Изводът е, че сумата е значителна, но постижима.**
- Нещо повече, един поглед върху последствията от необходимите инвестиции за работни места в засегнатите сектори разкрива положителни новини. Първо, тези инвестиции **ще задействат търсене на водещите пазари за технологии за защита на климата** – технологии с възобновяема енергия, технологии за „зелена“ мобилност и технологии и решения за енергийна ефективност. Например ние ще се нуждаем от разширяване на съществуващата влакова мрежа, нови отоплителни системи, изолационни материали и вятърни турбини, като това са само няколко примера.

Това на свой ред ще създаде много повече работни места в съответните сектори и в различните региони. По-долу ще разгледаме конкретните професии, които най-вероятно ще извлекат полза³:

1. Поради важната роля, която инфраструктурата играе при трансформацията, хората, заети **в проектирането на сгради и съоръжения и в строителното инженерство**, ще бъдат първите, които ще извлекат ползи, тъй като трябва да се строят железопътни линии и сградният фонд трябва да бъде модернизирани.
 2. Едромащабният ремонт на сградния фонд ще облагодетелства също работниците в изграждането на интериора и цяла гама от **професии, свързани с планирането и надзора на строителните обекти**, както и с **инженеринга** на сградните услуги и техническите сградни услуги.
 3. Освен това преминаването от индивидуална мобилност към по-развит обществен транспорт ще създаде работни места в сферата на услугите, свързани с **трафика и логистиката**, в резултат на разширяването на системите за обществен транспорт и споделяне, управлението на трафика и разгръщането на инфраструктурата за „зелена“ мобилност.
 4. Накрая, но не и по важност, работните места в **мехатрониката, силовата електроника и електроинженерството** вероятно ще се увеличат поради засиленото търсене на решения и услуги за възобновяема електроенергия. В една децентрализирана енергийна система тези работни места могат да бъдат от пряка полза за местните общности.
- Предвид на това че много от необходимите инвестиции трябва да се разгръщат в рамките на цели държави и че системата за възобновяема енергия трябва да бъде по-децентрализирана в сравнение с днешната високоцентрализирана система, базирана на топлоелектрически централи, всички региони в дадена страна могат да си поделят тези ползи. Ето един реален пример, който ясно илюстрира това – днес почти 300 000 души вече са наети във водещия пазар за възобновяема енергия в цяла Германия⁴ в сравнение с едва около 28 000

души във въгледобивната промишленост, която е концентрирана в конкретни райони.

Сценариите за Германия показват, че декарбонизацията на икономиката може да създаде повече работни места, отколкото ще бъдат изгубени в сравнение със сценария с по-малко амбициозни климатични политики.

- **Вече има милиони хора, които работят в „зелените“ сектори.** Скорошни проучвания, проведени от германската служба по околната среда, предполагат, че 6.4 процента от работната сила в

Германия (почти три милиона души) вече са заети в области, свързани със защитата на околната среда, от екотуризм и устойчиви финансови услуги до работни места в промишлеността. Повече от половината от тези работни места са пряко свързани с опазването на климата.⁵ Поне 400 000 души работят в секторите с възобновяема енергия, сравнено със само 18 600 работещи в добива на лигнитни въглища в Германия. Има много малко изследвания, предоставящи цифри конкретно за сектора на мобилността (напр. работници, заети изключително в производството на автомобили с двигатели с вътрешно горене спрямо онези, които произвеждат не само електрически автомобили или автомобили с водородно гориво, но

също и (товарни) велосипеди, влакове, автобуси, железопътни линии и велоалеи). **Амбициозните климатични политики водят и до сигурни работни места в тези бъдещи „зелени“ сектори, докато придържането към конвенционалните отрасли поставя тези работни места в риск и вече е оставило хиляди хора без работа.**⁶

- Една от причините за тези загуби на работни места е, че работодателите на „зелени“ работни места все още не са организирани в профсъюзи и следователно нямат силно представителство (за разлика от въгледобивния сектор с неговата традиционно висока степен на организираност и силен глас в профсъюзния сектор). Много „зелени“ стартиращи предприятия не виждат необходимостта да се кооперират с профсъюзите, като някои дори възпрепятстват работата им и повечето профсъюзи пропускат възможността да привличат нови членове от нововъзникващите новаторски „зелени“ сектори. **Следователно синдикализирането на „зелените“ работни места е от ключово значение за успешната трансформация и освен това е в полза на всички заинтересовани страни** – за работниците чрез по-доброто представителство, за профсъюзите чрез новите членове и за „зелените“ фирми чрез възможността да бъдат чути.
- В исторически план възходът и упадъкът на сектори не е нищо ново. **Но този път имаме шанса да превърнем прехода на икономиките в политически управляем процес, който да гарантира социална справедливост.** Днес много малко хора работят като коняри за разлика от епохата, когато конете са били главно средство за придвижване, а във влаковете има много малко пожарникари. Тези професии са изчезнали в резултат на технологическия прогрес. През последните няколко десетилетия са уволнени хиляди секретарки, когато персоналните компютри стават неразделна част от офис оборудването (за по-подробно обсъждане на ефектите на дигитализацията върху заетостта виж също Глава 3, стр. 57 и сл.). Много от тези промени са породени от нуждите на пазара. Обаче някои от тях са предизвикани от правителствени мерки като загубата на работни места в тютюневия отрасъл, когато

правителствата започват да се чувстват по-загрижени за здравите бели дробове на гражданите, отколкото за печалбите в този сектор.

- Ако разгледаме инвестиционните промени, става ясно, че един продиктуван от пазара колапс на много „кафяви“ икономически сектори е вероятен сценарий. Големи частни банки, но и многобройни пенсионни фондове и други финансови инвеститори се изтеглят от отраслите, използващи изкопаеми горива, а многостранните и национални банки за развитие прилагат стратегии на продажби на активи, осъзнавайки, че тези сектори нямат бъдеще.⁷ **Следователно големият въпрос е не дали вредните за околната среда отрасли ще могат да продължат бизнеса си „както обикновено“ или дали ще се свият, а по-скоро дали работниците и общностите ще се изправят пред продиктувано от пазара постепенно спиране на работата без защитна мрежа и дали ще поставим политически рамки за справедлив преход сега, позволявайки на гражданите да участват в създаването на тяхното бъдеще.**
- Следователно ключовото послание е, че декарбонизацията ще доведе до промяна в структурата на заетостта. Успехът на този преход ще зависи от ефективното управление, политическото лидерство, правилните икономически стимули за възобновяемите източници и устойчивото производство и потребление. Ние пак ще произвеждаме и ще консумираме, но ще произвеждаме различни неща и ще ги консумираме по различен начин.
- Това става още по-очевидно, ако погледнем **холистично на структурата на заетостта** в нашите икономики. Не трябва ли да се стремим към общество, където да имаме достатъчно шофьори на автобуси, за да сме сигурни, че никой няма да бъде забравен на автобусната спирка в средата на нищото, където да имаме достатъчно учители, които да насърчават индивидуалното развитие на всяко дете, достатъчно медицински сестри, които да се грижат добре за възрастните и немошните в обществото, и където хората на изкуството да могат да изкарват прехраната си, разширявайки нашия хоризонт със своята креативност и произведения на изкуството? Дори в

повечето европейски икономики тези сектори страдат хронично от недостиг на персонал и финансиране, въпреки че нашето благополучие зависи много повече от работещите в тях отколкото, да речем, когато си купуваме нов потребителски продукт на всеки два месеца.

- Някои промишлени сектори ще трябва да се свият (като въгледобива), но **„кафявите“ промишлени работни места не трябва непременно да бъдат заменени от „зелени“ промишлени работни места**. Ако погледнем в по-широка перспектива, ние можем да се погрижим онези трудещи се, които допринасят най-много за нашето благосъстояние, да получават справедливо възнаграждение, като по този начин ще допринесем и за по-голямо социално равенство и равенство между половете. В наши дни несигурните трудови правоотношения, непоносимото работно време, ниските заплати и липсата на (профсъюзна) организация са по-голям проблем за жените от сектора за предоставяне на грижи (като здравеопазване и образование) отколкото за миньорите (мъже), при условие че работата по предоставяне на грижи е изобщо финансово възнаграждавана, а не се възприема като даденост. Следователно при оформяне на процесите на справедливия преход в икономиката **трябва да се уверим, че насърчаваме онези сектори, които в крайна сметка допринасят за щастието ни и правят обществата ни по-справедливи**, а не онези, които разрушават здравето ни и околната среда.
- Накрая, не трябва да забравяме, че ограничаването на климатичната криза предотвратява и загубата на работни места, особено в туризма и земеделието (виж също Глава 1, стр. 16). Просто на мъртва планета няма работни места.

Но какво да кажем за...

...работниците, които понастоящем са заети в онези сектори, които ще подлежат на промяна в структурата на работната заетост поради промените, които съпътстват трансформацията, напр. всички онези, които са свързани с икономиката, базирана на изкопаеми горива? Как можем да сме сигурни, че те пак ще имат приемливи и сигурни работни места утре?

Пътят пред нас: Да създадем работни места за бъдещето

- Като начало нека да идентифицираме отраслите, които ще бъдат фундаментално преобразувани чрез декарбонизация. Обаче важен аспект, който трябва да имаме предвид, е, че професиите, които губят значението си, не водят непременно до безработица. Всичко зависи от това как управляваме прехода. Ще разгледаме този аспект по-долу и в Глава 4 със специален фокус върху енергийния сектор. В крайна сметка **справедлив преход** означава да признаем **и да се ангажираме с промяната, която неизбежно настъпва**.
- Както вече споменахме, секторите, свързани с икономиката на изкопаемите горива, безспорно ще загубят съществен дял от настоящата си работна сила. По-специално това ще засегне работещите в добива на изкопаеми газ и нефт и рафинирането на тези продукти, във въгледобива и в топлоелектрическите централи, особено в онези, които използват въглища.
- По отношение на **добива на каменни и лигнитни въглища** обаче **най-съществените загуби на работни места вече се случиха** в края на студентата война. Лусатия, район с лигнитни находища в източна Германия, е загубила почти 90 процента от работните си места от 1990 г. насам. В Полша, родината на най-голямото в Европа находище на каменни въглища, от 1990 г. насам са изгубени около 80 процента от работните места в сектора. Причините са разнообразни, но световната конкуренция и рационализацията на производствените процеси са изиграли ключова роля.
- Друг отрасъл, който ще бъде значително засегнат, е автомобилната индустрия. Преминаването към електрически моторни превозни средства в частност ще засегне определени части от снабдителната верига, особено онези части, които са необходими за задвижването на превозното средство/силовото предаване. Предвид важната роля, която Източна Европа играе в автомобилната промишленост след интеграцията си в световните вериги за доставки, това ще има огромен ефект върху икономиките в региона. С оглед на това декарбонизацията е само един от

много стимули, което ще рече, че амбициозната климатична политика не е „убиец на работни места“, както често се твърди. Много водещи пазари на автомобили претърпяват промени, които ще доведат до значителна трансформация на моделите на мобилност и вероятно ще намалят търсенето на автомобили във вида, в който ги познаваме, с или без декарбонизация. Дигитализацията въвежда нови бизнес модели. Урбанизацията увеличава търсенето на обществен транспорт поради все по-голямата гъстота на населението в метрополните зони. А индустриалната политика на нововъзникващите икономики е все по-ориентирана към разрушаване на съществуващите отрасли, включително автомобилния сектор, и развиване на нови местни бизнес модели, за да са в крак с напредналите икономики, каквото например е производството на акумулаторни клетки за електрически моторни превозни средства. В резултат **автомобилният сектор несъмнено ще бъде изправен пред голяма трансформация дори без амбициозни климатични политики**. По-подробно преобразуването на мобилността ще опишем в Глава 5.

- Освен това продължаващата автоматизация на минната индустрия и промишленото производство при всички случаи ще доведе до загуба на работна заетост. Никой в Европа вече не копае въглища с кирка, а всичко се прави с машини. Същото се отнася и до автомобилните заводи и производството на много други промишлени продукти. Докато до 70-те години на миналия век те са били пълни с работници, при днешните производствени линии едва може да се види по един човек сред роботите. В Централна и Източна Европа много от тези сектори изпитват остра нужда от инвестиции, които да ги направят отново доходоносни. Но в този случай инвестиции означава също и **автоматизация, което неизбежно води до загуба на работни места**. **Така че и в двата случая ще трябва да осигурим спасителна мрежа за тези работници**.

Нека сега да видим как можем да гарантираме, че отпадането на определени професии няма да доведе до загуба на работни места. Разполагаме с цял

репертоар от специализирани инструменти, с които да подкрепим онези работници, които ще бъдат засегнати от предстоящите промени:

- По-конкретно, когато става дума за миньори от въгледобива, има две мерки за финансова подкрепа, които вече са доказали своята ефективност, а именно програмите за ранно пенсиониране за по-възрастните работници и фондът за прехода, който плаща на по-младите миньори за обучение и за намиране на работа в други отрасли. Когато става дума за други отрасли, „IG Metall“, германският синдикат на работниците в металургията, неотдавна предложи договореност за съкратено работно време във връзка с прехода за сектори, които подлежат на структурни промени като автомобилната индустрия, което означава, че работниците ще намаляват работното си време, за да им се даде възможност да придобият нови квалификации. По този начин те могат да се квалифицират за работа в нововъзникващи сектори преди да трябва да се регистрират като безработни. Разликата в заплащането между работата със съкратено работно време и при пълна заетост ще се покрива от държавата.
- Освен това работниците получават помощ да се прехвърлят в различни, но сходни области на работа. В Рурската област в Германия работниците получиха задача да демонтират минното оборудване или да помагат в рекултивирането на областта (което е много дълъг процес). Нови поддържащи електроцентрали, които използват синтетичен газ, също могат да предложат нова работна заетост за онези, които преди са работели в топлоелектрическите централи.
- Преквалифицирането в нови професионални поприща е особено обещаващо, ако преквалификацията се фокусира върху умения, които са или се очаква да бъдат дефицитни или много търсени. Като пример в това отношение могат да послужат професиите в строителството. Ще има нужда от много работници, за да се изпълнят всички мерки за енергийна ефективност, необходими за сградния фонд.

Смяната на работни места или сектори винаги е свързана с нарушаване на обичайния живот на индивида. Трудно е за приемане да гледаш как даден сектор се свива, особено такъв, който се е ценял много в миналото, и затова „решения“, налагани на работниците отвън, рядко са ефективни. За да се направи преходът по-приемлив на индивидуално ниво, е важно да се вземат предвид три неща:

1. Първо, дългогодишните постижения на хората трябва да получат признание. Въглищата са осигурявали топлина за безброй домакинства, а автомобилите с двигатели с вътрешно горене са позволявали безпрецедентна индивидуална мобилност през последните десетилетия. Има начини да се запазят спомените за тези постижения. Подходящ пример е превръщането на бивши фабрики и мини в световноизвестни обекти на културното наследство.
2. Второ, на хората трябва да се предостави възможно най-голям избор, що се отнася до оформянето на тяхното бъдеще. Когато се предоставя възможност за пенсиониране или за учене на нови умения, когато се дава избор за преминане към нови професии, гражданите няма да са „жертви“ или наблюдатели, а създатели на собствената си съдба.
3. Трето, новите работни места трябва да осигуряват работни условия, които са поне толкова добри, колкото условията на старата работа. Често това е по-лесно да се каже, отколкото да се направи, тъй като работните условия в тежката промишленост и минното дело са се подобрили значително благодарение на работата на профсъюзите. Много хора в тези сектори са се ползвали от облагите на добре платени безсрочни договори, какъвто не винаги е случаят във все още развиващия се възобновяем енергиен сектор.

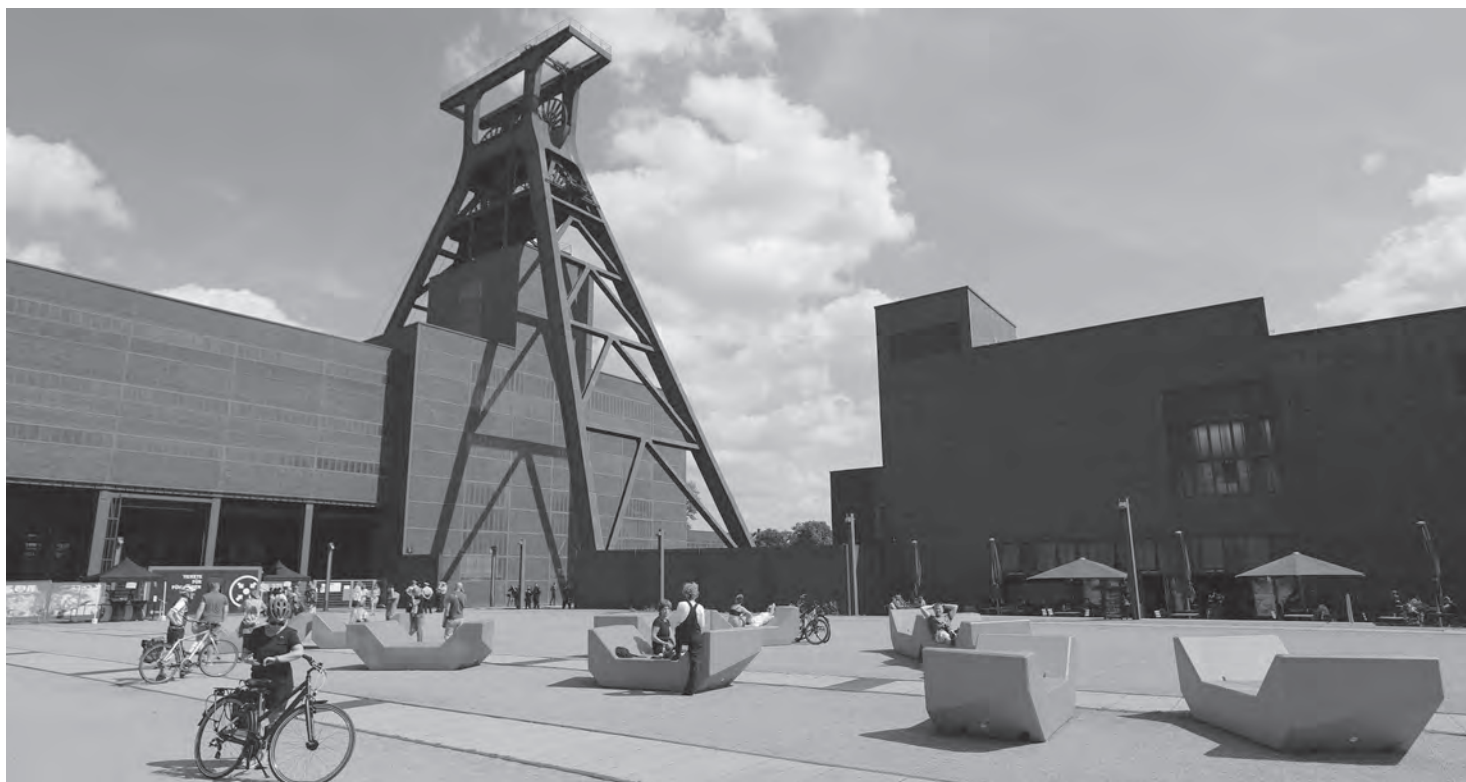
Но какво да кажем за...

... районите, които се осланят силно на въгледобива или на клъстерите на тежката промишленост? Как могат те да се възползват от декарбонизираната икономика?

Пътят пред нас: Да използваме прозореца на възможностите

- Както вече споменахме, по отношение на районите с добив на каменни и лигнитни въглища по-голямата част от структурната промяна вече се е случила. От една страна това обяснява защо оставащите дейности от въгледобива са толкова

за осъществяването на социално приемлива структурна трансформация. Това често включва създаването на специализирани регионални агенции, които насърчават трансфера на знания и изграждането на мрежи сред местните хора и се опитват да координират мерките на прехода. Друг урок, научен от Рурската област, е че

важни за местните икономики. От друга страна една програма за амбициозни климатични политики предоставя прозорец от възможности за тези райони да привлекат вниманието и структурните фондове, от които се нуждаят, за да създадат нови икономически перспективи. Осигуряването на фондове за структурна подкрепа не само ще открие възможности пред тези райони през следващите години, но ще донесе ползи и на онези области, които са пострадали от деиндустриализацията в миналото.

Когато става въпрос как да се подкрепят цели райони, които ще бъдат засегнати от прехода, има много научени уроци, например от Рурската област в Германия и края на добива на каменни въглища в Германия, които да ни дадат насока за бъдещето:

- Регионалните, национални и европейски програми за подкрепа могат да спомогнат

общата визия, децентрализираното управление и включването на гражданското общество са ключови фактори за успех.

- В хармония с концепцията за „**кариерно развитие чрез образование**“ създаването на университети и центрове за професионално обучение, както и прехвърлянето на правителствени агенции на местно ниво, е позволило на самите бивши работници, както и на техните деца и внуци, да се стремят към по-високи нива на образование. Това не само е допринесло за стимулиране на местната икономика, но и в значителна степен е съответствало на социалдемократичната гледна точка, че образованието е важен път към самореализацията.
- Освен това правителствените програми за финансиране на **научноизследователската и развойна дейност** и другите целеви субсидии

за нови технологии следва да се фокусират върху райони със структурни проблеми, като подкрепят и стимулират създаването на нови икономически клъстери като производството на акумулаторни клетки. Създадените клъстери между центрове за научноизследователска и развойна дейност, университети, производствени съоръжения и стартиращи предприятия са се доказали като ефективни двигатели на успешния преход в Рурската област. Някои от първите технологични паркове в Европа са били основани в градове в този район, например Дортмунд.

- В заключение **съществуват разнообразни възможности за трансформация за районите** с тежка индустрия или минно дело. Те могат да се превърнат в културни центрове, където посетителите да опознават забележителните сгради и машини от една минала епоха (напр. обекта „Zeche Zollverein“ от културното наследство на ЮНЕСКО),⁸ могат също да бъдат превърнати в зони за отдих (напр. лигнитните мини могат да бъдат превърнати в езера) или типично добре развитата инфраструктура по отношение на ж.п. линии и пътни връзки и мрежи може да се използва за привличане на нови отрасли.

Но какво да кажем за...

... инвестициите, които са необходими за преобразуването на инфраструктурата? Как можем да привлечем финансиране?

Пътят пред нас: Да финансираме промяната

Има много инструменти на разположение за финансиране на преобразуването на инфраструктурата и за подкрепа на регионите, преминаващи през структурни промени:

- Когато става въпрос за финансиране на прехода на обществените и частни инфраструктури, от ключово значение е **комбинирането на публично финансиране и частно инвестиране**. За страните от Централна и Източна Европа механизмът за справедлив преход и финансирането чрез Европейската инвестиционна банка, които са част от „Зеления“ пакт на Европейската комисия⁹, са важен източник на подкрепа. За да се привлекат

частни пари, напр. от пенсионни фондове, новаторски форми на публично-частни партньорства, които предлагат скромна, но стабилна възвращаемост, съществува възможността да се мобилизира финансиране от институционални инвеститори, които търсят такава възможност. Накрая, включването на рисковете от климатичната криза в оценката на риска от банки и други инвеститори може да допринесе за инвестирането във възобновяеми източници и други устойчиви технологии, които са конкурентни на традиционните инвестиции, и по този начин се стимулират финансовите участници да реструктурират своите портфолия. Планът за действие на Комисията на ЕС за устойчиво финансиране е първата крачка в тази посока.¹⁰ Когато банките и фондовете се оттеглят от отраслите с високи емисии на въглероден двуокис (виж стр. 40), те търсят нови инвестиционни възможности в сектори с бъдеще.¹¹ Затова „Тесла“ неотдавна станаха най-цененият производител на автомобили в света (въпреки че „Тойота“, които сега са на второ място, са продали 30 пъти повече автомобили) и затова инвестициите във възобновяема енергия бележат рекорд след рекорд през последните години.

- Въгледобивните и други райони, които подлежат на структурни промени, вероятно ще получат повече финансиране чрез регионалните програми на ЕС и Фонда за справедлив преход, който също е част от „Зеления“ пакт на ЕС.

Но какво да кажем за...

...изместването на въглеродни емисии? Как можем да сме сигурни, че енергоемките промишлени отрасли не се местят в чужбина, вместо да стават „зелени“?

Пътят пред нас: Честна игра в световен мащаб

- През следващите 10 до 20 години **голям процент от инсталациите в енергоемките промишлени отрасли, напр. в стоманодобива и химическата промишленост, ще се нуждаят от реинвестиране**. Новите инсталации ще функционират няколко десетилетия, поради което е от голямо значение те да използват технологиите с най-нисък въглероден отпечатък. В противен случай те ще

допринасят за глобалното затопляне чрез това, което се нарича ефект на **въглеродно заключване**. Освен това те ще бъдат изхвърлени от пазара заради все по-растящите цени на CO₂ и световните усилия за декарбонизация и накрая ще свършат като скъпи невъзвращаеми активи.

- Към днешна дата тези нови технологии, като например използването на водород в производството на стомана и производните продукти, все още не могат да се конкурират с техните съответствия, които са произвеждани с конвенционални производствени методи с интензивни въглеродни емисии и които в много случаи във времето са били или все още са подкрепяни със субсидии.

Докато тези нови технологии се развият и станат конкурентни чрез широкомащабното им въвеждане и схемите за търговия и ценообразуване на емисиите, първопроходците ще трябва да гарантират, че декарбонизацията на тези отрасли не ги принуждава нито да местят дейността си в чужбина, нито да прекратяват дейност поради невъзможността да се конкурират на международния пазар. В този смисъл има три потенциални инструмента, които понастоящем се обсъждат на европейско равнище, както и в много страни членки:

1. Първо, ще трябва да се изследва ефективността и изпълнимостта на **граничните данъчни въглеродни корекции**, т.е. вносни тарифи, базирани на въглеродния отпечатък на определени енергоемки продукти. Това би допринесло за защитата на промишлените отрасли в преход от унищожителната международна конкуренция. От началото на 2020 г. ЕС обмисля въвеждането на такава схема като част от Европейския „зелен“ пакт.
2. Второ, **договорите за разлики във връзка с въглеродните емисии** биха могли да премахнат разликите между високите към момента производствени разходи за енергоемки продукти с неутрални въглеродни емисии, напр. стоманата, и световната пазарна цена, която все още се определя от продуктите, произвеждани с по-евтини, но въглеродно по-интензивни производствени методи. Това ще рече, че правителствата приемат да покрият ценовата разлика за онези

фирми, които имат готовност да декарбонизират производството си.

3. В дългосрочен план по-нататъшното международно сътрудничество е от съществено значение с оглед на целта да се постигне договореност **за една световна пределна минимална цена на въглеродните емисии**, за да се създадат равнопоставени условия между въглеродно интензивните и въглеродно неутралните начини на производство.
- Накрая, профсъюзите с експертните си знания за веригата за създаване на стойност могат да окажат важна подкрепа във всички тези усилия. Опирайки се на духа на международната солидарност, те могат да помогнат да се затворят тези „вратички“, създавани от нации, които не съблюдават екологичните стандарти.

Но какво да кажем за...

...високото ниво на умения и знания, необходими за много от тези нови отрасли и работни места? Не са ли условията на играта нагласени в полза на най-напредналите икономики? Как да гарантираме, че по-малките икономики също ще имат полза, а не че просто трябва да приемат последствията от решенията, взети от други?

Пътят пред нас: В и извън ЕС

- Страните от Централна и Източна Европа вече са интегрирани във снабдителните вериги на западноевропейските си съседи, като автомобилният сектор е най-добрият пример за това. Следователно за страните от Централна и Източна Европа е от огромно значение да прогнозираш отрано тези трансформации и да надграждат онова ноу-хау, което е акумулирано през последните 30 години, за да останат част от тези глобално интегрирани мрежи на икономическа активност. Това трябва да се съпътства от кампании за придобиване на умения, което ще позволи на работниците и фирмите да се приспособят към технологичните промени и да се интегрират в нови мрежи на икономическа активност.

- Много от страните в Централна и Източна Европа имат млада и квалифицирана работна сила в областта на информационните технологии, която може да допринесе за разработването на нови дигитализирани решения за прехода и правейки това, да създава добавена стойност в своята родина.
- Много от промените, на които сме свидетели в момента, са наистина световни промени. В този контекст всяка европейска страна вероятно ще трябва просто да приеме решенията, които са взети предварително през десетилетията. Много централни и източноевропейски икономики обаче са част от Европейския съюз, което ги прави част от икономически блок със световно влияние. Следователно е от критично значение **да се подобрява европейското сътрудничество**. Стъпките в тази посока вече са в ход. Европейският „зелен“ пакт и Европейската промишлена стратегия са два първоначални опита за създаването на общ европейски отговор на глобалните мегатенденции, с които трябва да се справяме колективно.
- Междувременно дори **държави, които не са част от ЕС**, ще имат възможността да се справят успешно с прехода, ако се възползват разумно от инструментите за подкрепа и сътрудничество за заеми и финансиране от ЕС в контекста на Европейския „зелен“ пакт (напр. фондове от инструмента за предприсъединителна помощ

или заеми от програмите на ЕБВР/ЕИБ). Други международни финансови организации като Световната банка или Германската банка за развитие „KfW“, както и други международни донори, също подкрепят зелената трансформация на инфраструктурата в страни с предизвикателства пред развитието.

- За да се отключи пълният потенциал за създаването на локални работни места и свързаните ползи за местните общности, трябва да се въведе подходяща рамка за управление за нуждите на декарбонизацията. Един от най-важните въпроси ще бъде как да се стимулира децентрализираното енергопроизводство и допълнителната мрежа, така че работните места, свързани с управлението, също да останат в местните общности. Подходът спрямо централизираните системи, с които разполагаме, е много различен, ето защо това е необходимо условие, ако искаме икономиките в преход също да извлекат полза. Здравата регионална, междурегионална и европейска взаимосвързаност, която да гарантира подкрепление за доставките и техническата стабилност, остава от ключово значение за успешния енергиен преход. Децентрализацията на енергопроизводството е също много важна стъпка, за да стане то по-ефективно, устойчиво и социално справедливо. Последниците от децентрализираното енергопроизводство са разглеждани по-подробно в Глава 4.

Част II: Преминаването от линейна към кръгова икономика ще породии нови, съвместими с климата продукти и бизнес модели, които на свой ред ще създадат нови работни места.

Важен принос за повишаване устойчивостта на икономиките ни ще бъде промяната от линейна към кръгова икономика. В линейната икономика природните ресурси биват извличани, преработвани и накрая изхвърляни като отпадъци. В кръговата икономика обаче самите отпадъци се разглеждат като ресурси. Първоначално употребените ресурси и материали се използват възможно най-дълго (подхода „от люлка до люлка“).

Следователно освен замяната на старата инфраструктура **ще се появят и нови, съвместими с климата бизнес модели**. В крайна сметка декарбонизацията е нещо повече от простото заменяне на всички процеси в икономиката, при които се отделят парникови газове, със съвместими с климата алтернативи. Тя е възможност да се създаде нова икономика за по-добър живот за всички, при условие че подхождаме проактивно към всички проблеми още от самото начало.

Най-накрая, декарбонизацията ще бъде успешна само ако съумеем да затворим колкото се може повече ресурсни цикли. Една от причините това да е важно е, че самият енергиен преход изисква много ресурси. Въпреки че не използват изкопаеми горива, вятърните турбини и слънчевите панели изискват огромни количества метал за производството си и също трябва да бъдат рециклирани. Въглеродният и ресурсен отпечатък на възобновяемите електроцентрали (и дори на електрическите автомобили) без съмнение е значително по-добър от този на изкопаемите алтернативи. Но въпреки това ние се нуждаем от енергия и материални ресурси, за да ги произвеждаме и рециклираме. Ако искаме да избегнем ситуация, в която като решаваме един екологичен проблем, накрая създаваме друг, ще трябва да бъдем възможно най-ефективни по отношение на нашите ресурси. Освен това експлоатаци-

ята на природните богатства застрашава и нашия поминък и с този проблем трябва да се справяме успоредно с климатичната криза.

- Стимулирането на ефективността по отношение на ресурсите ще изисква значителни промени относно повечето ни продукти. Те ще трябва да бъдат проектирани по такъв начин, че всички използвани ресурси да могат да бъдат възстановявани в края на продуктовия жизнен цикъл. Те също ще трябва да бъдат произвеждани предимно от възобновяеми източници, което ще позволява ефективно рециклиране. Това ще създава **нови работни места във връзка с продуктовия дизайн, услугите по ремонт и накрая третирането на отпадъците, много от които места ще бъдат в местните общности.**
- Същото важи и за **новите бизнес модели, основаващи се на споделянето, а не на притежанието на вещи**. Това са модели, които ще се появяват неизбежно, защото са по-удобни за потребителя. Да вземем като пример пералнята. Вместо да сте собственик на такава, ще можете просто да си закупите определен брой цикли на пране. След като ги изразходите, пералнята ще ви бъде прибрана и няма да се тревожите за включването ѝ в цикъла на рециклиране. Споделянето на услуги вече започва да влияе и върху придвижването на хората. Споделянето на пътуване или на автомобил са само два примера.
- Едно подробно проучване, възложено от Европейската комисия, прогнозира, че като цяло преминаването към кръгова икономика ще увеличи БВП на ЕС с около 0.5 процента към **2030 г. и ще създаде 700 000 допълнителни работни места, като централните и източноевропейските държави ще извлекат повече ползи от техните западни партньори.**¹²
- Накрая ще трябва да вземем предвид и регулаторния аспект на ситуацията. Оценката на Европейската комисия на въздействието във връзка с целите за отпадъците, опростеното законодателство, подобрения мониторинг и разпространяването на най-добри практики сама по себе си

КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА ПОДПОМАГА ИКОНОМИКАТА НА ЦЕНТРАЛНА И ИЗТОЧНА ЕВРОПА

може да създаде повече от 180 000 нови работни места за административни служители в цяла Европа към 2030 г.

Но какво да кажем за...

...всички нови умения, необходими за работните места в една кръгова икономика? Как да осигурим на работниците необходимия набор от умения и да бъдем сигурни, че не сме забравили никого?

Пътят пред нас: Постепенна промяна в уменията

- Най-напред трябва да се има предвид, че тази промяна ще се случва постепенно през следващите 30 години. За да не останат работниците с набор от „остарели“ умения е важно още на ранен етап да се разработи стратегия за обучение и квалификации (както е описано на стр. 38).
- По-нататък, глобалните промени, през които преминаваме – като тук не говорим само за глобалното затопляне – ще променят из основи начина, по който работим. Целта никога да не остане незасегнат от промените включва и реализирането на кампания за придобиване на умения, за да се идентифицират онези умения и квалификации, от които работниците ще се нуждаят в бъдеще. Вече са в ход няколко впечатляващи проекта, които помагат да се очертаят

пътищата на прехода за работни места, които може скоро да изчезнат. Тези проекти се опитват да идентифицират допълнителните умения, от които хората ще имат нужда, за да успеят в света на бъдещата работа. Един такъв пример са ресурсите, предоставяни от CEDEFOP, Европейския център за развитие на професионалното обучение, по-специално неговия Инструмент за прогнозиране на потребностите от умения.¹³

Но какво да кажем за...

...познатия образец на бизнес технологии и модели, които се развиват в чужбина? Как да сме сигурни, че икономиките в преход също ще могат да се облагодетелстват от това развитие и че хората и общностите ще могат да просперират?

Пътят пред нас: „Лийпфрогинг“ или догонващ скок към кръгова икономика

- Когато става дума за разработване, ръководене и разгръщане на нови бизнес модели и технологии, обикновено в челните редици са напредналите икономики и техните компании. Но всичко това носи предимства и за икономиките, които са в преход, **понеже новите технологии стават по-евтини** и по-достъпни и за други страни, като се развиват пропорционално и като се задействат ефектите от тяхното усвояване и икономиките от мащаба. Това важи за възобновяемите източници и е вероятно да станем свидетели на същото и за кръговата икономика.
- Декарбонизацията на инфраструктурата е товар и за високоразвитите страни, които може току-що да са инвестирани в обновяването на съществуващата инфраструктура с изкопаеми горива и сега да са изправени пред извеждане от експлоатация, повторно изграждане и др., което значително намалява разходоефективността на инвестицията. Междувременно страните с по-стара инфраструктура, която така или иначе трябва да бъде обновена (напр. електроцентрали, пътища и др.), могат да направят **„догонващ скок“ към следващото ниво на модерна технология.**

- Принципът на кръговата икономика за ремонтване, повторно използване и рециклиране има също и потенциала **да връща в употреба по-локализираните работни позиции** и професии, които са били изгубени през последните десетилетия, след като ремонтването на нещата е излязло от мода.
- **Планът за действие на ЕС за кръговата икономика** чертае амбициозен дневен ред с конкретни мерки, които варират от повишени цели за рециклирането до минимални стандарти за отговорността на производителите, що се отнася до продуктивния дизайн. Други важни стъпки включват забраната и контрола върху незаконния износ на отпадъци. Днешните отпадъци са суровината за бизнес моделите на кръговата икономика на утрешния ден.
- Това са първите стъпки. Що се отнася обаче до превръщането на икономиката ни от линейна в кръгова, ние навлизаме в неизвестна територия. В средносрочен план ще трябва да преустроим основите на някои от нашите фундаментални икономически политики, което може да включ-

ва преоформяне на данъчната система или на търговските политики в съответствие с ефективността, съгласуваността и достатъчността на ресурсите, например посредством прогресивно данъчно облагане на използването на ресурсите. **Така държавата ще трябва да играе решителна роля** в прехода на икономиката от линейна към кръгова както на национално ниво, така и на градско и общинско ниво (виж също Глави 6 и 7). Тя трябва да създаде рамката, но трябва също да гарантира и демократичното участие при нейното реализиране. Именно тя ще трябва да заложи ключовите принципи на устойчивостта в своята образователна политика.

- Нововъведенията винаги са процъфтявали в държави, в които се цени предприемачеството и които заемат проактивна позиция спрямо развитието и разпространението на нови знания. Днес такава предприемаческа рамка може да бъде осигурена и на съвместно европейско ниво. Такава рамка ще подкрепя развитието на нови технологии, като дава възможност те да се продават на пазара. Следователно преходът, който трябва да осъществим, няма да е според неолиберал-

ното разбиране за взаимодействието между държавите и пазара, тъй като неолибералният идеал за „държавата-нощен страж“ не би могъл да стимулира и подкрепя необходимите промени.¹⁴ Необходимо е прогресивно лидерство. Както стана ясно в Глава 1 (стр. 26), социалдемо-

кратите са допринасяли за осъществяването на такива процеси на преход в миналото и, както ще стане ясно в Глава 6 (стр. 112 и сл.), всички модерни държави разполагат с многобройни инструменти, за да ни водят към едно социално справедливо и екологично устойчиво общество.

Към какво се стремим?

- В тази глава направихме оценка на потенциала за декарбонизация на икономиката от гледна точка на новите работни места и заетостта. **Видяхме, че преходът е необходим, за да се запазят работните места в секторите, които вече са засегнати от климатичната криза, както и в секторите, които ще бъдат засегнати от пълното глобално затопляне, ако не предприемем действия.** В крайна сметка на мъртва планета няма работни места.
- Също така видяхме, че извън икономическите и технологични измерения на прехода **прогресивните действащи лица имат капацитета да гарантират, че процесът ще бъде социално разумен и справедлив.** Това е главна необходимост, особено за социалдемократите. Ние ще трябва да се уверим, че всички мерки за развитие, описани в настоящата глава, са политически управлявани по такъв начин, че да допринасят за намаляването на неравенството в процеса, напр. чрез по-преразпределящи данъчни режими, за да се мобилизира достатъчно финансиране.
- Водещите принципи за „справедлив преход“ като този вече са разработени от много заинтересовани страни – профсъюзи, политически партии и неправителствени организации – и се прилагат в целия свят. В допълнение към аспекта на социалната справедливост на такива политически рамки и насоки тези принципи също така ще трябва да включват ефективност и достатъчност.
- В частност за застъпниците на социалните реформи, връзката между държавата и пазара ще трябва да бъде балансирана отново. **Онова, към което трябва да се стремим, е държава, ориентирана към иновациите и предприемачеството,** държава, която подкрепя разработването и разпространението на нови устойчиви технологии чрез стратегическа индустриална и иновативна политика. В този преход няма да бъде достатъчно да се опираме на неолибералната парадигма на свободното взаимодействие на пазарните сили, което да ни носи прогреса, от който се нуждаем.

Бележки и Източници

Бележки

- ¹ Според проучването *Klimapfade für Deutschland* броят им би възлязъл на около 33 милиона електрически автомобили само в Германия. През 2020 г. по германските пътища имаше около 48 милиона коли. (https://www.kba.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2020/Fahrzeugbestand/pm06_fz_bestand_pm_komplett.html#:~:text=M%C3%A4rz%202020.,%2C7%20Millionen%20Kfz%2DAnh%C3%A4nger.) Обаче трябва да се има предвид, че накрая този брой може да се окаже по-малък в зависимост от вида преход на мобилността, който изберем. За повече информация виж Глава 5.
- ² https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-expenditure-graph1_en.pdf
- ³ Следващите прогнози се фокусират главно върху ефектите от декарбонизацията върху работните места. Но други мегатенденции като цифровизацията и демографските промени също ще окажат съществено влияние. Последните са обсъдени подробно в Глава 3.
- ⁴ Всъщност можеха да са много повече, ако не беше спадът в слънчевата фотоволтаична промишленост.
- ⁵ Umweltbundesamt (2020 г.): *Beschäftigung im Umweltschutz. Entwicklung und gesamtwirtschaftliche Bedeutung*, https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/1410/publikationen/2020_hgp_beschaeftigung_im_umweltschutz_final_bf.pdf.
- ⁶ Фокусът на правителството върху изкопаемите горива вече е довел до загуба на хиляди работни места в сектора на възобновяема енергия. Виж например: <https://www.cleanenergywire.org/dossiers/energy-transitions-effect-jobs-and-business#Ups>, <https://www.solarpowerworldonline.com/2020/04/report-estimates-over-a-half-million-clean-energy-jobs-will-be-lost-through-q2/> или <https://www.theguardian.com/environment/2020/jun/25/up-to-11000-renewable-energy-jobs-could-be-lost-under-morrison-government-policies> (последно видяно на 9.7.2020 г.).
- ⁷ Виж например: https://bankwatch.org/press_release/world-s-largest-multilateral-bank-ends-fossil-fuels-financing, а за глобален обзор виж тук: <http://energywatchgroup.org/divestmentblog> (последно видяно на 10.7.2020 г.).
- ⁸ <https://www.zollverein.de/zollverein-unesco-world-heritage-site/>
- ⁹ Европейският „зелен“ пакт е предложението на Комисията на ЕС за амбициозна пътна карта за декарбонизиране на икономиката на Европа до 2050 г.: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- ¹⁰ Планът за действие на ЕС за устойчиво финансиране има за цел да пренасочи капиталовите потоци към по-устойчиви инвестиции, като включи дългосрочни съображения във финансовото планиране като рисковете, произтичащи от климатичната криза и влошаването на околната среда: https://ec.europa.eu/info/publications/180308-action-plan-sustainable-growth_en
- ¹¹ Виж например свикания от ООН Алианс на собствениците с нулеви емисии на парникови газове: <https://www.unepfi.org/net-zero-alliance/>
- ¹² Cambridge Econometrics et al. (2018): *Impacts of circular economy policies on the labour market*, налично на: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fc373862-704d-11e8-9483-01aa75ed71a1/language-en>
- ¹³ За допълнителна информация виж: <https://www.cedefop.europa.eu/en>
- ¹⁴ Виж: Mazzucato, Mariana (2013): *The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths*. London: Anthem Press.

Източници:

https://wupperinst.org/fa/redaktion/downloads/projects/PhasingOut_Coal_report.pdf
<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC112593/kjna29292enn.pdf>
<http://library.fes.de/pdf-files/wiso/14450.pdf>
<http://www.fes.de/cgi-bin/gbv.cgi?id=16769&ty=pdf>
<http://library.fes.de/pdf-files/fes/15665.pdf>
<http://library.fes.de/pdf-files/wiso/16041.pdf>
<https://www.agora-energiawende.de/veroeffentlichungen/klimaneutrale-industrie-hauptstudie/>
https://www.leopoldina.org/uploads/tx_leopublication/2020_ESYS_Stellungnahme_Energiesystem.pdf
<https://library.fes.de/pdf-files/wiso/12622.pdf>
https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/first_circular_economy_action_plan.html

3

Едновременно действащи мегатенденции

Едновременно действащите мегатенденции задействат структурни промени. Декарбонизацията не е единствената трансформация, на която сме свидетели днес. Дигитализацията и демографските промени, както и намаляването на работните часове ще окажат значително влияние върху това как и кога работим.

В настоящата глава ще разгледаме мегатенденциите, които влияят върху процеса на декарбонизация и имат огромно въздействие върху бъдещето на работата – демографските промени, дигитализацията и намаляването на работното време. Ще покажем как тези мегатенденции засягат трудовата заетост и работните места, но също и как проправят

пътя към по-устойчив, нисковъглероден икономически модел.

Други мегатенденции като деглобализацията, отключена от пандемията от Ковид-19, която принуждава световната икономика да се отказва от икономическата интеграция, може също да окажат въздействие върху бъдещето на работата и декарбонизацията.

Знаете, че винаги ще има тенденции които идват и си отиват. Декарбонизацията е една от тези тенденции. Повярвай ми, тя ще изчезне, точно като дигитализацията.

Част I: Очаква се демографските промени да намалят размера на работната сила в близко бъдеще, така че в крайна сметка може да се окаже, че има повече работни места, отколкото работници.

- Дебатът дали декарбонизацията на икономиката накрая ще доведе до загубата на огромен брой работни места често пренебрегва онова, което ще бъде един от най-важните двигатели на промяна в пазара на работните места през идните години и десетилетия, а именно демографската промяна.
- Първо, **предвижда се, че населението в Централна и Източна Европа ще намалява** през следващите няколко десетилетия. Освен това тези общества са в процес на бързо застаряване. С оглед на пазара на труда това означава, че наличната работна ръка ще отбележи значителен спад, тоест ще търпи развитие, което допълнително ще изостри недостига на квалифицирани работници, от който страдат вече много сектори.
- Застаряването на населението означава също, **че секторът за грижи за възрастните хора ще трябва да бъде разширен**. Тъй като това е сектор, изискващ интензивен труд, той ще се състезава с други сектори на икономиката за свиващата се работна сила.
- В Централна и Източна Европа това развитие ще бъде допълнително усилено от факта, че през последните няколко години вече има **значителна миграция на пазара на труда** към западноевропейските държави. Вероятно е тази тенденция да продължи, независимо дали в сектора на грижи, строителството или във висококвалифицираните професии.
- Взети заедно, тези процеси показват, че вероятно едно от ключовите предизвикателства ще бъде как да се осигурят достатъчно работници за модернизацията на обществената и частна инфраструктура, която беше очертана в Глава 2.

Но какво да кажем за...

...качеството на работните места? Как да сме сигурни, че новите работни места в секторите на икономиката, които ще се развиват, напр. висококвалифицираните професии, строителството и отрасъла на грижите, ще предоставят поне същото високо ниво на заплати, сигурност на работното място, чувство за принадлежност и профсъюзно представителство, както работните места в господстващите понастоящем сектори като енергопроизводството или автомобилния сектор?

Пътят пред нас: Укрепване на профсъюзите и равенството между половете

- Някои конвенционални сектори наистина имат особено силно профсъюзно представителство. Обаче си струва да припомним отново, че декарбонизацията не е единственият двигател на промени (както е посочено в Глава 2). Профсъюзите в тези сектори вероятно ще претърпят съществена трансформация независимо от декарбонизацията. За да се осъществят тези многообразни трансформации в духа на социалната справедливост и солидарността, профсъюзите ще трябва внимателно да изследват ресурсите за влияние на тяхно разположение и да разработят подходящи стратегии според подхода към тези ресурси.¹ Същото важи и за социалдемократическите партии и движения. За да бъдем силен и подкрепящ партньор за членовете на обществото по време на тази велика трансформация, ние се нуждаем от проактивен подход, задълбочени знания и ефективни стратегии. Важно е да се признае, че прекратяването на прехода е нереалистичен сценарий и отлагането ще доведе до още по-сериозни последствия.
- Тенденциите, свързани с демографските промени, работят в полза на профсъюзите, тъй като недостигът от работници вероятно ще увеличава тяхното влияние за договаряне. Освен това влиянието за договаряне на профсъюзите ще бъде подсилено и от увеличаващата се конкуренция за работници от сектори като предоставянето на грижи, които ще станат още по-важни поради застаряването на населението. Кризата,

породена от Ковид-19, също повиши разбирането за важността на сектора на грижите и отвори прозорец от възможности по отношение на обществената подкрепа за по-добри работни условия и по-високи заплати.

- Що се отнася до качеството на работните места и повдигнатите по-горе конкретни въпроси, профсъюзите ще трябва да създават нови обединения и да мобилизират работниците в нововъзникващите сектори и в онези сектори на икономиката, които до момента са били с недостатъчно представителство. **Проактивният**

- Накрая, нарастващото значение на сектора за предоставяне на грижи дава възможност и за **увеличаване на равенството между половете**. По-голямата част от работната сила в свързаните с този сектор професии са жени. Ако социалното значение на тези работни места бъде признато и заплатите в сектора бъдат съответно повишени, това ще допринесе за още по-равномерно разпределяне на приходите в домакинствата. Това ще свали тежестта от плещите на онзи, който предимно осигурява приходите в семейството, и ще направи домакинствата по-малко зависими от неговия или нейния доход. Същевременно ще

подход може да оправомощи основната индустриална работна сила да управлява прехода към нови сектори, поддържайки профсъюзно представителство и давайки възможност за колективни трудови договори. Това е отлична възможност за профсъюзите да получат преднина, навлизайки в новата епоха на декарбонизация, като играят ролята на един от ключовите играчи към успешния преход.

стане възможно и по-равномерното разпределение на работните часове вътре в домакинството. Докато сборът от заплатените изработени часове може да се увеличи, то действителните работни часове за всеки един могат на практика да станат по-малко. Въпросите, свързани с работното време, ще разгледаме по-нататък в тази глава.

Но какво да кажем за...

...всички онези хора, които в момента нямат работа? Как да направим така, че настоящият недостиг

на работни места да се превърне в достоен труд за всеки един?

Пътят пред нас : Реформи за осигуряването на работна заетост

- На първо място, равнищата на безработица се различават съществено в отделните европейски държави. Според данни на „Евростат“ много централни и източноевропейски държави имат равнища, близки до пълната работна заетост. Нивото на безработица в Чешката република например е около 2 процента през 2019 г., а безработицата в Полша за същия период е 3.3 процента. В същото време много страни като Испания или Гърция все още изпитват трудности, особено по отношение на постоянно високите нива на младежка безработица. При това на статистическите данни за безработицата в страните от Централна, Източна и Югоизточна Европа трябва да се гледа със скептицизъм, тъй като в много държави например не са налице достатъчно стимули хората да се регистрират като безработни.
- По отношение на страните, които все още се борят с високи равнища на безработица, големите **инвестиции, необходими за модернизацията на обществената и частна инфраструктура**, са възможност за създаване на нови работни места. Въпросът за безработицата следователно зависи, наред с други неща, от това дали в следващите години може успешно да бъде осъществена кампания за „зелени“ инвестиции.
- В допълнение, една често пренебрегвана причина за системната безработица е не непременно липсата на търсене на работна ръка, а **несъответствието между търсенето и предлагането на умения** на пазара на труда, което ще рече, че уменията на хората не съответстват на онова, което работодателите търсят. Това е дългогодишен проблем, който трябва да бъде решен посредством различни специализирани мерки, включително подобрени програми за квалификация и обучение със силно практични компоненти, както и чрез клъстерен подход в образованието като цяло в сътрудничество с обществени и частни работодатели, научноизследователски институти и т.н.
- Следователно е от първостепенно значение да се инвестира в обучение и преквалификация на работната сила, за да придобият работниците необходимите набори от умения. Това означава, че страните ще трябва да реструктурират **образователните си програми** по такъв начин, че последните да предоставят техническите и „меките“ умения, необходими за работа в утрешния свят, в тясно сътрудничество с другите заинтересовани страни, които изграждат пазара на труда.
- Ето защо в качеството си на основна тенденция демографската промяна носи много възможности за работниците, тъй като има потенциала да прави работната ръка по-мощна и по-изобретателна по отношение на капитала благодарение на по-големите правомощия за договаряне на работниците. Тази сила обаче може да бъде ефективна само ако се **упражнява колективно**.

Част II: Създаването на нови цифрови услуги и технологии улеснява прехода към декарбонизирана икономика, като същевременно създава повече и по-добри работни места.

Декарбонизацията на икономиката вече е в процес на ускоряване благодарение на тенденцията за цифровизация, процес, който тепърва ще набира скорост. Един пример за въздействието на тази тенденция е, **че цифровите технологии позволяват огромни подобрения в области като възобновяемо електропроизводство, управление и разпределение.** Да вземем примера със слънчевата и вятърната енергия, които са налични само в определени моменти и не са напълно предсказуеми. Следователно тяхната употреба изисква по-голяма комуникация и сътрудничество за балансиране на предлагането и търсенето на енергия. Както слънчевата, така и вятърната енергия имат потенциала да се използват по-ефективно, когато се съчетават с нови технологии за съхранение на енергия. Увеличеният достъп до данни благодарение на цифровизацията ще подобри обмена на информация, улеснявайки по-доброто управление на търсенето на енергия в реално време. Например интелигентните измервателни уреди в индивидуалните домакинства ще правят предлагането на енергия по-ефективно и търсенето – по-предсказуемо. В по-голям мащаб това ще позволи на мрежовите оператори да интегрират в мрежата децентрализирани източници на възобновяема енергия като стартиращи предприятия и произвеждащи потребители. Накрая, но не и по значение, това ще насърчи създаването на работни места в сектора на възобновяемата енергия.

- Цифровизацията е **мощен инструмент за повишаване на енергийната ефективност.** Това не само намалява емисиите на парникови газове, но ни предоставя и ресурси да балансираме енергийното предлагане. Обаче годишният процент на повишаване на енергийната интен-

зивност в световен мащаб (дефинирана като единици енергия спрямо единица от БВП) намалява през последните години, като от почти 3 процента през 2015 г. е спаднал на 1.9 процента през 2017 г. и до 1.3 процента през 2018 г.² Модернизирането на енергийната ефективност чрез цифровизация може да направи тази тенденция обратима в повечето сектори/области, които са отговорни за емисиите на CO₂ и са със значително енергопотребление. Това може да е приложимо и за индивидуалните домакинства (виж примера за интелигентните измервателни уреди по-горе), както и за големите общински или промишлени потребители.

- Всички тези протичащи промени, задействани от цифровизацията, ще имат огромен ефект върху бизнеса с електроенергия. Цифровизацията не само ще допринесе за декарбонизацията, но ще преобразува из основи този сектор и ще направи неактуални много от настоящите характеристики на отрасъла. В бъдеще цифровизираната енергийна система ще позволява да се вземат и внедряват автономно все повече решения, което означава, че ще се премахнат бариерите за влизане на пазара и част от веригата за създаване на стойност ще бъде отворена за нови действащи лица. **Ще се появят нови бизнес модели,** като конвенционалните дружества за комунални услуги вместо да създават инфраструктури със собствени активи, осигуряващи стабилни и предсказуеми доставки на електроенергия, ще управляват гъвкави, децентрализирани енергийни решения. Вероятно е например операторите на разпределителни мрежи на регионално и местно ниво да играят по-съществена роля. Освен това вече се развива пазар за стартиращи предприятия, които предлагат ефективни средства и инструменти за управление на търсенето. Това обаче ще окаже голямо въздействие и върху типа умения и квалификации, търсени на пазара на труда.
- Описаните по-горе тенденции ще доведат до преобразувания не само в енергийния сектор. Те ще предизвикат след себе си **структурни икономически и обществени промени,** нещо, което на свой

ред ще окаже **голямо влияние върху заетостта**. Редица професии ще изчезнат или ще се трансформират, но ще се създават нови работни места с по-малко повтарящи се работни задачи и с по-високо ниво на уменията. В следващите десетилетия **задачата на профсъюзите и на създателите на политики ще бъде да се възползват максимално от възможностите, които цифровизацията създава за работната сила**. Автоматизацията ще положи пътя за по-голяма конкуренция, тя ще направи възможно производствените обекти вместо в офшорни райони да бъдат разполагани в места с ниски разходи за труд и ще замени рутинните работни задачи с по-творчески. Накрая, цифровизацията ще осигури на работниците по-добро възнаграждение и ще подобри условията им на труд.

Но какво да кажем за...

...риска от ефекта на бумеранга, т.е. страха, че икономите от енергийна ефективност благодарение на новите технологии, ще бъдат обезсмислени поради промени в поведението на хората или други системни фактори?

Пътят пред нас: Регламент срещу ефекта на бумеранга

- Ефектът на бумеранга е предмет на проучвания от няколко години. Например един от страховете е, че повишената енергийна ефективност прави енергоемката технология по-малко скъпа за ползване, така че хората могат да я използват по-често и всъщност да потребяват повече. Но понякога става така, че новите технологии като сървърите, които играят ключова роля в процеса на цифровизация, са толкова енергоемки, че скоро изразходват ресурсите, които се опитват да спестят. Един пряк ефект от цифровизацията например е разширяването на техническата ИТ база, което понякога струва скъпо на околната среда. Важен компонент на много интелигентни цифрови технологии са редица редкоземни материали, чието използване има големи последствия с оглед на токсичното замърсяване. Те се добиват чрез много енергоемки процеси, при което се разпръскват въглеродни емисии в атмосферата и отрови в земята.
- Интелигентните инфраструктури имат потенциал за повишаване на ресурсната ефективност, но само ако са управлявани правилно. Това че цифровизацията е добра за климата не е предпри-

шен въпрос. Нуждаем се от предписания, които да направляват процеса в посока на устойчивостта. Те са жизненоважни за подобряване на екологичното въздействие на цифровите технологии.

- **Когато става дума за ефекта на бумеранга, има много технически и политически решения, които ще ни помогнат да смекчим негативните ефекти и да отключим положителния потенциал на цифровизацията.** Можем да постигнем повече енергийни икономии, ако се въведат правилните предписания. Това трябва да започва още във фазата на проекта на интелигентните продукти, тъй като решенията, които се вземат на този етап от разработката на интелигентните технологии, са от голямо значение за енергопотреблението. Предвиждането на **директива за екопроектирането** на свързани с енергопотребление продукти като лаптопи, смартфони, сървъри и др. е важно за намаляване на тяхното енергопотребление и подобряване на въздействието им върху околната среда. Изчислено е например, че ефектът от директивата за екопроектирането за сървъри, както е посочено в последните регламенти на ЕС за сървъри и съхранение, към 2030 г. ще доведе до годишни икономии на енергия от приблизително 9 тераватчаса, което се равнява на годишното електропотребление на Естония през 2014 г. и съответства на общо 2.1 милиона тона еквивалент на CO₂.³ Разширяването и задълбочаването на такива регламенти ще окаже значително въздействие върху енергопотреблението на интелигентните технологии и нашия въглероден отпечатък.

- Но ние не трябва да използваме регламенти само за да смекчаваме потенциално негативните ефекти от цифровизацията. Много по-важно е да придвижваме прогресивните проекти и да насърчаваме нови, по-устойчиви икономически модели. Опасенията, че цифровизацията ще доведе до значителни екологични разходи, **трябва да бъдат заменени от решимостта да използваме технологичните промени като възможност за създаване на по-устойчиви икономически модели**, каквато е кръговата икономика (виж Глава 2). Технологичният прогрес е резултат

от човешките действия, той може и трябва да бъде вграден в прогресивни рамки за действие. Например регламентите, които уреждат екопроектирането на гореспоменатите интелигентни технологии, може да се използват като възможност за намаляване влиянието на явления като планираното остаряване и да насърчават аспекти, които са свързани с кръговата икономика, като продължителността на живота и възможността за възстановяване. Регулаторните мерки, изискващи електронни устройства като смартфони или лаптопи да бъдат проектирани по начин, който да осигурява дълъг живот, възможност за отремонтване, повторно използване и рециклиране, ще ни помогнат да удължим жизнения цикъл на тези продукти и да намалим електронните отпадъци.

Но какво да кажем за...

...икономическите сътресения и загубата на работни места? Как да бъдем сигурни, че работните места, свързани с лесно автоматизируеми работни задачи и еднообразни, повтарящи се дейности, няма да бъдат изправени пред риск от автоматизация?

Пътят пред нас: Нови пазари, нови бизнес модели, нови работни места

- Напредъкът на цифровите технологии наистина носи риск технологиите да превърнат определени работни места в остарели. Но трябва да се вземе предвид и другата страна на монетата. **Всяка технологична революция не само води до извеждането от експлоатация на съществуващи бизнес модели, пазари и работни места, но тя също така създава нови пазари, нови работни места и нови бизнес модели.** Новите поведения, новите взаимодействия, новите потребителски модели изискват нови услуги и продукти, всички от които създават нови възможности за заетост, която се нуждае от човешки труд, създавайки по този начин нови работни места, свързани с повече умения и следователно с по-добро заплащане.

- Когато става дума конкретно за енергийния сектор, няколко анализа, един от които изготвен от Световния икономически форум, посочват съществените възможности на цифровизацията да създава нови работни места в сектора. Очаква се цифровите инициативи да генерират до 3.45 милиона нови работни места към 2025 г., което се равнява на 10.7 процента растеж в работните места в електроснабдяването.⁴ Най-важното е, че потенциалът за създаване на работни места е най-висок в енергопотребяващия сектор на възобновяемите източници, като интеграцията на енергийното съхранение ще създаде до един милион нови работни места.
- След като сме направили тези уточнения, признаваме, че не всеки работник ще може веднага да си намери нова работа в нововъзникващите отрасли, дори да е с отлична подготовка. Именно тук **правителствата трябва да приложат разумна, справедлива и подкрепяща социална политика**, както беше посочено по-горе, за да направят прехода по-плавен и да го превърнат в справедлив процес за цялото общество. Програмите за обществени работи или обществена заетост винаги са решение, от което правителствата могат да се възползват, за да смекчат негативните ефекти от цифровизацията.
- Когато обсъждаме цифровизацията, трябва да помним, че в историческото си развитие човечеството многократно се е изправяло пред икономически сривове, причинени от технологичния прогрес, и че броят на работните места не е намалявал, а точно обратното, той се е увеличавал. Уроците от миналото с оглед на въздействието на технологичния прогрес показват, че е малко вероятно новите технологии изцяло да автоматизират работните процеси и да причинят безработица, а че по-скоро ще променят

естеството на работното място, както и задачите и уменията, които различните позиции изискват.

- Следователно нашият фокус трябва да е върху това как да развиваме необходимите експертни умения на работната сила, за да се възползваме от огромните възможности, които създава цифровизацията. В този смисъл насърчаването на **продължаваща преквалификация** и обучение през целия живот в цялата икономика ще бъде от критично значение. Образованието и обучението могат да облекчат негативните ефекти от цифровизацията, като помагат на работниците да придобиват технологични умения, които увеличават трудовата им пригодност и им позволяват да преминат към по-добре заплатени работни места, давайки им възможност по този начин да участват в ползите, създавани от новите технологии. Проучванията относно автоматизацията и технологичната промяна сочат, че работници, които преминават към по-сложна работа с по-високо ниво на технологични умения, намират по-добре платени работни места, които обичайно се характеризират и с по-добри работни условия.
- Но най-важното е да помним, че технологичното развитие може в голяма степен да бъде контролирано или поне направлявано. **Технологията често се разглежда като синоним на загуба на контрол. Склонни сме да забравяме, че правителствата могат да направляват развитието на иновациите и технологиите, без да го разрушават.** И докато е вярно, че технологичните сътресения сами по себе си не са в полза на устойчивото общество, направлявайки технологичните иновации, правителствата могат да променят бъдещето и да създават по-устойчиво кръгово общество, което да носи облаги както на обикновените хора, така и на околната среда.

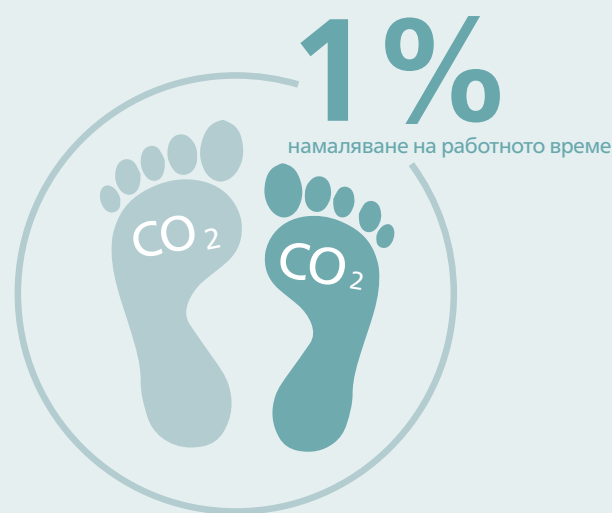
Част III: Намаленото работно време е една от главните тенденции през последните векове, която набляга на идеята, че работим, за да живеем, а не живеем, за да работим.

Дебатът за бъдещето на работата касае също и качеството на нашия живот. **Колко трябва да работим, за да си позволим начин на живот, който ни прави щастливи?** Поколения профсъюзни дейци и социалдемократи са се борили за постоянното намаляване на работните часове, при това твърде успешно, до 50-те години на миналия век. През 50-те години на 19 век, в разгара на индустриалната революция, 12-часовият работен ден и шестдневната работна седмица, общо 72 часа седмично, са били често срещани. В края на 19 век изчислили, че средната работна седмица е над 60 часа. През 20 век работните часове намалели почти наполовина, спадайки до обичайните 40 часа/5 дни в седмицата след 1950 г. През 2000 г. Франция налага 35-часова работна седмица. „Четиридневната работна седмица е неизбежна!“, заяви американският президент Ричард Никсън още през 1956 г. Не бива да забравяме факта, че работим, за да си изкарваме прехраната, и че работата е средство за стабилно, достойно съществуване, а не цел сама по себе си.

- **Намаляването на работните часове ще допринесе за създаването на устойчива икономика и оттам и на по-устойчиво общество.** Добре известно е, че поради липсата на време домакинствата, в които се работи повече, са по-склонни да купуват полуготови продукти с голям отпечатък върху околната среда като уреди за бита или готова храна. Съчетани с по-голяма обществена осъзнатост, по-малкото часове на работа могат да означават повече време за повече интелигентни по отношение на климата дейности като приготвяне на домашна храна, поправка на счупени вещи вместо изхвърлянето им и др. Това ще подобри нашето благополучие, като ни даде повече време, което да прекарваме с другите, както и да се занимаваме с физическа активност и с нашите хобита.⁵

- По-кратката работна седмица би означавала, че ще консумираме по-малко ресурси и енергия, тъй като няма да ползваме транспорт толкова често, за да пътуваме до работа, ще имаме по-малка нужда от офис пространство, което да изцежда енергията ни, както и че ще са необходими по-малко ресурси за производството на стоки и услуги. **Данните сочат, че страните с по-кратки работни седмици имат по-малък въглероден отпечатък.** Има изследвания, които показват, че намаляването на работното време с един процент води до 0.8 процента понижение във въглеродните емисии.⁶ Тези резултати се дължат главно на ефектите от по-ниските приходи и по-ниското потребление.

НАМАЛЯВАНЕТО НА РАБОТНОТО ВРЕМЕ НАМАЛЯВА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ

Намаляване на работното време с 1% =
намаляване на въглеродните емисии

Но какво да кажем за...

...по-ниските заплати, ако работим по-малко? Как да сме сигурни, че по-малкото работно време няма да се отрази зле на конкурентоспособността чрез намаляването на производителността и в крайна сметка чрез намаляването на заплатите ни?

Пътят пред нас: Справедливи заплати за нарастваща производителност

- Вярно е, че намаленото работно време може да намали заплатите, но това може да бъде избегнато. Примери от миналото показват, че профсъюзите многократно са успявали в намаляването на часовете за работа без намаляване на заплащането.
- Освен това намаленото работно време не води непременно до намалена производителност. Всъщност има доказателства за обратното. Сравнявайки изработените часове на глава от населението в държавите от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие между 1990 г. и 2012 г. с БВП, създаден за изработен час, едно изследване на практика демонстрира, че производителността е по-висока, когато хората работят няколко часа по-малко.⁷ Има също значителен обем от научни изследвания, които представят доказателства, че над определен праг увеличаването на работните часове не допринася за производителността. Един от очевидните фактори, споменавани в литературата, е умората, която не само намалява продуктив-

ността, но увеличава вероятността от инциденти на работното място и влияе негативно върху здравето на работника.

- Главният ни повод за тревога трябва да са не загубите от производителността, а отделянето на заплатите от производителността. Реалността е, че през последните няколко десетилетия нарастването на производителността е по-високо от увеличението на заплатите. Например през последните 20 години трудовата производителност в Германия е нараснала с около 30 процента, докато заплатите са се увеличили само с 18 процента. В някои части от развития свят, какъвто е случаят със САЩ, ситуацията е още по-лоша. От 1979 г. до 2018 г. нетната производителност е нараснала с 69.6 процента, докато почасовото заплащане се е увеличило само с 11.6 процента (след корекция за инфлацията).⁸ Ако към дебата добавим и аргумента, че цифровизацията увеличава потенциала за нарастване на производителността (виж предходния раздел), става кристално ясно, че не трябва да се тревожим за производителността, а **трябва да се фокусираме как да осигурим приемливи заплати и как да намалим работното време.**

- Двата главни начина да се постигне това са повече национални разпоредби, благоприятни за работниците, и по-силни профсъюзи, като и двете гарантират бърз, успешен и справедлив преход. **Богатствата, създавани от работниците, не текат автоматично към тях. Нуждаем се от подходящи законови рамки и ефективни политики, които да насърчават по-доброто разпределение на богатствата** например чрез гарантиране на житейски минимум. Увеличеният обхват на колективното договаряне и по-централизираното определяне на заплатите може също да доведе до съществени повишения на заплащането без негативно влияещи условия на работа и нарастваща трудоемкост.

Но какво да кажем за ...

...това, че намаленото производство и свитото потребление могат да доведат до „дегроут“ или нулев растеж? Намалените работни часове ще отключат значителни промени в производствените и потребителски модели. Не само че ще консумираме различно, но ще произвеждаме и консумираме по-малко.

Пътят пред нас: Нулев растеж и „зелен“ растеж

- Сама по себе си замяната на „кафяви“ работни места със „зелени“ работни места няма да реши климатичната криза. **Но концепциите за „зелен“ растеж“ и „нулев растеж“ са двете страни на една и съща монета, защото в някои сектори се нуждаем от растеж, а в други – от нулев растеж.** Налице е широк консенсус, че някои сектори трябва по-скоро да се развиват, отколкото да не се развиват, като например общественият транспорт, здравеопазването или отрасълът на енергията от възобновяеми източници. Широко е прието също, че някои сектори трябва да се свиват, ако искаме да ограничим климатичната криза, като например въгледобивът или производството на пътни транспортни средства, които са енергийно неефективни.
- Отделянето на икономическия растеж от физическия растеж например може да ни помогне да постигнем по-добър живот без неустойчиво по-

ребление на ресурси. В крайна сметка, именно повишеното потребление на земните ресурси и неговото негативно въздействие върху околната среда накарала мнозина да стигнат до заключението, че икономическият растеж е неустойчив. Обаче БВП не измерва само производството на стоки, но и предоставянето на услуги. Възможно е да избягаме от модела на развитие тип „капан на ресурсите“, **като преминем например към икономика, основаваща се на услуги и знания.** Чрез развитие в областта на образованието, услугите по предоставяне на грижи, изкуствата и т.н., икономическият растеж може да се разгръща без потреблението на такива големи количества от ресурсите на земята.

- Добре е да се има предвид, че над определено ниво материалните притежания вече не допринасят за нашето благополучие, което всъщност е крайната цел на всичките ни усилия. Макар че един приемлив жизнен стандарт категорично предполага определено количество материални притежания или определено ниво на потребление на стоки, има и много други фактори, които могат да подобрят живота ни. Емоционалното ни благополучие в голяма степен зависи

от състоянието на здравето ни, грижите, които можем да даваме и да получаваме, връзките с общността, семейството и приятелите. **Икономически растеж, който се основава по-малко на материалното производство и повече на цял набор от услуги, подобряващи нашето благосъстояние**, не само би намалил въглеродните емисии, но също би ни направил по-щастливи.

- Много хора са съгласни, че има голям брой продукти, които трябва да продължат да бъдат произвеждани, **но в по-малки количества и с по-високо качество**, например перални машини, които да работят десет вместо две години (след което гаранцията им свършва), мобилни телефони, които лесно да могат да се ремонтират, ако се счупи някоя част, или електрически бормашини, които да могат да се вземат под наем, за да не е необходимо всяко домакинство да си купува бормашина (в средностатистическото германско домакинство електрическата бормашина се ползва по 13 минути годишно), да не говорим за огромното количество от хранителни отпадъци или автомобили, които се използват само за част от експлоатационния им живот.

- Устойчивото споделяне, отремонтиране и икономиката „от люлка до люлка“ ще се нуждаят от голяма работна сила от специализирани работници, доставчици на услуги и мрежови работници, които да съгласуват предлагането и търсенето и др. (виж Глава 2).
- Ето защо единственият спорен въпрос, който остава, е дали пазарът трябва да осигурява или по-скоро да стимулира масивно потребление във всички сектори като нов телевизор всяка втора година. С изключение на този въпрос „нулевият растеж“ и „зеленият растеж“ на практика не си противоречат толкова, колкото често се твърди. В една пазарна икономика някои отрасли винаги ще се свиват, а въглеродно интензивните отрасли определено ще се свиват (както вече се случва). Но всички отрасли, които допринасят за постигането на по-добър живот за всеки един, трябва да бъдат запазвани и даже да растат, и те трябва да станат „зелени“. Формата, която такава фундаментална промяна може да приеме в два ключови сектора, а именно енергопроизводството и мобилността, ще бъде обсъдена в следващите глави.

Към какво се стремим?

- В тази глава описахме три продължаващи мегатенденции – **демографската промяна, цифровизацията и намаленото работно време**, както и предизвикателствата и възможностите, които предлагат за бъдещето на работната заетост и за прехода към нисковъглеродна икономика.
- Анализирахме главните рискове във връзка с демографската промяна, цифровизацията и намаленото работно време, като показахме, че нито един от тях не представлява непреодолима пречка и че нормативната уредба на политиките е от решаващо значение.
- Направихме оценка на начина, по който тези мегатенденции влияят върху процеса на декарбонизация и бъдещето на работата, **като наблюдаваме на идеята, че за да се възползваме максимално от възможностите, които ни предоставят, ние се нуждаем от далновидни, прогресивни колективни и политически действия**. Някоя от тези мегатенденции няма сама по себе си да доведе до по-устойчиво и справедливо бъдеще. **Необходимо е ние да направляваме и оформяме неизбежната трансформация и трябва да го направим заедно.**

Бележки и Източници

Бележки

- ¹ За обзор на подхода, свързан с ресурсите за влияние, виж проекта на ФФЕ „Профсъюзи в трансформация“, който е наличен тук: <https://www.fes.de/themenportal-gewerkschaften-und-gute-arbeit/gewerkschaften-international/trade-unions-in-transformation>
- ² International Energy Agency (2019): Global Energy & CO2 Status Report 2019. The latest trends in energy and emissions in 2018. Flagship report (March 2019).
- ³ Регламент на Европейската комисия от 15.3.2019 г., постановяващ директива за екопроектирането за съоръжения и продукти за съхранение на данни съгласно Директива 2009/125/ЕС на Европейския парламент и на Съвета и изменящ Регламент на Комисията (EU) No 617/2013.
- ⁴ World Economic Forum, Electricity: Generating value through digital transformation, налично на: https://reports.weforum.org/digital-transformation/electricity-generating-value-through-digital-transformation/?doing_wp_cron=1592572993.3050439357757568359375
- ⁵ Lykke Syse, Karen and Lee Mueller, Martin (2015): *Sustainable Consumption and the Good Life: Interdisciplinary perspectives*. Routledge.
- ⁶ Nässén, Jonas and Larsson, Jörgen (2015): Would shorter working time reduce greenhouse gas emissions? An analysis of time use and consumption in Swedish households, in: *Environment and Planning C: Government and Policy* 33, стр. 726-745.
- ⁷ Grosse, Robert (2018): *The Four-Day Workweek*. Routledge.
- ⁸ Economic Policy Institute (2019): *The Productivity–Pay Gap* (July 2019), налично на: <https://www.epi.org/productivity>

Източници:

Демографска промяна:

<https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/total-population-outlook-from-unstat-3/assessment-1>
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics
<https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/3075>

Цифровизация:

<https://www.iea.org/reports/digitalisation>
https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_chapter8.pdf
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=PI_COM:C\(2019\)1955&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=PI_COM:C(2019)1955&from=EN)
https://ec.europa.eu/info/news/new-rules-external-power-supplies-will-enable-household-energy-savings-2020-mar-31_ro
https://reports.weforum.org/digital-transformation/electricity-generating-value-through-digital-transformation/?doing_wp_cron=1592572993.3050439357757568359375
http://www3.weforum.org/docs/WEF_FOW_Reskilling_Revolution.pdf
<https://www.oecd.org/going-digital/changing-nature-of-work-in-the-digital-era.pdf>

Намалени работни часове:

https://www.etui.org/content/download/32642/303199/file/Guide_Working+time-web-v
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1068/c12239>
https://434c74b4-116e-43a0-ab00-04a130c61444.filesusr.com/ugd/6a142f_36162778914a46b3a00d-cd466562fce7.pdf

4

Социално справедлива енергийна трансформация

Чрез насърчаване на енергийния преход и увеличаване на възобновяемите източници по справедлив и равнопоставен начин можем да постигнем четири цели за напредъка на обществата ни. 1. Възобновяемата енергия ще демократизира електроенергийните ни системи и инфраструктура, т.е. процесите на електропроизводство, електропредаване и електроразпределение. 2. Това ще помогне да осигурим достъп до евтина и надеждна електроенергия за всички - предприятия, работници и потребители. 3. Това ще ни помогне да ограничим климатичната криза и социалните последици от нея. 4. Възобновяемата енергия ще подобри индивидуалното и обществено здраве.

В тази глава ще разгледаме как преминаването на икономиката към възобновяема енергия ще ни помогне да спасим планетата а също и нашите работни места, като подобряваме условията и намаляваме емисиите. В крайна сметка, една незасегната и здрава планета е фундаментът за нашата работа. Докато се движим към декарбонизирана енергийна система, електроенерги-

ята ще става все по-важен енергиен източник заради огромния потенциал за генериране на възобновяема електроенергия. Различните енергийни сектори ще стават все по-електрифицирани („свързване на сектори“). За да бъде дискусиата по-фокусирана и за да представим възможно най-много полезни аргументи, ще се концентрираме главно върху електроенергийния сектор.

... вятърните турбини
развалят цялата гледка
и са лоши за птиците ...

Част I: Демокрацията има нужда от демократи, а енергията има нужда от демократизация.

Гражданското участие е в сърцето на енергийната демокрация не само като част от енергийния преход, но също и когато става въпрос за равнопоставено участие в процеса, който влияе върху моралните последиствия от енергийните политики за индивидуални и колективни избори. По този начин се изгражда отдолу нагоре едно съгласувано по отношение на енергията общество. Като резултат енергийният преход ще стесни разликите между гражданите като крайни потребители на енергия и съществуващите производители и на свой ред ще промени концепцията за съвместното потребление, наричано още „**производство от потребители**“.¹

- Ако погледнем германските или скандинавските примери, където значението на гражданските енергийни общности в енергийния преход се ползва с признание, става очевидно, че преминаването към възобновяеми източници допринася за една енергийна демократизация, която надхвърля гражданското участие и дава възможност за равен достъп на индивиди и домакинства до собственост и съвместна собственост на всички съоръжения и процеси в електропроизводството. Освен производството от потребители през 2018 г. само Германия има около 824 активни енергийни кооперации, число, което е близко до предишния рекорден брой от 931 кооперации в Дания през 1999 г.² Това е пример, който всяка страна и регион трябва да следва, за да може демократичният избор в енергийния сектор да е еднакво достъпен за всеки.
- Ако преминаването към възобновяеми енергийни източници се осъществи по достатъчно **децентрализиран начин**, това ще позволи на граждани и енергийни кооперации, както и на електроцентрали, собственост на общности и общини, да играят роля в настоящата енергийна система.
- С подкрепата на алтернативни икономически модели **държавата като ключов партньор** в социал-

но справедливата енергийна трансформация ще „смаже колелата“, за да осигури плавен процес на демократизация вътре в сектора и да предефинира връзката между енергията и гражданите. Тук имаме предвид енергията не само като източник на светлина, но и като източник на приходи.

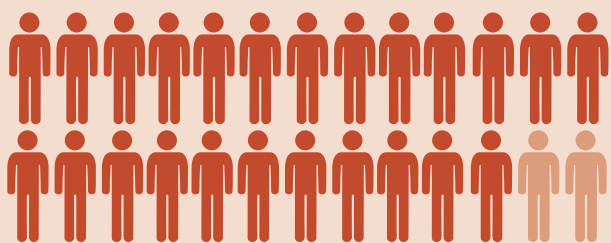
- Редица положителни примери в целия ЕС и извън него демонстрират ползите от енергийната децентрализация, съпътствана от основано на участието управление, повторно поверяване на електропроизводството на общините и деконцентрация, което също изисква еволюция на съществуващите роли на производители и потребители, по-специално в управлението на местните мрежи. Успехът на тази децентрализация обаче зависи от създаването на подходяща правна уредба, която да управлява учредените структури, да гарантира достъпни финансови инструменти и да улеснява полезните взаимодействия между местните органи и местните енергийни общности. Днес връзката към една модерна междурегионална и европейска електропреносна мрежа е също и структурна предпоставка за успешен енергиен преход, фокусиран върху децентрализирано производство.
- Малкият германски град Волфхаген е отличен пример за местен енергиен проект, учреден благодарение на споменатите по-горе условия за енергийна децентрализация и довел до локални социално-икономически ползи като работни места и приходи, както и до значителна декарбонизация и демократизация на местната икономика. Базиран на хибриден модел с участие на правителството и местната общност, този проект прилага новаторски подход, следвайки идеята за връщане на енергийните дейности обратно на общината, като начело на проекта е поставено публичното дружество „Stadtwerke Wolfhagen“, а после се учредява съвместна собственост с гражданската енергийна кооперация „BEG Wolfhagen“. Това носи директни ползи еднакво за общината и за гражданите, а именно съвместни капиталови инвестиции, намаляване на риска от страна на общината и нови форми на демократична ангажираност на гражданите и споделеното управление.³ Много е важно да

се изтъкне тук, че общини като тази не се превръщат в „енергийни острови“, а се интегрират в една стабилна национална мрежа (виж по-долу).

- **Достъпът до приобщаваща, евтина и устойчива енергия за всеки може да бъде постигнат** с развитие на възобновяемите източници, чрез съчетаването на налични технологични решения, местни икономически модели и съществуващите слънчеви и вятърни съоръжения. Днес в 2020 г., когато един на всеки девет души в света има ограничен достъп до електричество в дома си, сътрудничеството между правителствата, фирмите и гражданите е от жизненоважно значение. Този вид съвместни действия са необходими, за да се оказва подкрепа на хората в нужда чрез съществено разширяване на възобновяемите източници, и след като се осигури подходяща

Отговорност на ЕС е да насочи вниманието си към енергийната бедност и да осигури справедлив енергиен преход

90%
са съгласни

инфраструктура, да се направи възможно свързването на всяко домакинство срещу справедлив дял от разходите.⁴ Енергийната бедност в Косово например означава, че 50 процента от домакинствата не могат да си позволят достатъчно отопление,⁵ а в Субсахарска Африка тя не позволява на децата да ходят на училище. ЕС също не е застрахован и през 2018 г. средно 7.3 процента от гражданите в ЕС са заявили, че не могат да поддържат домовете си достатъчно отоплени, а в България и Гърция съответните цифри са 33.7 процента и 22.7

процента.⁶ От друга страна, когато става дума за нагласи по отношение на енергийната политика, едно европейско проучване показва, че девет от десет участници в проучването (90 процента) са съгласни, че ЕС трябва да носи отговорността да „се справи с енергийната бедност и да осигури справедлив енергиен преход, така че нито един гражданин или регион да не бъде оставен без подкрепа.“⁷ Ситуацията е подобна и в бъдещите страни членки на ЕС. В Сърбия гражданите изразяват своята готовност да преминат от дърва (които са най-евтиният наличен ресурс) към решения за отопление от възобновяеми източници.⁸

- Наред с децентрализацията и декарбонизацията демократизацията на енергийната система, постигната с развитието на възобновяемите източници чрез местни енергийни модели като кооперации и общински електроцентрали, ще създаде местна икономическа издръжливост, основаваща се на доверие и солидарност между гражданите, както и между всички други участници. За да сме сигурни, че това ще се случи, ние се нуждаем от добре замислени закони и подзаконови разпоредби за възобновяемата енергия, за да създадем благоприятна правна уредба, която да дава възможност на местни проекти, кооперации и обществени учреждения (болници и училища) да инвестират във възобновяема енергия. Историческият опит показва, че именно нашите колективни действия са ни помогнали да осъществим прогреса, който имаме на местно ниво – в училищата, в болниците и в насърчаването на местните икономически единици като източник на работни места и приходи.
- Демократичното управление на енергетиката, което позволява на гражданите, общностите и бенефициентите по местни проекти да играят ключова роля в целия процес на вземане на решения и експлоатация и се превръща в неразделна част от структурите на собствеността, само по себе си ще укрепи устоите на доброто управление. **Гражданското участие и собственост биха гарантирали ефикасното разпределение на обществените ресурси и дългосрочната стабилност на енергийния сектор.**

Но какво да кажем за...

...факта, че в прехода към възобновяеми източници в много страни липсват адекватни политики, които да гарантират демократичен, справедлив и приобщаващ преход? Как да осигурим енергийна демокрация при прехода към възобновяеми източници?

Пътят пред нас: Енергиен преход отдолу нагоре

- Ако няма функциониращи структури на управление, лидерите следва да опитват да създават на място благоприятни условия за преход, основан на широко участие, с подкрепата на местните, регионални, национални и международни партньори. Няколко случая в Централна, Източна и Югоизточна Европа показват, че това може да бъде осъществено успешно, когато общностите учредяват проекти за генериране на възобновяема енергия, основани на широко участие, въпреки препятствията, които срещат от страна на неподходяща или зле прилагана законова уредба. По този начин енергийният преход по места може даже да допринесе за положителна обществена промяна в посока към отговорни институции и правителствени структури, и споделени ползи. В някои случаи енергийният преход е означавал изграждането на големи фотоволтаични централи и вятърни паркове, финансирани от чуждестранни капитали, които се ползват от финансови стимули от националното правителство, но това не е било непременно равнозначно на справедлив преход, когато става въпрос за работни места и ползи за всички.
- За да се гарантира, че енергийният преход е съпроводен от енергийна демокрация, тези случаи изискват политики и среда, които да направят възможно демократичното участие на гражданите. Само тогава бихме могли да го наричаме справедлив преход. Това означава участие не само в процесите на вземане на решения, но и в **структурите на собствеността** на електропроизводствените съоръжения като произвеждащи потребители и като инвеститори в енергийни кооперации и други местни енер-

гийни проекти. Именно идеята за енергийна демокрация вдъхва надежда в протичащия енергиен преход. Трябва да създадем един устойчив енергиен ландшафт в рамките на планетата и същевременно да интегрираме социалната справедливост и солидарност като главни стълбове на новите ни енергийни политики.

Но какво да кажем за...

...различните нагласи към възобновяемите енергийни проекти? Някои граждани или общности може да се интересуват от възобновяемите източници заради икономическата им жизнеспособност, други – заради ползите за околната среда, а някои може да не се интересуват изобщо. Какви решения трябва да се вземат и какви стъпки да се предприемат, за да се осъществи енергийният преход по демократичен начин?

Пътят пред нас: Приобщаващ и справедлив преход

- Приобщаващите процеси, които обхващат всички обществени групи и замесени организации, особено профсъюзите, които настояват за стратегическо планиране на прехода по отношение на работните места, за обезпечаване на ресурси чрез фондове на прехода и за устойчиви и иновативни решения за оползотворяването на модерни възобновяеми източници, могат да проправят пътя към справедливия преход.
- Тъй като демократизацията на енергийната система се измерва с дела на енергията, произведена от индивиди и енергийни кооперации, успехът на нашето колективно енергийно общество следва да се измерва с нивото на взаимосвързаност в една различна, предимно децентрализирана и декарбонизирана система, където всички си сътрудничим, за да осигурим взаимни ползи за всеки един от нас.
- Една от най-важните задачи за осигуряването на демократичен енергиен преход трябва да бъде **информационната и разяснителна кампания**. Всеки един трябва да бъде информиран за предизвикателствата от използването на изкопаеми горива и за неблагоприятното

въздействие, което имат върху околната среда и нашето здраве, а поради невъзвращаемите активи – и върху икономическото ни бъдеще. Всички трябва да осъзнаем реалната цена, която плащаме за изкопаемите горива. Това може да се види по-ясно, когато приспаднем всички субсидии и освобождаването от данъци и данъчни облекчения от крайната цена, която плащаме в момента за електрическа енергия. Работниците и фирмите трябва да знаят за ползите от преминаването към възобновяеми източници, като в същото време са запознати с рисковете това да не стане. Освен разпространението на информация и прозрачността са необходими много и различни инструменти като фондове за справедлив преход и компенсационни политики, за да се осигури подкрепа от различни групи за осъществяването на прехода. **Този преход в крайна сметка няма за цел да промени живота ни, а да защити живота, който имаме днес, включително да спаси работните ни места.** На мъртва планета няма работни места.

- Многобройни положителни примери показват, че това е възможно, ако участниците в прехода имат достъп до подходяща информация и участват активно в определянето на енергийното си бъдеще.

Но какво да кажем за...

...опасенията, че процесът на енергийна демократизация, който беше улеснен от развитието на възобновяемите източници, може да застраши стабилността на националната електропреносна мрежа и да се окаже твърде скъп ?

Пътят пред нас: Гъвкавост и сътрудничество

- Инвестирането в системи за енергийно съхранение и балансиране играе ключова роля за повишаване използването на възобновяема енергия и ускоряването на енергийния преход. Цените бележат спад и сега е по-осъществимо от всеки друг път да се разширят и свържат електроенергийните мрежи, за да се създаде

повече капацитет, както и да се подобри гъвкавостта (чрез трансгранични междусистемни връзки). Това на свой ред прави възможни регионалната интеграция на енергийния пазар и растежа във възобновяемото електропроизводство. **Разширяването на електроенергийните мрежи и децентрализацията на електропроизводството следователно не са противоречащи си идеи.** Новаторските технологии като интелигентни мрежи и измервателни уреди са по-напреднали от всеки друг път и се превръщат в достъпни начини за ускоряване на енергийната трансформация отдолу нагоре.

- Преди няколко години ЕС обеща към 2020 г. да замени поне 80 процента от електроизмервателните уреди с интелигентни устройства с оглед създаването на инфраструктура за възобновяема енергия, намаляване на емисиите до девет процента и осигуряване на енергийни икономии за домакинствата вследствие на намаленото и по-добре планирано потребление. Тъй като мнозинството от страните изпълниха тази цел, сега те са в процес на поставяне на

цели за 2030 г.⁹ С подкрепата на ЕС и Енергийната общност, подобни инициативи вече се провеждат в Западните Балкани. Например Черна гора е един от европейските лидери, който е в процес на въвеждане на интелигентно отчитане на консумацията и интелигентни мрежи със субсидия, предоставена от Европейската банка за възстановяване и развитие.¹⁰

Но какво да кажем за...

...справедливия достъп и различията в природните източници на възобновяема енергия между общностите, страните и регионите, които определят равнището на оптимално производство и потребление на възобновяема енергия?

Пътят пред нас: Достъпни за всеки ползи

- Превръщането на идеята за свързаността в част от енергийната система, предвиждането на възможността за поделение на отговорността за производството, преноса и разпределението на електроенергията е нещо, което е изключително важно за страните, общностите и регионите,

за да се радват на справедлив достъп до ползите от възобновяемата енергия, независимо от разликите в природните ресурси. Нещо повече, в географско отношение **изкопаемите горива са много по-неравномерно разпределени**, докато възобновяемите източници в определена степен са достъпни във всяка страна и всеки регион (с незначителни регионални разлики).

- Следователно отново е време да направим възобновяемите източници част от всекидневните икономически процеси и споделеното културно поведение. Историята на слънчевата и вятърна енергия достига назад във времето много преди въгледобива. Всъщност те са **сред най-първите източници на енергия**, овладени от човечеството, а днес служат за туристическа атракция (напр. вятърните мелници в Испания и Нидерландия или тепавиците в страните от предишна Югославия, Украйна и Русия).
- С подходящо интегрирана и свързана инфраструктура за възобновяема енергия ползите ще бъдат достъпни поравно за всички.

Но какво да кажем за...

...достъпа до енергия за многото домакинства, живеещи в отдалечени селскостопански райони, които не са свързани към електропреносната мрежа и не могат да си позволят това, дори ако получат възможност чрез разширения на мрежата или с предоставяне на безплатни слънчеви панели за техните покриви?

Пътят пред нас: Да не оставим никого без подкрепа

- **Достъпът до електроенергия за всички е от ключово значение за изкореняването на крайната бедност** и е нещо, което правителствата трябва да гарантират за всички малки общности в селските райони. Тъй като соларните автономни системи и системите с мини мрежи са много по-евтини, мащабируеми и бързи решения, те доказват ефективността си и в селските райони, където енергийните загуби могат да бъдат високи. Привличането на източници на възобновяема енергия следователно ще допринесе за смекчаване на негативния ефект от климатична-

та криза върху бедността и неравенството в тези области, тъй като приемането на модерни технологични решения ще направи възможен универсалния достъп до енергия срещу справедлив дял от разходите. Това ще гарантира, че „никой няма да бъде оставен без подкрепа“, което е сред главните цели на едно общество с последователна енергийна политика, построено върху взаимно сътрудничество, солидарност и доверие.

Но какво да кажем за...

...възможността енергийният сектор, който е доминиран от възобновяеми източници и е част от критичната инфраструктура, да се окаже в риск по отношение на киберсигурността?

Пътят пред нас: Диверсификация

- Децентрализацията и цифровизацията на енергийната система са ключови условия за гарантиране на сигурността в енергийния сектор. Намалването на властта на монополни или олигополни структури е единствено възможно чрез интегриране на възобновяеми източници, както и обмен на информация и сътрудничество между страните и различните действащи на пазара лица. Това може да стане възможно посредством цифрови решения като интелигентни мрежи, които позволяват стабилни и сигурни енергийни доставки. Освен това **децентрализираното електропроизводство диверсифицира рисковете от кибератаки**. Една високоцентрализирана система е много по-уязвима, защото зависи от работата на малко на брой ключови производствени съоръжения. В условията на енергийната демокрация гражданите като произвеждащи потребители играят важна роля в определянето както на търсенето, така и на предлагането, и заедно с държавата и други действащи лица определят институционалните „правила на играта“ и дефинират процесите на вземане на решения, разпределянето на ресурсите и сигурността. Това е подкрепяно и от институциите на ЕС и структурите на НАТО, където енергията е ключов елемент от сигурността и получава подобаващо отношение.

Част II: Възобновяемата енергия ни помага да осигурим достъп на поносима цена до евтина и надеждна електроенергия за всички, независимо дали работници, потребители или фирми.

Възобновяемата енергия¹¹ е интелигентно по отношение на климата решение, което в крайна сметка е от полза за всеки. Източниците на възобновяема енергия имат също и **потенциала да се борят с бедността и неравенството**. В много региони в света достъпът до стабилна и евтина енергия, в частност до електричество, е все още привилегия. Една децентрализирана система за възобновяема енергия, интегрирана в местните вериги с добавена стойност, разполага с потенциала да електрифицира отдалечените селски райони, да донесе до гражданите евтина енергия и да облагодетелства местния бизнес. Енергийните кооперации също могат да дадат правомощия на общностите по места и да демократизират енергията, както беше посочено в предишния раздел.

Инвеститорите и бизнесите ще извлекат ползи в дългосрочен аспект.

1. Първо, за разлика от източниците на енергия от изкопаеми горива, които имат високи експлоатационни разходи, разходите за производство на допълнителна единица възобновяемо електричество са близо до нула, което означава, че фирмите ще спечелят от разходите за енергия, веднага щом заработи инфраструктурата за възобновяема енергия.¹²
2. Освен това увеличаването на мащабите на инфраструктурата за възобновяема енергия създава нови инвестиционни възможности със скромна, но стабилна възвращаемост.
3. Дори във времена на икономическа криза инвестициите в услуги, свързани с инфраструктурата, са безопасно място, при условие че е налице подходяща правна уредба, за да стане възможна такава инвестиция. Това ги прави особено привлекателни за институционални инвеститори като пенси-

онните фондове, които търсят сигурна възвращаемост особено ако се вземат предвид постоянно ниските лихвени проценти, които през последните десет години преобладават в целия свят.

Следователно е налице уникална възможност децентрализираните проекти да станат лидери с подкрепата например на международни партньори, ако съществува благоприятна законодателна уредба (напр. преференциални тарифи).

- Потребителите също ще имат полза от по-евтините и по-предсказуеми цени на енергията. Те ще се радват и на по-голяма енергийна сигурност, тъй като зависимостта от въглища, нефт и газ ще намалява с развитието на инфраструктурата с възобновяема енергия. Това е така, тъй като повечето държави внасят изкопаеми енергийни източници, което означава, че зависят от колебанията в цените на световния пазар и недостига на доставки. Потребителите могат даже сами да станат производители на енергия или произвеждащи потребители. Например те могат да произвеждат електричество посредством нискотарифни фотоволтаични панели и да използват произведеното електричество или да го подават директно в мрежата..
- Що се отнася до работниците, развитието на инфраструктурата за възобновяема енергия ще доведе до създаването на нови работни места. Такива ще бъдат създадени и поради това, че вятърните паркове, фотоволтаичните панели и по-децентрализираната мрежа се нуждаят от поддръжка. Освен това **работните места в сектора с възобновяема енергия имат потенциала да са по-здравословни и по-безопасни**, ако работниците получат подходящо обучение. Ключовият въпрос обаче е как да окажем подкрепа на онези работници, които понастоящем са заети в сектора на енергията от изкопаеми горива и в неговата верига за доставки, напр. във въгледобивната промишленост. Въпросът за работните места и начините да се подпомогнат работниците по време на прехода беше обсъден задълбочено в Глава 2.
- Възобновяемите източници допринасят за социалното сближаване и за това да се гарантира, че фундаменталните права и свободи и този път са в основата на политическите решения, включител-

но онези, които са свързани с енергията. Освен че защитават правото ни на чист въздух и околна среда, която не е вредна за здравето, възобновяемите източници също позволяват хоризонтално управление на ресурсите, осигуряващо по-голяма автономия за всеки член на обществото. Включването на гражданите в процесите вместо придържане към съществуващите структури „отгоре надолу“ в топлоелектрическите централи например способства за по-голямото равенство между половете и за равенството по принцип. Скорошни данни за представителството на половете в работната сила от енергийния сектор показват, че жените имат с десет процента по-голямо представителство в сектора на възобновяемата енергия в сравнение с нефтения и газовия сектор. Действителното число от 32 процента все още е далече от равнопоставено представителство, но тенденцията е в правилната посока, което е многообещаващо развитие.¹³ Това ще допринесе за разбирането на принципа за равенство между половете и ще осигури интегрирания подход за равно третиране в сектора, вземайки по този начин под внимание конкретните проблеми, пред които се изправят жените в непривилегированите обществени групи, а именно че те са много по-засегнати от климатичната криза

и външните ефекти, произтичащи от секторите с интензивна употреба на въглища (като недостиг на вода, замърсяване на въздуха и др.).

Но какво да кажем за...

...технологичните предизвикателства? Как да сме сигурни, че винаги ще имаме безопасни и стабилни доставки на енергия, въпреки че производството на енергия от възобновяеми източници като слънцето и вятъра постоянно се колебае?

Пътят пред нас: Съхранение и взаимосвързаност

- Електропроизводството от възобновяеми източници е фундаментално различно от настоящата система на електропроизводство от изкопаеми горива, която е силно централизирана. Промените в метеорологичните условия могат да водят до колебания в мрежата и дългите и студени зими може да означават за нас недостиг на предлагането. Следователно е много вероятно в средносрочен план да се налага да разчитаме на малки децентрализирани резервни централи с природен газ или биогаз, или на помпено-акумулиращи водноелектрически централи. Тези съоръжения също ще трябва да бъдат проектирани и разпространени в енергийната мрежа, за да могат лесно да бъдат преустроени за работа със „зелен“ синтетичен газ, което е резервният вариант в дългосрочен план.

Технологиите и решенията, от които се нуждаем, за да решаваме въпросите на стабилността и надеждността, на практика вече съществуват:

- **Децентрализираните съоръжения за акумулиране на енергия** ще ни помогнат да съхраняваме излишната електроенергия, за да противодействаме на краткосрочните колебания. Днес вече са на разположение и други ефективни технологии за съхранение – от механични решения като помпено акумулиране до акумулаторни батерии и производство на синтетичен газ. Използването на излишната енергия за производство на синтетичен газ ни позволява да съхраняваме енергия за по-дълги периоди от време. По този начин можем да сме сигурни че няма да останем без електроенергия дори в дългите мрачни и студени зими.

- **Цифровите технологии** ни предоставят инструментите за ефективно и автоматизирано управление на енергийната мрежа, което увеличава стабилността чрез по-доброто координиране на търсенето и предлагането на електричество.
- По-нататъшната интеграция на **националните електропреносни мрежи** между страните дава възможност електроенергията да се разпределя в цял един континент. Тази взаимосвързаност вече е налице в рамките на Европейската мрежа за операторите на преносни системи за електроенергия. Това означава например, че ако в Испания грее слънце, а търсенето е най-голямо в Словакия, предлагането в първата може да удовлетвори търсенето в последната. В резултат ще се нуждаем от по-малък капацитет за съхранение на възобновяемата енергия, за да поддържаме системата стабилна. Енергийният съюз (като стратегия) и Енергийната общност (като международна организация) създадоха правна уредба и ключови етапни цели за енергийния преход в сектора на електроенергията в страните кандидатки за ЕС и страните, които не са членки на ЕС в Европа.
- Възможността за децентрализирано производство на възобновяема енергия превръща потребителите в енергийни граждани. Общностите могат да стопанисват свои собствени вятърни паркове, а семействата могат да инсталират собствени соларни фотоволтаични системи. Тази **енергийна независимост** усилва приемането на енергийния преход посредством създаването на собственост. Тя може също да мобилизира финансиране за разширяването на инфраструктурата, ако местните общности ползват ползите от обратното подаване на електроенергията директно към мрежата. И не на последно място, като енергийни граждани ние ще бъдем много повече свързани с енергийната система и нейното значение, и ще бъдем много по-внимателни, когато вземаме решения за нашите енергийни нужди и общо потребление. За да се случи това обаче, **трябва да имаме подходяща рамка за управление, която да гарантира, че местните и децентрализирани инициативи**

няма да свирят втора цигулка спрямо големите корпорации или предприемачи.

Но какво да кажем за...

...разходите за увеличаването на възобновяемите източници? Как да сме сигурни, че изграждането на инфраструктурата няма да повиши цените на електроенергията или да наруши конкурентоспособността на отрасъла и той няма да увеличи тежестта върху домакинствата с ниски и недостатъчни доходи?

Пътят пред нас: Понижаване на цените, повишаване на ползите

Въпросът как ще бъдат засегнати цените зависи от това как се управлява енергийният преход. В следващите няколко точки ще разгледаме германския пример и ще извлечем няколко поуки. Германия е един от лидерите и следователно ни дава ценни прозрения, от които можем да се поучим.

- Като начало е важно да признаем, че в Германия цените на електроенергията за домакинствата и за много малки и средни предприятия се е увеличила от въвеждането през 2000 г. на германския закон за енергията от възобновяеми източници. Особено по-бедните домакинства бяха засегнати непропорционално тежко, тъй като разходите за електроенергия съставляват по-голям дял от разполагаемия им доход.
- Накратко, една от причините за това е, че развитието на възобновяемите източници беше финансирано чрез гарантиране на фиксирани преференциални тарифи за „зелено“ електричество. Разликата между цената на електроенергията на спотовия пазар и гарантираната тарифа тогава беше прехвърлена на потребителите и малките и средни предприятия под формата на допълнителна такса за възобновяеми източници в техните сметки за електричество. Това беше много ефективно, що се отнася до развитието на възобновяемите източници, но стана за сметка на гореспоменатата по-голяма тежест върху домакинствата с ниски и недостатъчни доходи.

- Това обаче обяснява само част от увеличението на цената. Цените на електроенергията подлежат и на редица други данъци и такси, които впоследствие се увеличиха. Освен това **големи потребители на електроенергия като енергоемките промишлени отрасли бяха освободени** от допълнителната такса за възобновяеми източници, което остави всички други потребители с по-голяма тежест. През последните няколко години обаче допълнителната такса беше намалена.
- Освен това **източниците на енергия от изкопаеми горива и на ядрена енергия са субсидирани от правителствата в продължение на десетилетия**, само че това не се отразява в сметките ни за електричество, тъй като се заплаща от общите данъчни приходи. Това означава, че в миналото цените за електричество никога не са отразявали истинските разходи на електропроизводството, базирано на изкопаеми горива. Вредните за околната среда субсидии за германските енергийни сектори възлизат на около 17 милиарда евро годишно за 2019 г. Следователно възобновяемите източници често биват обвинявани само защото не са субсидирани по същия начин като съответстващите им сектори, използващи изкопаеми горива. **Пренасочването на тези вредни за екологията субсидии ще освободи финанси** в държавния бюджет за инфраструктурни инвестиции или за финансирането на справедлив преход за заетите в конвенционалния енергиен сектор.
- В допълнение, **цената на изкопаемите горива или на използващото изкопаеми горива електропроизводство не се включва във външните разходи**, напр., въздействието на глобалното затопляне и последващите разходи като влошаването на околната среда или съхранението на ядрените отпадъци. Ако те се включат в сметката, ще имаме по-реалистична картина и източниците на възобновяема енергия ще бъдат много по-конкурентни. Само защото екологично вредните ефекти се виждат със закъснение, това не означава, че не трябва да ги включим днес в изчисленията, а просто да ги предадем на бъдещите поколения.
- Днес **развитието на възобновяемите източници е много по-евтино, отколкото е било преди**. Пионерите в тази област като Германия спомогнаха да се създаде пазар на възобновяемите източници, правейки възможни по-нататъшните изследвания и разработки, както и икономии от мащаба чрез масово производство. Като резултат съвременните вятърни турбини и соларни фотоволтаични панели са много по-евтини, отколкото са били в миналото, а изграждането е много по-лесно, отколкото е било в началото. Страни като Етиопия и Мароко неотдавна доказаха, че изграждането на възобновяеми източници е възможно без повишения в цените на електричеството.
- Освен това има доказателства, че много електроцентрали, които използват въглища, на практика вече не са доходоносни и ще приключат като **невъзвращаеми активи**, ако не бъдат субсидирани от държавата да платят на операторите маржа на печалба. Това не се отнася само до стари съоръжения. Например при съдебно дело на акционер в Полша се установява, че компанията, възнамеряваща да построи нова електроцентрала с въглища, не успява да докаже как електроцентралата може да реализира печалба и в крайна сметка това ги принуждава да се откажат от проекта. Това е важен въпрос и за страните, които не са членки на ЕС, особено за кандидатите за присъединяване. Въпреки че схемата за търговия с емисии, която е механизмът на ЕС за ценообразуване на въглеродните емисии, все още не е приложима за тях, те трябва да го обмислят днес, преди да направят **дългосрочни** инвестиции в енергийната инфраструктура. Още повече че държавните субсидии за производството на електроенергия от изкопаеми горива може да бъде класифицирана като незаконна държавна помощ съгласно европейското енергийно право, което води до неспазване на предприемаческите изисквания. Веднъж след като дадена страна се е присъединила към ЕС, такова нарушение на правото на ЕС може да доведе до това тя да бъде принудена да изведе съоръженията от експлоатация. В допълнение, текущите обсъждания на ниво ЕС относно граничните данъчни

въглеродни корекции (както беше обсъдено в Глава 2, стр. 42) трябва да бъдат разглеждани в светлината на дългосрочната конкурентоспособност на енергийния износ и на износа на енергоемки продукти в Европейския съюз.

- Когато става дума за конкурентоспособността в бизнеса е важно да не се забравя, че не всички фирми се конкурират на международния пазар, при което разликите в цените на енергията се отразяват в производствените цени. Освен това **цените на електроенергията са само един от многото разходни фактори**, които влияят върху конкурентоспособността в бизнеса. Близостта до пазари, транспортните разходи и производството като цяло също трябва да бъдат включени в изчисленията.
- В крайна сметка въпросът по какъв начин изграждането на възобновяеми източници засяга цените на електроенергията зависи от управлението, т.е. как се осъществява процесът, а не ако се осъществи. За да бъдат контролирани цените на електричеството, изграждането на инфраструктурата за възобновяема енергия може да се субсидира от държавата. Това може да е под формата на преки субсидии, т.е. с предоставяне на евтини заеми, или чрез поръчителство за частни инвестиции.

В миналото тези възможности често бяха проблематични поради строгите правила на Европейския съюз за държавната помощ. В рамките на Европейския „зелен“ пакт обаче правилата за изграждането на инфраструктурата на възобновяемата енергия подлежат на ревизия. Освен това Европейската комисия възнамерява да мобилизира един трилион евро през следващите десет години, част от които са предназначени да помогнат на страните членки да надградят енергийните си системи. Това е истински прозорец на възможностите също и за икономиките в преход.

- Накрая, домакинствата с ниски и недостатъчни доходи могат да получават помощи, за да плащат сметките си за електроенергия, ако повишаването на цените на електроенергията е неизбежно, докато се изгражда новата инфраструктура. Социалните проблеми трябва да бъдат решавани с инструменти на социалната политика, а не да се хвърля вина върху енергийния преход .

Но какво да кажем за...

...работните места в сектора на електроенергията, добивана от изкопаеми горива? Как да сме сигурни, че тези работници също ще бъдат подпомогнати?

Пътят пред нас: Мобилизиране за справедлив преход

- Най-напред е важно да се признае, че по-голямата част от структурната промяна, в частност във въгледобива, вече се е случила. **Технологичният напредък и автоматизацията допринесоха за драматичен спад в необходимостта от работници** в сектора и съответно в действителния брой хора, заети в добива и изгарянето на въглища. Без съмнение социално справедливата трансформация на енергийния сектор ще доведе и до устойчиви решения чрез осигуряването в същото време и на устойчиви работни места (аспектът на работната заетост е разгледан подробно в Глава 2).
- Струва си също да се подчертае, че **работните места във въгледобива или в електроцентралите с въглища преди всичко не бяха много привлекателни**. Това беше (и все още е) рискована и много изтощителна работа, поради което миньорите в частност започнаха да се организират на много ранен етап от индустриализацията. Въпреки че след десетилетия борба профсъюзите накрая успяха да издействат значително подобряване на работните условия, например по отношение на заплати и пенсии, много миньори никога не стигнаха до пенсиониране, тъй като загинаха в инциденти под земята, от заболявания на белите дробове вследствие на работата в каменовъглените рудници или от рак.¹⁴ Поради това много миньори желаеха едно единствено нещо за децата си, а именно да намерят по-добра работа в други отрасли, вместо да съсипват здравето си.
- С тези уточнения става ясно, **че е необходима мобилизация за справедлив преход** за работниците в енергийния сектор. Преходът няма да стане от само себе си. Профсъюзите имат история на сътрудничество със социалдемократическите партии, когато става въпрос за подобряване на правата на работниците. В този случай също те трябва да действат заедно, за да гарантират, че тази нова индустриална революция ще се превърне в катализатор за работническото движение. Глава 2 разглежда подробно онези инструменти за справедлив преход за работниците, които могат да създадат основата за една прогресивна програма.
- Освен предложенията за твърде технократични политики прогресивните участници могат да включат в своите анализи и **наследството от цивилизацията, използваща изкопаеми горива**. Работническото движение се заражда по време на индустриалната революция, главно в секторите на тежката промишленост и минното дело. Един убедителен анализ би се отнесъл с уважение към приноса на работниците за цивилизационния прогрес и не би ги обвинявал за замърсяването на планетата. Но той трябва да направи уточнението, че цивилизацията на изкопаемите горива върви към своя край. Колкото имаме нужда от колективни действия, за да навлезем постепенно в устойчиво бъдеще за всички и постепенно да преустановим електропроизводството от изкопаеми горива, толкова се нуждаем и от солидарност с онези, чийто поминък зависи от това.
- Следователно ключът към извличането на ползите от енергията от възобновяеми източници се крие в тяхната все по-широка употреба успоредно с изграждането на необходимите разпределителни и преносни мрежи, съхранението на енергията и интелигентното управление на търсенето. С достатъчно съоръжения за възобновяема енергия можем да избегнем проблемите, свързани със стабилността и надеждността. С бързото преминаване към възобновяеми източници няма да се налага да управляваме старата централизирана система с изкопаеми горива успоредно с новата децентрализирана мрежа. Това води до понижаване на разходите, тъй като е по-ефективно. За икономиките в преход и за развиващите се икономики, където още има повишено търсене на енергия, това развитие трябва не само да е в крак с повишаващото се търсене, но и да гарантира, че електроцентралите с изкопаеми горива впоследствие ще бъдат заменени. За да бъде този преход успешен за работниците, ние имаме нужда от солидарност и колективни действия.

Част III: Политиките за възобновяемата енергия могат да ни помогнат да смекчим последиците и да се адаптираме към климатичната криза

- Освен че възобновяемата енергия се доказва като печелившо решение по отношение на икономическите перспективи, социалната стабилност и демократичното управление, тя остава ключов инструмент и от гледна точка на екологичната съвместимост. Увеличеното използване на вятърна и слънчева енергия и енергия от биомаса, успоредно с изместването на изкопаемите горива, които отговарят за 60-70 процента от електропроизводството в световен мащаб,¹⁵ е **крайгълният камък на действията по смекчаване на климатичната криза** и намаляване на емисиите на парникови газове.
- Същевременно използването на възобновяема енергия позволява **адаптация към измененията в климата** на енергийния сектор и други енергоемки промишлени отрасли, които в значителна степен ще бъдат засегнати от климатичната криза. Например недостигът на вода се превръща в реален проблем за много страни и следователно поставя истинско предизвикателство пред водоелектрическите централи, които са важни за баланса между търсенето и предлагането на енергия. Също толкова важен е и проблемът за липсата на вода за охлаждане за големите електроцентрали, които използват изкопаеми горива и ядрена енергия. Има начин да решим тези проблеми, трябва просто да продължим със справедливия преход и да превърнем възобновяемите източници в преобладаващ източник на енергия.
- Дебатът за климатичната криза е фокусиран върху темата за сигурността и заплахата от възможни конфликти поради недостатъчните ресурси, включително недостига на вода, недостиг и смущения в енергийните доставки, както и тенденциите в миграцията. Това, което често се забравя, е, че когато възобновяемата енергия се използва правилно, за да посрещне нуждите на дадена страна или регион, с други думи когато се използва по достъпен и надежден начин, **причината за споровете** за при-

родни ресурси като изкопаемите горива изчезва. В резултат ресурсите от изкопаеми горива остават там, където им е мястото – в земята.

- Гражданите със соларни покривни инсталации стават все по-информирани по отношение на околната среда и се радват на преките ползи от устойчивите решения, а именно да защитят непосредственото си обкръжение от парникови газове и в същото време да станат важен фактор в цялата производствена верига чрез ролята си на произвеждащи потребители.

Но какво да кажем за...

...минималната, но въпреки това реална вреда върху околната среда, причинявана от вятърната и слънчева енергия?

Пътят пред нас: Старото, новото, бъдещето

- Всяка форма на преобразуване (или „производство“) на енергия е намеса в природата и има „неприродни“ странични ефекти. Но някои технологии са по-вредни, докато други – по-малко. Възобновяеми технологии като вятърните турбини и соларните панели са най-съвместимите с климата решения за производството на електричество и на енергия на принцип. Те не са изцяло незамърсяващи заради производствения процес. Но до този момент те са най-неутралните решения, с които разполагаме. **В сравнение с горенето на изкопаеми горива, включително природен газ, или използването на ядрена енергия с нейните многобройни вредни последици за здравето и околната среда, те несъмнено са по-доброто решение.**
- Решения като технологията за „зеления“ водород днес също са в процес на разработване в отговор на гореспоменатите предизвикателства, възникващи по време на различните промишлени процеси, включително процеса на производство на соларни фотоволтаични системи. Смята се, че този проблем ще бъде напълно решен в дългосрочен план (2030-2050 г.).
- Постигнат е и напредък с оглед намаляването на шума от вятърните турбини и ограничаването на негативните ефекти за мигриращите птици. Постигнато е увеличение на продължителността на живота на соларните панели, а размерът им е

намален, така че днес те заемат по-малко място и използват по-малко ресурси.

- Нека не забравяме вредите за околната среда и здравето, причинени от въгледобивните мини, да не говорим за откритите рудници за лигнитни въглища, които по никакъв начин не могат да се сравняват с минималните странични ефекти от възобновяемите източници. Цели села и ландшафти бяха променяни, а хората губеха земите си и трябваше да се преселват. За да се поддържат въгледобивните мини, през цялото време трябваше да работят водни помпи. Нивото на подпочвените води е сериозно засегнато от наводняването на откритите рудници. Със всичките „за“ и „против“ възобновяемата енергия е единственият начин човечеството да се справи с глобалното затопляне, за което е допринесло в такава голяма степен както с оглед смекчаването на последиците от изменението на климата, така и по отношение на адаптацията. По-големи инвестиции в слънчева, вятърна и енергия от биомаса са необходими и заради въздействието на климатичната криза върху недостига на вода в много страни и региони. Влошените водни нива означават, че водоелектрическата енергия няма да бъде толкова надеждна, колкото е била досега. Още повече че това зависи и от размера на климатичната криза, която може да бъде значително овладяна с развитието на възобновяемите източници, което на свой ред би гарантирало наличието на питейна вода през следващите години.

Но какво да кажем за...

...мненията, които понякога се изразяват в Югоизточна Европа, че цялото това повишаване на информираността за климатичните промени и насърчаването на възобновяемите източници е просто за да се осигури пазар за големите производители на соларни и вятърни инсталации като Германия?

Пътят пред нас: „Лийпфрогинг“ или догонващ скок

- Климатичната криза е реална и не подлежи на обсъждане. Това, от което се нуждаем, е да се гарантира възможно най-доброто оползотворяване на инструментите на демокрацията, за да се осигури социално справедлив енергиен преход

към възобновяема енергия, който да бъде от полза за всички. Онези, които днес не успяват да приемат взаимовръзката между климатичната криза и социалната справедливост, ще носят същата отговорност като онези, които отричат глобалното затопляне. Освен това в отговор на опасенията, че насърчаването на възобновяемите източници е част от пазарната стратегия на големите производители на соларни и вятърни инсталации като Германия, не бива да забравяме и добавената стойност за развиващите икономики, които влизат във веригата на производство и доставки, както може да се наблюдава днес в автомобилния сектор (виж Глава 2, стр. 48).

Но какво да кажем за...

...това, че насърчаването на възобновяемата енергия чрез инвестиции в източници на възобновяема енергия само по себе си не е достатъчно да се справи с рисковете, произтичащи от климатичната криза, ако няма подходящи паралелни мерки като енергийната ефективност, която да предотврати по-нататъшното увеличение на търсенето?

Пътят пред нас: Намаляването на потреблението е решаващо за енергийната ефективност

- По своята същност възобновяемите източници са енергийно по-ефективни източници. Но също така е вярно, че успоредно с преминаването към тях са нужни **инвестиции и в енергийната ефективност**, за да се намали търсенето на енергия. Намаляването на абсолютния размер на енергийното потребление чрез провеждане на цялостни структурни промени, за да се сведе до минимум енергийното търсене във всички сектори, трябва да бъде съпътствано от използването на енергийно най-ефективни технологии. Тези инвестиции сами по себе си ще бъдат източник на нови работни места, които ще донесат допълнителни ползи за икономиката в дългосрочен аспект (виж Глава 2, стр. 37).

Но какво да кажем за...

...факта, че много от страните, които прилагат концепциите за енергийния преход, са богати икономики с огромен технологичен, икономически и

финансов потенциал и че тяхната ситуация е напълно различна в сравнение с тази на повечето страни от Централна, Източна и Югоизточна Европа?

Пътят пред нас: Тенденция и в южното полукълбо

- Много страни в Източна и Югоизточна Европа разполагат със значително по-голям потенциал за слънчева и вятърна енергия отколкото на-пример Германия. Днес това може да се използва по един разходооефективен начин.
- Възобновяемите технологии, особено слънчевата и вятърна енергия, са достъпни методи, които съвсем не са сложна наука и вече се използват успешно в световен мащаб. Не е чудно, че все повече развиващи се страни като Мароко се стремят настоятелно към енергиен преход, както и че стратегически играчи като Китай фокусират своя иновативен и производствен потенциал за производството на възобновяеми източници.

Но какво да кажем за...

...факта, че възобновяемата енергия зависи повече от метеорологичните условия отколкото от действителното търсене на енергия?

Пътят пред нас: Още по-голяма стабилност

- Ако производството на енергия се опира главно на възобновяеми източници, енергийната сигурност няма да представлява по-голям проблем в сравнение с предишните предизвикателства пред сигурността, пред които ни изправяха конвенционалните източници на енергия. Всъщност енергийната сигурност вече е изправена пред риск поради проблемите на конвенционалното централизирано енергопроизводство. Не е възможно да се предвиди кога дадена електроцентрала, която използва въглища или ядрена енергия, ще трябва да бъде затворена за критична техническа поддръжка. Последствията от това в една централизирана система с по-малко на брой съоръжения са далеч по-тежки. Да не споменаваме факта, че повечето държави зависят силно от вноса на изкопаеми горива като нефт и газ. Това прави енергийните им системи уязвими по отношение на развитието на пазарните цени и политическата нестабилност в страните на износ.

- Разбира се, енергийният поток от възобновяеми източници е променлив. Но в повечето случаи знаем кога ще бъде слънчево или ветровито и науката ни позволява да правим точни и на-временни прогнози. В съчетание с иновативни технологии като интелигентните измервателни уреди и мрежи **енергийният поток е по-сигурен и стабилен от всеки друг път.**
- В допълнение, ако са налице подходящ капацитет за съхранение на енергията и функциониращо регионално интегриране на енергийните мрежи, промените в метеорологичните условия могат да бъдат преодолявани без страх от прекъсвания в електроснабдяването. Надеждността на електропреносната мрежа в Германия не е намаляла въпреки факта, че през 2019 г. възобновяемите енергийни източници достигнаха дял от над 40 процента от електропроизводството. Научноизследователски проучвания и анализи, направени от операторите на преносни мрежи, показват, че в много държави една електрическа система, работеща на 100 процента със възобновяеми източници, вече е напълно осъществима.

ВЪЗБОВНОВЯЕМИТЕ ЕНЕРГИИ ВЕЧЕ ПОКРИВАТ 40% - ХАЙДЕ ДА УСКОРИМ ДО 100%

Част IV: Защитата на здравето и качеството на здравеопазването като очевидни ползи от възобновяемите източници

1. За нашите деца и за нас самите защитата на здравето е едно от най-ценните предимства на бъдещето, използващо възобновяема енергия. На първо място, възобновяемите източници **значително ще намалят замърсяването на въздуха и ще спасяват до седем милиона живота годишно в целия свят**, включително деца, жертви на преждевременна смърт поради замърсяването на въздуха.¹⁶ Освен че са най-големият промишлен източник на арсеник и живак във въздуха, емисиите на фините прахови частици (PM 2.5) от електроцентралите с въглища, за които е известно, че причиняват сърдечносъдови заболявания, могат да изминават повече от 1 000 км. Значителните ресурси в обществената здравна система, които се отделят за лечение на респираторни заболявания, причинени от замърсяването, могат да бъдат пренасочени и употребени за други цели като безплатно здравеопазване за децата. Възобновяемата енергия има потенциал да сложи край на сериозни проблеми със смога в много градски райони. Тъй като според научните изследвания наред с транспорта отоплението за домакински нужди и промишлените дейности са главните източници на емисии, заменянето на електроцентралите с въглища с възобновяеми източници ще допринесе за изчистването на въздуха в големите градове и ще намали наличието на смог.

2. По време на пандемията на Ковид-19 много проучвания установиха, че хора, които са били изложени на замърсен въздух, е по-вероятно да попаднат в рискова група и следователно да пострадат повече, ако се заразят с вируса, отколкото онези, които живеят в области с по-малко замърсяване.

3. Въглищната пепел, отпадък от горенето на въглищата, също съдържа силно токсични тежки метали, които могат да причинят рак и заболявания на нервната система. Тъй като въглищната пепел често не се обезврежда по подходящ начин, тя замърсява повърхностните и подпочвени води.

- Голям брой екологични катастрофи и последващите човешки страдания са причинени от нефтени разливи. Всички сме виждали снимки на замърсени обработваеми земи или на умиращи морски птици. Тъй като това е добре познато явление, рисковете от сравнително новите технологии за използване на изкопаемите горива като хидравличното разбиване стават все по-очевидни.
- В сравнение с работните места във въгледобива, за които се знае, че са високорискови и със сериозни последици за здравето, проявяващи се предимно в по-късна възраст, **работните места в сектора на възобновяемата енергия осигуряват висока безопасност и здраве** по отношение на стандартите на работа (виж също Глава 2, стр. 28).

Но какво да кажем за...

...предположението, че нивото на замърсяване на въздуха и смогът в определени градове или области се влияят от метеорологичните и климатични условия, които са предопределени от особеностите на географското разположение и природата?

Пътят пред нас: Пречистване на въздуха

- Макар че естествените метеорологични и климатични условия наистина влияят върху нивото на смога и замърсяването на въздуха, именно големите количества отпадни продукти от изгарянето на изкопаеми горива в енергийния, транспортния и строителния отрасъл, в допълнение към използването на дървен материал за целите на отоплението, са тези, които главно създават външни ефекти с огромно влияние върху нашето здраве и околната среда. В случая на Скопие например е вярно, че градът е разположен в долина и има по-малка вентилация през зимата. Но също така е вярно, че нивата на замърсяване са изключително високи в градските райони, където плътността на населението е по-висока, което създава „благоприятни“ условия за по-висока концентрация на въздушнопреносими частици и по-висок риск от замърсяване. Има редица подобни случаи, когато са били създавани самоподдържащи се области с възобновяема енергия, доказващи, че посока-

та на развитие може да бъде променена. Тези положителни примери служат като пътна карта, която другите да следват, и демонстрират как може да се увеличат до максимум ключовите ползи от съчетаването на природните дадености и технологичния прогрес, до който нашето поколение има достъп. Например благодарение на финансирането от ЕС и на местния новаторски дух малкият град Копривница в Хърватия се превръща в признат лидер в устойчивото развитие в цяла Европа. Това, което прави уникален този конкретен хърватски град, са неговите интегрирани политики на социално и екологично градско развитие, при което енергийните предизвикателства се вземат предвид наред с въпросите за бедността и други проблеми пред маргинализираните групи.

Но какво да кажем за...

...опасенията, че възобновяемите източници могат да не подобрят качеството на живот или даже могат допълнително да го затруднят вследствие на непропорционалното разпределение на ползите.

Пътят пред нас: Подпомагане на социалния напредък

- Здравата връзка между възобновяемата енергия и човешкото развитие се подкрепя от едно изследване на IRENA (Международната агенция за възобновяема енергия), което показва увеличение от 4 процента в човешкото благосъстояние, индикатор, отнасящ се пряко до качеството на живот. Освен това амбициозните политики за възобновяема енергия ще подкрепят силните съществуващи движения, каквото е „Колежът на босоногите“ в Индия, имащо за цел да преодолее енергийната бедност и да подобри качеството на живот и здравето на децата и жените в много общности. Децентрализираната възобновяема енергия в съчетание с настоящите технологични достижения може да подобри достъпа до чиста и питейна вода в отдалечените райони посредством водно изпомпване, производство и доставки както за домакинствата, така и за целите на напояването, като по този начин ще окаже влияние и върху продоволствената сигурност.

- Освен това, тъй като фокусът на въпросите по сигурността се измества към неконвенционални и свързани със ресурсите конфликти, привличането на възобновяеми източници несъмнено ще ни помогне да преодолеем определени заплахи по отношение на сигурността. В допълнение, чрез насърчаването на мерките за смекчаване на последиците от изменението на климата и адаптацията, възобновяемите източници ще предоставят отговор на специфичните климатични предизвикателства като свързаната с климата миграция и конфликти. Колкото по-ниско е търсенето за нефт, въглища или газ, толкова

по-вероятно е конфликтите, които са свързани с изкопаемите горива, да дойдат към своя край.

- Не на последно място, това ще промени и геополитическите властови структури и ще доведе до нови области на интереси за влиятелните играчи и до потенциално преструктуриране на конфликтите. Именно затова е важно промяната към декарбонизирана икономика да се осъществи единствено чрез добре планирана, структурирана и приобщаваща енергийна трансформация, изпълнена по демократичен и децентрализиран начин.

Към какво се стремим?

- Щяхме ли да създадем демокрацията такава, каквато я знаем днес, без провеждане на избори или въвеждане на определени сложни процедури за гласуване, или ако гласуването беше ограничено до определени групи? Със сигурност не. За да се демократизира енергийната система, ние трябва да опростим и процедурите за **инвестиции от малък мащаб във възобновяема енергия, така че тези инвестиции да са достъпни за всеки и да водят до единно енергийно общество.**
- Решения като системите за кандидатстване на едно гише и опростените процедури за кандидатстване могат да насърчат децентрализираното производство на слънчева електроенергия, особено покривните инсталации на жилищни сгради, и могат да допринесат за главните цели на енергийния преход – **екологична съвместимост и социално-икономически ползи за работниците, гражданите и фирмите.** Прозрачността и доброто управление трябва да се съблюдават от държавните енергийни компа-

нии, съществуващите монополи и олигополи в някои страни. Енергийните политики следва да оставят място за домакинствата и за местните енергийни проекти. Най-добрите практики като малкия германски град Волфхаген, енергийните кооперации и хилядите индивиди и малки предприятия в Югоизточна Европа показват колко изпълним е този подход при различни условия. Много от тези инициативи и индивиди имат също готовност да подкрепят прогресивните участници в усилията им да осъществят справедлив енергиен преход и да определят бъдещето на живота ни на земята.

- Европейският съюз и Енергийната общност показват голям интерес да подкрепят проекти за енергийния преход като Европейския „зелен“ пакт, който е мощен инструмент за постигането на въглеродно неутрален континент. В крайна сметка, **политическата воля също е неоползотворен възобновяем източник**, който трябва да бъде впрегнат и използван от прогресивните действащи лица, в идеалния случай днес.

Бележки и Източници

Бележки

- ¹ Терминът „произвеждащ потребител“ (на англ. „prosumer“) се дефинира като активен потребител, който едновременно произвежда и консумира даден продукт. В енергийния сектор „произвеждащ потребител“ е онзи, който едновременно произвежда и консумира енергия. Това става възможно с развитието на нови, свързани технологии и постоянното увеличаване на възобновяемата електроенергия като слънчевата и вятърната електроенергия, наред с нейното интегриране в електрозахранващите мрежи, нещо, което се улеснява от подходящата законодателна среда.
- ² August, W., Valeria, J. S., Jan, P. et al. (2018): *Statistical Evidence on the Role of Energy Cooperatives for the Energy Transition in European Countries* (последно видяно на 22.5.2020 г.).
- ³ The Conversation (2019): *This small German town took back the power – and went fully renewable* (последно видяно на 17.6.2020 г.).
- ⁴ European Commission, Directorate-General for Energy (2019): *Europeans' attitudes on EU energy policy*, налично на: *Europeans' attitudes on EU energy policy* - Publications Office of the EU, стр. 6 (последно видяно на 30.4.2020 г.).
- ⁵ RES Foundation (2018): *Energy poverty in the Western Balkans Sustainability, Forum of the Energy Community*. Vienna, налично на: <http://www.resfoundation.org/> (последно видяно на 22.5.2020 г.).
- ⁶ EU Energy Poverty Observatory (2018): *Indicators & Data: Inability to Keep Home Adequately Warm*, налично на: <https://www.energypoverty.eu/indicator?primaryId=1461> (последно видяно на 30.4.2020 г.).
- ⁷ European Commission, Directorate-General for Energy (2019): *Europeans' attitudes on EU energy policy*, налично на: *Europeans' attitudes on EU energy policy* - Publications Office of the EU, стр. 6 (последно видяно на 30.4.2020 г.).
- ⁸ Ibid: 10.
- ⁹ European Commission, Directorate-General for Energy (2019): *Benchmarking smart metering deployment in the EU-28*, налично на: *Benchmarking smart metering deployment in the EU-28* - Publications Office of the EU, стр. 20 (последно видяно на 30.4.2020 г.).
- ¹⁰ Pyrkalo, Svitlana (2019): *EBRD finances smart metering breakthrough in Montenegro*. EBRD (последно видяно на 5.5.2020 г.).
- ¹¹ Следващите аргументи се отнасят главно до производството на електроенергия от възобновяеми източници. Това е така, понеже електроенергията играе основна роля във всички сектори на икономиката, от мобилността до промишлени приложения и отоплението. Не всичко ще работи на електричество, но възобновяемата електроенергия ще се превърне например в основа за производството на „зеления“ водород или на синтетичните горива.
- ¹² Дори да се включат разходите на по-голямата енергийна мрежа, необходима за децентрализираната система от възобновяеми източници, и по-високите капиталови разходи, една система с 95 процента възобновяеми източници би имала същите или дори по-ниски разходи отколкото система, която е изцяло на въглища, дори при скромната цена на CO₂ от 20 евро за тон през 2050 г. Към средата на 2019 г. обаче цената вече беше стигнала 25 евро за тон.
- ¹³ IRENA (2018): *Renewable Energy: A Gender Perspective*, 31, налично на: *Renewable energy* (последно видяно на 8.5.2020 г.).
- ¹⁴ Негативните ефекти от въглицата и въглищния прах върху здравето са проучени преди години. Подробни изследвания са публикувани още в 70-те години на миналия век (например тук: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1638110/>).
- ¹⁵ Our World in Data (2014): *Global electricity production by source* (последно видяно на 7.7.2020 г.). За повече информация виж: <https://ourworldindata.org/energy#all-charts-preview>
- ¹⁶ За повече информация виж: https://www.who.int/health-topics/air-pollution#tab=tab_1

Източници:

<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/15815.pdf>

[Renewable Energy Benefits: Leveraging Local Capacity for Solar PV](#)

[Causes, Effects and Solutions to Smog Pollution](#)

[Residential heating with wood and coal](#)

Karagulian, Federico, Belis, Claudio A., Dora, Carlos Francisco C., Prüss-Ustün, Annette M., Bonjour, Sophie, Adair-Rohani, Heather and Amann, Markus (2015): *Contributions to cities' ambient particulate matter (PM): A systematic review of local source contributions at global level* (последно видяно на 16.4.2020 г.): <https://er.eel-sevier.com/reader/sd/pii/S1352231015303320?token=9B7152FEA099090454C590ADB5F95BE7F68F7687A-5851835FEA7ED1661460CD543EFD31FF7AD170D6A138312E6A8DEEA>

[Renewable energy benefits: Understanding the socio-economics](#)

<https://books.google.de/books?id=KkCLDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Jeremy+Rifkin%22&hl=de&sa=X&ved=0ahUKEwjNzIXX3orpAhXNnOAKHbP6DgMQ6AEITzAE#v=oneстр.&q&f=false>

[Green jobs and occupational safety and health:](#)

[Climate victory: Companies put Poland's last new coal](#)

<http://library.fes.de/pdf-files/fes/15665.pdf>

<https://www.irena.org/publications/2019/May/Renewable-power-generation-costs-in-2018>

https://www.agora-energiawende.de/fileadmin2/Projekte/2016/Stromwelten_2050/Agora_Gesamtkosten-Stromwelten-EN_WEB.pdf

https://www.leopoldina.org/uploads/tx_leopublication/2019_Stellungnahme_Klimaziele_2030_Final.pdf

<https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/local-energy-ownership.pdf>

<https://irena.org/publications/2020/May/Tracking-SDG7-The-Energy-Progress-Report-2020>

<https://ourworldindata.org/energy#all-charts-preview>

https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b891cfb7-d50f-11e9-b4bf-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=37085&WT.ria_f=3608&WT.ria_ev=search

<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/15614.pdf>

5

Социално справедлива трансформация на мобилността

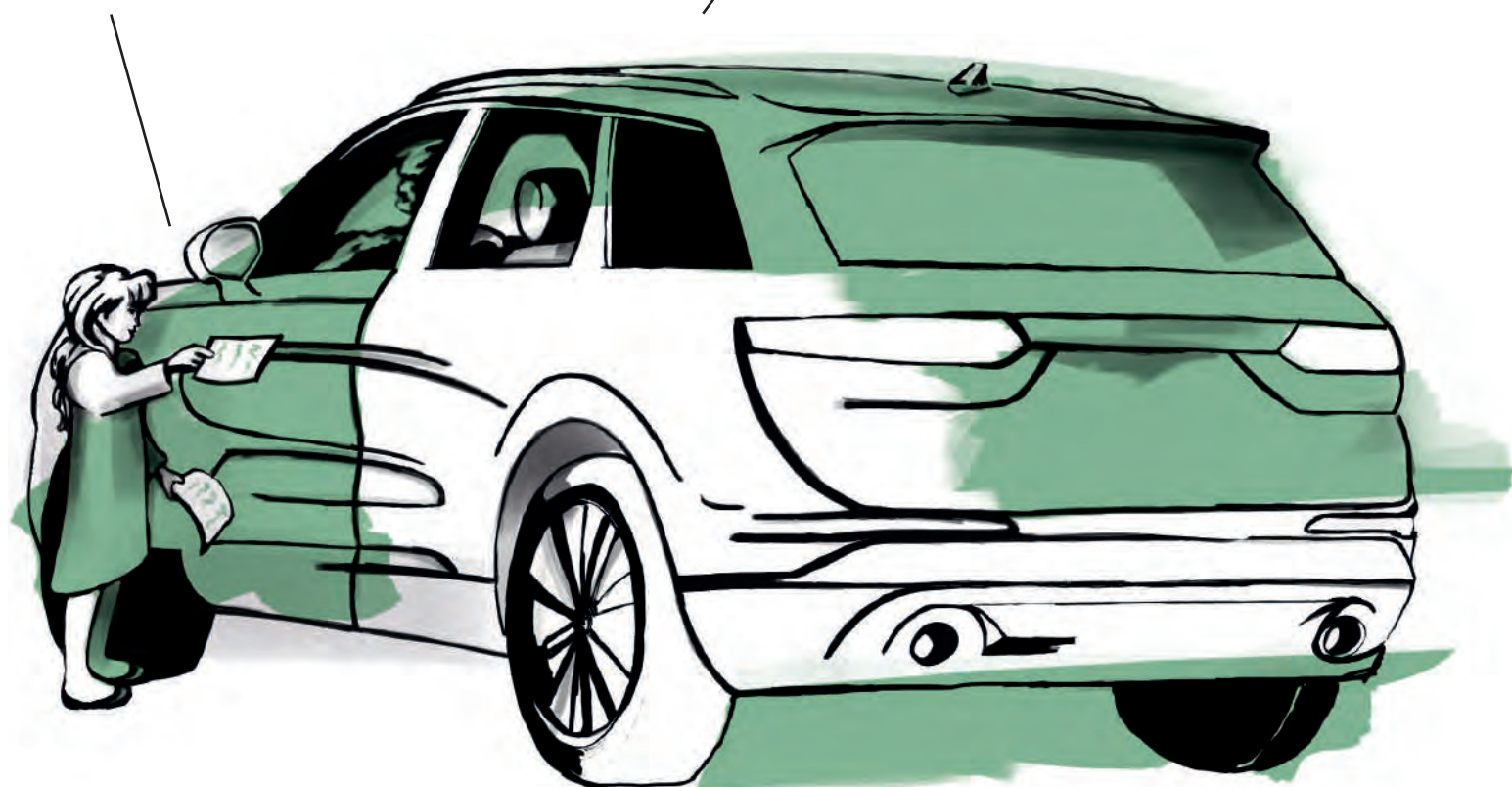
Трансформацията на мобилността предлага огромни възможности за подобряване на живота ни. Предвид че секторът постоянно увеличава емисиите на CO₂, трансформация без съмнение е необходима. Тя вече се случва, тъй като стотици градове започват да внедряват интелигентни и устойчиви концепции за мобилност. Тези инициативи правят живота на техните граждани по-здравословен, градските пространства – по-зелени и по-благоприятни за общността, местните икономики – по-силни, управлението на времето на хората – по-интелигентно, обществата – по-справедливи и околната среда – по-чиста за нас и за следващите поколения.¹

В настоящата глава ще разгледаме темата за трансформацията на мобилността от много различни ъгли. Ще започнем от взаимните ползи от нея за гражданите и общностите, като ще разгледаме ползите за здравето (част I), подходящите за живеене общности (част II) и социалната

справедливост (част III). После ще обърнем внимание на икономическите аспекти на прехода на мобилността, като се фокусираме най-напред върху съпътстващите ползи за икономиката като цяло (част IV), а после по-конкретно и върху автомобилостроенето (част V).

Добро утро, събираме подписи за обособяване на защитена велосипедна пътека на този път ...

Помош! Това момиче иска да ограничи свободата ни!

Част I: Устойчивата мобилност - жизненоважна за безопасния и здравословен начин на живот

За да можем да живеем здравословно днес и в бъдеще, нашите системи за мобилност трябва да бъдат преобразувани. Причините за това са пет – замърсяването на въздуха, пътнотранспортните инциденти, шумовото замърсяване, обездвижването и не на последно място – ограничаването на климатичната криза.

1. **Замърсяването на въздуха е водещият в света рисков фактор за здравето** от гледна точка на околната среда, който води до преждевременната смърт на седем милиона души годишно.² Докато по-големите токсични частици се отлагат в дробовете ни, причинявайки рак на белия дроб, хронична обструктивна белодробна болест или респираторни инфекции, по-малките частици

достигат до кръвообращението и причиняват мозъчен удар или сърдечен инфаркт. Освен електроцентралите с въглища транспортът е един от главните източници на тези рискове за здравето. През 2015 г. трафикът е отговорен за 11.4 процента от случаите на преждевременна смърт, свързани със замърсяването на въздуха, генерирайки приблизително един трилион

долара във вреди за здравето.³ Не само в Азия градското население е сериозно засегнато от тежкото замърсяване на въздуха заради транспорта. Много градове в Централна и Източна Европа се „състезават“ за съмнителното признание за най-лошо качество на въздуха в света, особено през зимата. От Варшава до Алматй нашите столици са отровени от смог, който понякога пречи на самолетите да се приземяват поради лоша видимост на пистата. Смята се, че световното население ще нарасне до 9.7 милиарда към 2050 г. и се очаква 70 процента от тези хора да живеят в градски области. В резултат се предвижда **годишните емисии от градския транспорт да се увеличат двойно**,⁴ освен ако не се приложат сериозни мерки и политики за ограничаване на емисиите от транспорта. В светлината на тези факти можем да се попитаме защо има предупреждения за здравето върху всеки пакет цигари, но не и върху всеки автомобил?

2. За да дишаме отново чист въздух, **просто е необходимо да се увеличат многото добри примери за подмяна на транспорта, който използва изкопаеми горива, със здравословни и устойчиви инициативи.** Само в проекта „Civitas“ са включени общо 800 примери за устойчива мобилност в европейски общности,⁵ а стотици нови проекти се представят всяка година по време на „Европейската седмица на мобилността“, която е превъзходен източник на вдъхновение.⁶ Проектите варират от подобрения на обществения транспорт с нулеви или нисковъглеродни емисии (метро, паркове от електрически автобуси, влакове и трамваи, работещи с възобновяема енергия) до велосипедни мрежи (включително безопасни велосипедни алеи и велосипедни магистрали, работилници за ремонт на велосипеди, обезопасени гаражи за велосипеди или (товарни) велосипеди под наем) и до многовидови схеми, осигуряващи гъвкава комбинация от различни видове транспорт в рамките на един маршрут (обществен транспорт, велосипеди и автомобили на електричество или водород, които могат безопасно да бъдат оставяни на буферни паркинги извън градския център).⁷ **Градските центрове по света се преобразуват в зони с ниски**

емисии или напълно свободни от автомобили, като някога изцяло ориентираният към автомобилите Париж е един от водещите примери.⁸

- 3. Броят на тежките пътни инциденти може също да се намали** чрез трансформацията на мобилността. Общо 70 процента от хората, загинали в пътни инциденти по градските пътища, са „уязвими участници в пътното движение“ като пешеходци или велосипедисти.⁹ Това означава **още веднъж, че най-слабите членове на обществото са изложени на най-голям риск**, а именно маргинализираните групи, които ходят на работа с велосипеди и се промъкват между джиповете, или възрастни хора, които пресичат пътя. Свикнали сме да живеем в градове, където детските площадки имат огради, за да предпазват децата от сгазване, вместо да се „ограждат“ автомобилите, за да можем да се движим свободно. За щастие много страни са започнали да решават този проблем, като Полша е една от водещите, що се отнася до намаляването на пътните инциденти в градските зони.¹⁰

- 4. Шумовото замърсяване**, което е важен проблем за здравето особено в плътно населените метрополии, също намалява значително вследствие на използването на велосипеди или ходенето пеша, а за по-дълги разстояния – чрез използване на обществен транспорт или на индивидуално електрическо транспортно средство.

- 5. Вместо да ходим до скъпите фитнес клубове с кола, по-евтино и често много по-ефективно е да ходим пеша или с велосипед.** „За повечето хора най-лесните и приемливи форми на физическа активност са онези, които могат да бъдат интегрирани във всекидневния живот. Примерите включват ходене пеша или каране на велосипед вместо пътуване с кола.“¹¹ **Изгарянето на мазнини вместо на изкопаеми горива помага да увеличим очакваната продължителност на нашия живот**, намалявайки рисковете от сърдечносъдови проблеми или затлъстяване.

- 6. И не на последно място, трансформацията на мобилността носи не само преки ползи за здравето (като да не бъдеш прегазен), но и косвени здравни ползи чрез ограничаването на климатичната**

криза (виж също Глава 1, стр. 23). Транспортният сектор отговаря за една четвърт от всички емисии на CO₂ в ЕС. Той е **единственият сектор, в който емисиите продължават да растат**, вместо да спадат. В сравнение с 1990 г. нивата на емисиите в сектора са се увеличили с 25 процента.¹² Тъй като градовете са отговорни за 70-75 процента от световните въглеродни емисии,¹³ ако искаме да изпълним важните цели по отношение на климата, няма как да си спестим интензивните целеви усилия за реализиране на трансформацията на мобилността. Това става възможно благодарение на инициативи като групата „C40 Cities“, която обединява 16 мрежи и 96 големи града в света с амбиции по отношение на климата и произвеждащи 25 процента от световния БВП. Обединението им помага да възпроизвеждат, подобряват и ускоряват действията във връзка с климатичните изменения с цел смекчаване, адаптация и устойчивост. Понастоящем проектът е осъществил впечатляващите 1 543 действия и мерки в сферата на масовия градски транспорт.¹⁴

Но какво да кажем за...

...разходите за препроектирането на градската мобилност? Градовете са планирани за индивидуално придвижване с автомобил за десетилетия напред.

Пътят пред нас: Трансформацията на мобилността се изплаща

1. Първо, трябва да вземем под внимание разходите, породени от настоящата форма на мобилност – разходите за нашите системи за здравеопазване, разходите, причинени от глобалното затопляне (виж Глава 1, стр. 25) и разбира се, загубата, която не подлежи на оценяване, а именно загубата на животи.
2. Второ, устойчивата инфраструктура като велосипедни алеи и пешеходни зони е по-евтина за изграждане и поддръжка от пътищата.
3. Трето, градовете и общностите могат да въвеждат политики за преразпределяне на парични средства от хората, които могат да си позволят автомобил, за да се изгради безопасна и удобна

на мобилност, която е достъпна за всеки. Възможностите варират от градски пътни такси до по-високи цени за паркиране или фиксирани плащания (или дори търгове) за разрешение за притежание на автомобил. Разрешенията, закупени от собствениците на автомобили, може също да включват цената за годишен пропуск за обществен транспорт като допълнителен стимул да не се шофира в центъра на града.

4. Четвърто, има много опции за външно финансиране, например, в контекста на „Зеления нов курс“ на ЕС. Още веднъж инициативата „Европейска седмица на мобилността“ може да се окаже вдъхновяваща стартова точка.¹⁵

Но какво да кажем за...

...недостатъчния брой велоалеи, които не осигуряват истинска алтернатива за мобилност?

Пътят пред нас: Смяна на политическите приоритети

- Както се вижда в стотици градове по света, добре проектираната и широка мрежа от велосипедни алеи означава даване на предимство на правилните политики от местните власти, както и интелигентно планиране и управление на градската мобилност.
- Броят на градовете, които създават нови велоалеи, се увеличи рязко по време на кризата с Ковид-19, когато голям брой граждани извадиха велосипедите от мазетата (каквото беше случаят в Джорджия) или си купиха нови велосипеди (в резултат на което в Италия и Нидерландия велосипедите бяха изкупени от магазините) и започнаха да ходят на работа с велосипед по пустите пътища. Много градове бързо подпомогнаха тази поведенческа промяна в гражданите, създавайки временни велоалеи, като град Богота постави началото на тази тенденция в световен мащаб.¹⁶ Някои градове дори превърнаха „нормални“ пътища във велосипедни улици почти без разходи, просто поставяйки по един пътен знак и маркировка на асфалта, за да обозначат, че дясното платно сега е за велосипедистите,

които карат вдясно, а лявото – за велосипедистите, които карат вляво.

- **За да се подсили тази положителна тенденция, придвижването с велосипед трябва да стане удобно за всички.** Проучвания в Дания показват, че повечето велосипедисти го предпочитат, защото е бърз и лесен начин за транспорт, а не защото е евтино.¹⁷ Следователно велоалеите трябва да бъдат изградени според три критерия: да бъдат обезопасени по отношение на (неподвижни и движещи се) автомобили, да бъдат достатъчно големи за велосипедисти, които карат с различни скорости (т.е. отиващият на работа да може да изпревари товарния велосипед) и да позволяват на велосипедистите да стигат бързо до местоназначението. Това може да стане възможно чрез по-сложни промени като изграждане на велосипедни магистрали и надлези или просто чрез програмиране на светофарите според средната скорост на велосипеда вместо на автомобила.

Но какво да кажем за...

...опасенията, че не сме готови за комбиниран транспорт? Концепцията звучи добре, що се отнася до интегрирането на различни начини на придвижване по един маршрут, които са адаптирани към индивидуалните нужди за придвижване. Но за някои градове това все още изглежда като непостижима утопия.

Пътят пред нас: Да се учим от най-добрите практики

- Комбинираният транспорт включва интелигентно интегриране на различни средства за придвижване – като алтернативи на индивидуалния автомобилен транспорт – в координирана инфраструктура по време на едно и също пътуване. Без никакво съмнение това е начинът да се върви към устойчива мобилност и той вече се практикува в много градове, включително в Източна Европа (Гданск, Рига, Вилнюс, Росток и други¹⁸). Някои от тези градове предоставят на гражданите безплатни приложения, с които да планират индивидуалния си маршрут, използвайки различни средства на транспорт – обществен транспорт, споделяне на автомобил, градски

велосипеди, велосипедни алеи, ходене пеша. С инфраструктура, която включва багажници за велосипеди в автобуси и влакове, достатъчно места за паркиране на велосипеди на железопътни и автобусни гари, информационни пунктове за комбиниран транспорт на обществени места и др., комбинираният транспорт може да се превърне в решение конкретно за градските пътувания, но също и за по-далечни пътувания.

Но какво да кажем за...

...обема на емисиите от търговски превозни средства като товарни кораби или обществени автобуси?

Пътят пред нас: Намаляване на емисиите във всяка област на транспорта

- Фактът че товарните кораби са отговорни за значителен дял от емисиите на CO₂, генерирани в транспортния сектор, означава, че те трябва да бъдат регулирани по-строго. Статистиката показва, че такива рестрикции наистина намаляват емисиите. Но това не означава, че не трябва да преминаваме към екологично по-устойчиви средства за придвижване в градските и селски

райони като влакове с възобновяема енергия и др. В края на краищата ние вдишваме токсични отработени газове всеки ден, независимо колко високо или колко ниско е нивото на емисиите от товарните кораби.

- По отношение на въглеродния отпечатък на обществения транспорт е вярно, че близо 80 процента от обществените автобусни паркове в Европа все още работят с дизел, като автобусите са гръбнакът на обществения транспорт в целия свят (отговаряйки за повече от 80 процента от световния обществен транспорт¹⁹). Но преминаването от дизелови автобуси към автобуси, работещи с биогорива или електричество, вече е в ход в стотици градове, включително Париж, който планира да премине към 100 процента „зелен“ автобусен парк към 2025 г., както и Берлин, чиято цел е 2030 г., с подкрепата на различни схеми за финансови субсидии и инициативи.²⁰ Освен това редица градове в Централна и Източна Европа все още използват електрически тролейбусни мрежи, които трябва да бъдат модернизирани така, че да станат неразделна част от една нисковъглеродна мрежа за обществен транспорт.

Част II: Устойчивата мобилност - жизненоважна за градското развитие, общественото пространство и качеството на живот

Проучванията показват, че градовете с прогресивни политики за устойчива мобилност (като Виена, Мюнхен, Амстердам, Копенхаген или Прага, Варшава, Вилнюс и други в Централна Европа) се нареждат най-високо по показатели за качество на живота, осигурявайки на гражданите си най-добрата околна среда и условия на живот в целия свят.²¹

Има два ключови начина да се способства за по-добро качество на градския живот чрез фокусиране върху моделите на мобилност:

1. Първият е да се отдели повече пространство за хората и по-малко пространство за автомобилите, като се надграждат съществуващите градски структури.

- Много граждански инициативи призовават „**да си върнем обратно улиците**”,²² като изтъкват несъответствието между гражданското пространство, отредено за индивидуални автомобили, и пространството, с което разполага всеки човек.²³ Типичното място за паркиране (а автомобилите са паркирани през по-голямата част от експлоатационния им срок) е с размер от 11 м². Само си представете колко много пространство е блокирано от мъртъв метал, като през повечето време собствениците на автомобили не плащат дори част от средната цена за квадратен метър земя във вашия град. Да не говорим за непропорционалното разпределение на пространството, което е отредено за улиците от една страна, а от друга – за тротоари, велоалеи и зони за отдих. **Това пространство трябва да бъде превърнато в истинска „обща земя”,** която да се използва не само за дървета и паркове, които повишават качеството на въздуха и са най-ефективният начин за намаляване на температурите по време на топлинна вълна, но също и **за създаване на по-жизнени и подходящи за живеене градове** с повече пространство, където хората да

се срещат, разговарят и опознават, допринасяйки по този начин за по-голямо социално сближаване и сътрудничество.

- Основа за такава трансформация на градските пространства в повечето случаи са **процесите на вземане на решения с широко обществено участие**, които укрепват гражданската самоефективност и привързаността към общността (виж също Глава 6, стр. 120, и Глава 7, стр. 135). Например доказано ефективно е да се превърнат улици в пешеходни зони или да се въвеждат нови автобусни маршрути за **определен изпитателен срок** или в определени дни от седмицата, а след това **местните жители да гласуват** дали промяната да не стане постоянна (което те по-често правят, отколкото не правят). Преобразуването на известния „Таймс Скуеър” в Ню Йорк от претоварен възлов трафик център в пешеходна зона започна просто с поставянето на няколко цветни съваеми стола за два месеца. След като се вземе решение за ограничаване или забрана на индивидуалния транспорт, местните жители и собствениците на магазини трябва да имат думата по проекта за новата градска зона.
 - За да убедят местните жители, които може да не желаят промяна в своята градска среда, местните власти имат уникалната възможност да използват прекия си контакт с хората, за да ги спечелят на своя страна, като се **държат като ролеви модели** и им демонстрират собствения си видим и привлекателен пример, например кметовете и членовете на местните парламенти да ходят с велосипеди на работа или в кооперативно партньорство с местните фирми да осигуряват на служителите им карти за обществения транспорт.
- ### 2. Вторият начин е да се намалява необходимостта от мобилност по принцип, така че гражданите да не трябва да отделят толкова много време за пътуване или за престой в задръствания в (какъвто и да е) трафик.
- Модерните, но амбициозни градски концепции като „**30-минутния град**” имат за цел да създават

градове, където домът, работата, отидът и други базови потребности да са в рамките на 30-минутно пътуване от едното до другото място. Това е сложна схема за устойчива мобилност, която намалява трафика и по този начин подобрява всекидневното качество на живота по отношение на здраве, околна среда, управление на времето, местна икономика и разходи за издръжка.²⁴

- Моделите за **работа от разстояние и от дома** също могат да допринасят за намаляването на обема на транспорта. По-конкретно, по време на кризата с Ковид-19 много работодатели и служители разбраха, че работата от дома може да бъде много ефективна, тъй като спестява пари и време. В крайна сметка никой не обича да прекарва всекидневно часове в път до работа и обратно (независимо дали в градския транспорт или в колата си), вместо да прекарва време с приятели и семейството.

Но какво да кажем за

...магазините в градските центрове, до които няма да може да се стига с кола, ако центърът се превърне в свободна от автомобили зона?

Пътят пред нас: Да повишим атрактивността на градския център

- Зоните с ограничен или нулев автомобилен трафик могат да направят градовете много по-атрактивни за малките фирми. Има задълбочени проучвания, които показват, че свободните от автомобили градски центрове повишават вероятността хората да похарчат там парите си, тъй като разполагат с време да се разхождат, да разгледат различни магазини и т.н. Това е особено работещ аргумент във време, когато градските центрове са „обезкървени“ от конкуренцията с Интернет и търговските молове, които са разположени в покрайнините (това важи особено за Централна и Източна Европа). Удобните, чисти и красиви градски центрове имат значителни сравнителни преимущества.
- Следователно решението за процеса на потенциално обезлюдяване лежи в добре проектираната мрежа за обществен транспорт, в градското устройство – разполагане на привлекателни услуги, центрове за култура и развлечения, и др. в градските центрове, както и в мотивационните схеми и мерки, стимулиращи услугите и магазините от определен тип да се разполагат там.

Но какво да кажем за...

... хората, чиито семейни и работни задължения ги принуждават да използват автомобилите си, за да отидат в града, или за онези, които живеят в по-изолирани селски райони без достъп до обществена транспортна инфраструктура?

Пътят пред нас: Да останем свързани

- За хората, които не могат да се справят с ежедневните си задачи без автомобил, освен алтернативите за индивидуален транспорт с нулеви или нисковъглеродни емисии съществува също и възможността за споделяне на автомобил.

Схемите за споделяне на автомобили са се доказали като добре работещи в повече от 2 000 града в целия свят,²⁵ като само в Германия те обслужват около 2.5 милиона души²⁶, осигурявайки автомобилен транспорт, когато е необходимо, без разходите и тежестите, свързани с притежанието на автомобил. Положителното въздействие на тази алтернатива върху околната среда е неоспоримо. Проучване, проведено от френската Агенция за околна среда и управление на енергията, установява, че хората, които използват приложения за споделяне на автомобили, намаляват километража на ин-

дивидуалния си автомобилен транспорт с 41 процента и пътуват по-често с автобус, влак или се придвижват пеша. Проучвания, проведени от „CoMoUK“, организация за сътрудничество в мобилността, установяват, че всеки автомобил от агенция за автомобили под наем „сваля“ от пътя десет частни автомобили.²⁷

- Когато става дума за **свързването на градските и селските райони**, има многобройни примери за добре развити системи на обществен транспорт в Европа, които превръщат връзките между периферните и метрополните райони в осъществима алтернатива предимно посредством регионални влакови мрежи. Вярно е, че докато това стане реалност в даден район, хората в тези области ще трябва да разчитат на индивидуален транспорт. В крайна сметка обаче от инфраструктурната политика на местното или регионално управление зависи да се внесат подобрения в обществената транспортна инфраструктура на региона.
- Освен това, тъй като целта на устойчивата мобилност е да се намали и обема на транспорта, една от главните цели на регионалното и местно развитие е да се възродят селските райони, като се осигуряват по-добри услуги за грижите за деца, здравни услуги и магазини, и се провеждат политики за местно икономическо развитие, фокусирани върху използването на местните и регионални ресурси – селски туризъм, местно производство на стоки и др. Тези политики ще подобрят качеството на живот на хората в конкретните райони, без да е необходимо те да притежават автомобил и да правят допълнителни разходи за това. Както е посочено по-горе, работата от дома или от разстояние поне два дни седмично може значително да намали обема на работните пътувания, което да доведе до снижаване на емисиите и транспортните разходи за пътуващите до работа лица и да им осигури повече време и пари за дейности през свободното време.

Част III: Устойчивата мобилност – жизненоважна за достъпния транспорт и социалната справедливост

Подобряването на качеството и обхвата на инфраструктурата на обществения транспорт намалява социалните неравенства посредством инвестиции в транспортни средства, които са достъпни за всеки. До този момент **схемите за градска мобилност често са проектирани съобразно нуждите на хората от високата и средна класа**, които ходят на работа с автомобил. Това означава, че **нуждите на големи части от обществото остават пренебрегнати** през по-голямата част от живота им – деца, възрастни хора или хора с увреждания, които не могат да шофират, маргинализирани групи, които не могат да си позволят кола, родители, които пазаруват на местния пазар, или приятели, които се срещат наблизко в квартала. Как ходят до болницата медицинските сестри за нощните си смени и как ходи на работа главният консултант? В интерес на нисшата и средна класа е да разполагат с добър, надежден и евтин обществен транспорт. Следователно политиките за устойчива мобилност допринасят за по-високото равнище на социална справедливост в обществото ни.

- Все повече кметове и чиновници от градските управи започват да гледат на **устойчивия транспорт като на обществено благо**, необходимо за едно функциониращо общество и също толкова важно, колкото полицията, здравните услуги или образованието. Съответно все повече градове прилагат политики за въвеждането на безплатен или евтин обществен транспорт (понастоящем повече от 150 града в света, повечето от които в Европа, включително Полша, Чешката република, България, Словения и Литва),²⁸ като Люксембург (и частично Естония) са първите държави с безплатен обществен транспорт в национален мащаб. Властите в тези градове гледат на тази политика като на най-добрия начин за значителното намаляване на въглеродните емисии от градския транспорт и за **борба със социалната несправедливост**, тъй като безплатният обществен транспорт значително намалява издръжката на живота за гражданите със средни и ниски доходи.

В крайна сметка посланието за съкращаване на разходите, отправено от политиката за безплатен обществен транспорт, е абсолютният аргумент срещу скептиците и опонентите на екологично амбициозните политики за градския транспорт като свободни от автомобили зони, строги ограничения за паркиране, автобусни ленти и др.

- В страни като Германия въпреки приноса на градския транспорт за социалното равенство **автомобилният сектор все още получава непропорционално по-високи субсидии, отколкото градския транспорт**. От 2009-2019 г. насам федералното правителство е инвестирало 20 пъти повече в проучвания, оптимизация на технологични и материални ресурси, инфраструктура и т.н. за автомобилния транспорт, отколкото за обществения транспорт.²⁹
- По-малката зависимост и по-рядкото използване на индивидуален автомобилен транспорт прави хората **по-малко уязвими към увеличението в цените на горивата**, които вече се влияят не само от световния пазар на петрола, но също и от развитието на системите за ценообразуване на емисиите на CO₂.
- Не на последно място, **повечето граждани приветстват такава трансформация на мобилността**, която включва промяна към евтин и удобен обществен транспорт. За интереса към жизнеспособните транспортни алтернативи, които повишават качеството на всекидневния живот, свидетелства едно проучване на McKinsey от 2018 г., показващо огромно удовлетворение на жителите в десет глобални градове с високоразвити системи за градски обществен транспорт.³⁰ Това допълнително се подчертава от факта, че в градове като Ню Йорк, Сан Франциско и др. почти половината от жителите не притежават собствени автомобили, както и че в Германия днес хората, които кандидатстват за удостоверения за правоспособност, са с почти 30 процента по-малко, отколкото преди десет години.³¹

Но какво да кажем за...

...растящите такси за паркиране в градските центрове, които засягат повече хората с ниски доходи, отколкото по-заможните членове на обществото?

Пътят пред нас: Защо да субсидираме собствениците на автомобили?

- Устойчивото и също социално справедливо решение на проблема за растящите такси за паркиране в градските центрове е добре проектираната инфраструктура на обществения транспорт и многобройните възможности за градски транспорт с ниски или нулеви емисии, които осигуряват финансово по-достъпни, с по-малък разход на време и по-здравословни начини на транспорт, отколкото седенето в автомобил в градско задръстване. В покрайнините на града трябва да бъдат на разположение приемливи опции за паркиране за хората, пътуващи от околните области, които до този момент нямат връзка с града посредством регионална влакова мрежа. Подобни буферни паркинги следва да осигуряват голям брой паркоместа със зарядни устройства за електрическите автомобили.
- Освен това трябва да се попитаме: **Защо хората без автомобили и с по-ниски доходи от онези, които притежават коли, трябва да субсидират притежателите?** Както беше посочено по-горе, хората с автомобили заемат огромни части от общественото пространство. Как обосновават ползването му, без да заплащат справедлива цена? Ако средната цена за квадратен метър в центъра на града струва много пари, то защо за по-богатите собственици на автомобили ползването на обществено пространство да е толкова евтино?

Но какво да кажем за...

...сравнително високата цена на автомобилите, които се движат с електричество или водород?

Пътят пред нас: Те поевтиняват!

- Днес като цяло цената на електрическите превозни средства все още е по-висока отколкото на автомобилите на бензин и дизел, но това бързо се променя, тъй като цената на акумулаторните батерии спада, производителите на автомобили инвестират милиарди в производството на електрически коли, стандартите и ограниченията за автомобилите, използващи изкопаеми горива,

се затягат и започват да се въвеждат субсидии за електромобилите от страна на правителството или производителите. **Алтернативните електромобили вече се предлагат на цени, сравними с цените на автомобилите на изкопаеми горива,** като относително изравняване на цените на електромобилите и автомобилите на бензин/дизел се предвижда най-рано за 2023 г. или 2024-2028 г.³² В допълнение много правителства в и извън Европа стимулират преминаването към електромобилност чрез отстъпки върху цените на превозните средства, освобождаване от данъци и/или освобождаване от забрани за придвижване с автомобил в определени райони на града. Градските съвети и търговските вериги (като IKEA) все повече увеличават броя на паркоместата за електрически превозни средства, където автомобилите могат да се паркират и зареждат безплатно. **Разходите за целия експлоатационен срок на електрическите превозни средства са значително по-ниски** заради по-ниската цена на зареждане с „гориво“, също понеже съдържат по-малко амортизиращи се части и понеже застраховките предлагат много по-ниски ставки, отколкото за автомобилите с двигатели с вътрешно горене.

- Обаче докато някои от споменатите по-горе предизвикателства (като по-чист въздух, по-малко шум и по-ниски емисии на CO₂) могат да бъдат преодоляни с преминаването към автомобили на електричество или водород, това не е приложимо към всеки проблем (като разпределението на общественото пространство и социалния въпрос кой преди всичко може да си позволи да има кола). Следователно, когато проектираме градската мобилност, **ще бъде по-добре от социална и екологична гледна точка да поставим на първо място пешеходците, велосипедистите и пътниците в обществения транспорт.**

Но какво да кажем за...

...повишаващите се цени на придвижването на далечни разстояния, по-конкретно авиополетите, и факта, че това поставя маргинализираните групи в неизгодна позиция?

Пътят пред нас: Вземи влака!

- По-интелигентната алтернатива тук несъмнено е железопътният превоз, който Европа бързо разширява. Според изследвания на „Юнионбанк Швейцария“ през следващото десетилетие инвестирането във високоскоростни влакове ще се увеличава с над десет процента годишно поради нарастване на търсенето за този начин на транспортиране.³³ Повишеното търсене включва също и връзки между нощните влакове, така че хората да могат да пристигат до своите (ваканционни) дестинации рано сутрин, спестявайки разходите за допълнителна нощувка в хотела. През последните шест години ЕС е инвестирал 35 милиарда евро в ж.п. инфраструктура, а от 1996 г. насам е в процес на разширяване на високоскоростната ж.п. инфраструктура в цяла Европа в рамките на трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T). Въпреки че тази мрежа все още не е завършена, ще е възможно например да се пътува от Централна Европа (Братислава) до Париж за около осем часа. Освен това 24 страни от ЕС са постигнали договореност за замяна на полетите на къси разстояния (300-800 км) със ж.п. връзки. Ме-

ханизмът за свързване на Европа, който наред с друго финансира и преминаването към устойчива мобилност в Европа, ще бъде увеличен от 1.5 милиарда евро на 14.521 милиарда евро. Европейският съвет обяви 2021 г. за европейска година на железопътния транспорт и планира различни инициативи за популяризиране на железопътните пътувания като алтернатива на придвижването с автомобил и самолет. Отделни страни приеха прогресивни мерки, например Франция постави като условие за своите седем милиарда евро финансова помощ за „Еър Франс“ замяната на кратките вътрешни полети с влакови връзки, управлявани от държавната железопътна компания SNCF.

- Въглеродният отпечатък на този алтернативен транспорт е несравнимо по-малък отколкото на автомобилния и самолетния транспорт, генерирайки само 0.5 процента от транспортните емисии на ЕС. Нещо повече, при ж.п. транспорта средното градско енергопотребление на пасажер за километър е седем пъти енергийно по-ефективно, отколкото е при частните автомобили в градовете.³⁴

**НАТОВАРЕНИЙТ ТРАФИК НАНАСЯ
ОГРОМНИ ВРЕДИ НА ИКОНОМИКАТА**

- За разлика от ж.п. транспорта авиацията е един от най-бързо растящите източници на парникови газове, като генерираните от самолетите емисии достигат до 70 процента през 2005 г.³⁵ Въпреки съществуването на нискотарифни превозвачи, **хората, които най-много летят и се възползват от евтините полети, са от по-заможните слоеве на обществото.** За разлика от един

учител, който може да пътува със самолет до Средиземноморието веднъж годишно, бизнесмените и градската академична класа се качват на самолета често и най-много се облагодетелстват от ситуацията, докато хората с ниски доходи и домове, разположени под самолетните маршрути, страдат най-много от шума и замърсяването на въздуха, да не говорим за глобалното затопляне.³⁶ Както видяхме по време на кризата с Ковид-19, много бизнес пътувания със самолет на практика не са необходими, тъй като днес международни срещи и дори интерактивни дискусии могат лесно да се провеждат онлайн.

- Онова, което продължава да ни очарова относно авиополетите, е идеята да посетим екзотични места, да се срещнем с хора от различни култури и да разширим хоризонта си. Но това, което често ни очаква след дългите часове в самолета, е едноседмичен престой в затворено общество, където прекарваме повече време в разговори с други европейци, съседи по шезлонг, отколкото с местните жители. Следователно за жителите на днешните европейски градове една истинска среща със селски жители от съседните страни може да се окаже далеч по-екзотична.

Част IV: Устойчивата мобилност - жизненоважна за икономиката и политиката

Тъй като предизвикателствата пред градските общности се увеличават, с растящата урбанизация и с прогнозата, че към 2050 г. 70-80 процента от световното население ще живее в градове,³⁷ с ръста на населението, стареещата транспортна инфраструктура (особено в селските райони) и климатичната криза става все по-ясно, че в технологично, икономическо и екологично отношение устойчивата мобилност е предварително условие за бъдещия икономически прогрес. **Градовете и регионите с амбициозни планове, действия и достижения в превръщането на мобилността в екологично по-устойчива, ще имат икономическо предимство.** Те например ще се радват не само на повишена производителност поради по-малкото задръствания в трафика, по-ефективното енергопотребление и др., но също и на по-високото качество на живот, което ще привлича човешки потенциал, креативност и умения като ключови източници на икономическия прогрес.

- **Трафик задръстванията**, причинени от широкото използване на автомобили в градовете, метрополните области и предградията, допринасят не само за значителни щети на околната среда, но **причиняват и икономически загуби (по-ниска производителност) в размера на милиарди** – през 2017 г. такива загуби костваха на икономиките на САЩ, Великобритания и Германия 461 милиарда долара общо или 975 долара на човек.³⁸
- Преминаването от изкопаеми горива към мобилност с ниски или нулеви емисии допринася за устойчивостта на обществото, но също и за конкурентоспособността на икономиката. В това си качество преминаването е в интерес не само на правителството и на обществеността по принцип, но също и на участниците на пазара. Имайки това предвид, **политиките за устойчива мобилност трябва да включват и участниците на пазара като ключови инвеститори** в развитието

на технологии за интелигентна мобилност, а също и в изграждането на инфраструктурата за нисковъглеродна мобилност като инфраструктурата за електрически превозни средства или интелигентната система за обществен транспорт.

- Добре развитата инфраструктура за обществена мобилност като жизнеспособна алтернатива на автомобилния транспорт (градски велосипеди, електрически скутери, споделен транспорт и др.) също е важен фактор, **за да стане градът привлекателен за туристите**, което на свой ред допринася за икономическото му развитие.
- И не на последно място, намаляването на употребата на транспорта с изкопаеми горива **прави икономиките и страните ни по-малко зависими** от големите износители на петрол.

Но какво да кажем за...

...опасенията, че ограничаването на превозните средства с изкопаеми горива ще забави икономическия растеж, тъй като икономиката и търговията са неразривно свързани с транспорта?

Пътят пред нас: Иновации и растеж по места

- Реалността противоречи на това твърдение. Реалното икономическо развитие показва, че технологичните решения и политики на европейско, национално или общинско равнище, които налагат **строги ограничения на емисиите и субсидират развитието на мобилност с нулеви или ниски емисии, всъщност не вредят, а по-скоро допринасят за конкурентоспособността, международната търговия и икономиката като цяло.** Тези технологични решения също са насърчвани и подкрепяни от Европейската комисия и много национални правителства.
- Освен това една от целите на устойчивата мобилност е да спре все по-увеличаващия се транспорт на стоки на далечни разстояния. Това не само че ще намали съществено емисиите, но **ще създаде и по-голям потенциал за растеж на местните и регионални икономики** и ще даде своя принос към глобалната социална справед-

ливост. Това ще открие и нови възможности за растеж на местните икономики или местно произведените продукти (например храни), докато в момента местните продукти с техните по-високи цени често нямат шанс да се конкурират с продуктите, произведени от големи фабрики, които се доставят до всички кътчета на страната при минимални разходи.

- Товарните самолети, кораби и камиони са отговорни за значителен дял от глобалния въглероден отпечатък и същевременно обострят глобалната несправедливост, защото са собственост предимно на огромни многонационални компании, които трупат огромни печалби. Все още тези видове транспорт не са част от дискусията, защото „ако не можеш да го видиш, не се брои“, а този вид транспорт често е „невидим“.

Но какво да кажем за...

...основанията за субсидиите за нови форми на мобилност като мобилност на електричество или водород?

Пътят пред нас: Да финансираме бъдещето, не миналото

- Всички транспортни технологии са били субсидирани под една или друга форма. Отсъствието на данък върху керосина или по-ниския данък върху дизела в Германия са два типични примера. Да не говорим за отрицателните външни ефекти, по-специално медицинското лечение на населението в градовете, страдащо от респираторни заболявания, което се заплаща от системата на общественото здравеопазване.
- Главното задължение на едно отговорно правителство е да подкрепя сектори, услуги или дейности, които са важни или необходими за напредъка или устойчивостта на обществото (виж Глава 2, стр. 49 и Глава 6, стр. 115). Един от тези сектори е електромобилността и другите видове транспорт с нулеви или нисковъглеродни емисии, защото без развитието на нисковъглеродните видове транспорт климатичните

цели, които трябва да бъдат достигнати, за да се предотврати пълната климатична криза, няма да бъдат нещо повече от безсмислени надежди.

- Ако сравним субсидиите за електромобилност в Европа със субсидиите, получени от сектора на изкопаемите горива, наистина няма място за сравнение. През 2017 г. секторът на изкопаемите горива, при всичките причинени от него екологични сътресения и замърсяване, е получил преки и непреки субсидии в размер на 87 милиарда долара от националните правителства и ЕС. Това е 2.5 пъти повече от 2010 г. Тези субсидии са били насочени към производството (директни плащания, заеми, финансиране, данъчна политика, научни изследвания и др.) и към потреблението на горива (регулирани цени, данъчни облекчения).
- **Общата сума на субсидиите за изкопаеми горива в периода 2010-2017 г. можеше да бъде използвана за създаването на 1.6 милиона суперзарядни станции за електрически превозни средства, за насърчаване на по-голямото навлизане на пазара на електрическите превозни средства и**

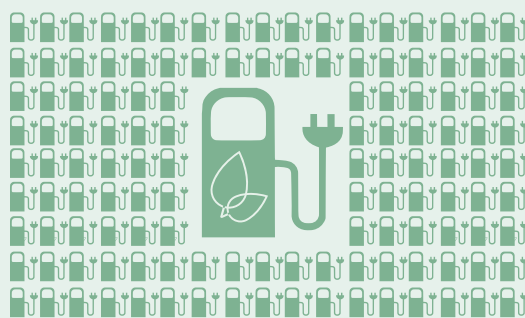
СУБСИДИИТЕ ТРЯБВА ДА НАСЪРЧАВАТ ЗДРАВΟΣЛОВНАТА МОБИЛНОСТ, А НЕ ИЗКОПАЕМИТЕ ГОРИВА

субсидиите за изкопаеми горива от 2010-2017 г. можеха да се използват за изграждането на

1.6 милиона

зарядни станции за електромобили

за значително намаляване на замърсяването на въздуха от автомобилния транспорт. Или можеше да се използва за изграждането на **20 000 километра високоскоростни ж.п. пътища**, които на свой ред щяха да намалят обема на пътуванията с автомобил и по въздух, а в резултат и замърсяването, причинено от тези видове транспорт.³⁹

- Както показва примера на сегашните европейски лидери в електромобилността Норвегия и Нидерландия, политиките, насърчаващи електромобилността (освобождаване от данъчно облагане, създаване на обществено финансирани зарядни станции, изследвания, мерки за градския транспорт като автобусни ленти за електрически превозни средства, привилегии при паркиране, освобождаване от пътни такси за електрическите превозни средства и др.), вече оказват съществено въздействие. През 2019 г. в

Норвегия за първи път броят на регистрираните електромобили превишава регистрациите на превозни средства с двигатели с вътрешно горене, а мрежата за зареждане на електрически автомобили почти се изравнява с мрежата на бензиностанциите.⁴⁰ От 2018 г. насам в Нидерландия броят на регистрираните електрически превозни средства почти се е удвоил, като в момента се равнява на 15 процента от всички продадени автомобили.⁴¹

- В заключение можем спокойно да кажем, че електромобилността ни коства много по-малко отколкото мобилността, при която се използват ископаеми горива. Нещо повече, благодарение на приноса ѝ към така необходимия преход към мобилност, който в крайна сметка ще опази нашата екосистема, **ползите от електромобилността далеч ще надвишат разходите.**

Част V: Устойчивата мобилност - жизненоважна за бъдещите възможности за работна заетост

Описаният по-горе преход към устойчива мобилност означава създаването на нови устойчиви работни места в различни области:

На първо място, за да направим транспортната система екологично устойчива, градовете и държавите ще трябва да надградят своята инфраструктура, което означава **големи инвестиции** за създаването на велоалеи, зарядни станции за електрически превозни средства, нови автобуси и трамваи, и хиляди километри ж.п. линии. Това също **ще изисква и хиляди работници** (виж също Глава 2, част I).

- Преходът от индивидуална мобилност към обществен транспорт ще повиши **търсенето на повече работници в областта на логистиката и трафика**. Днес развитието на обществен транспорт в големи градове като Берлин, което беше в отговор на нуждите на населението, вече среща затруднения поради липсата на квалифицирани шофьори.
- Като решение, което се намира по средата между обществената и индивидуалната мобилност, преди няколко години се развили нови форми на споделяне на превозни средства успоредно с появата на нов пазар за агенции под наем. **Агенциите за споделяне на автомобили са само началото**. Днес процъфтяват агенции, които отдават под наем конвенционални, електрически и товарни велосипеди, ремаркета за велосипеди и електрически скутери, независимо дали за еднократно или дългосрочно наемане.⁴²
- Екологизирането на онзи дял от мобилността, който остава индивидуален, ще породи **търсене на различни видове превозни средства** – електромобили, електрически велосипеди, но също и обикновени и товарни велосипеди, които до момента се произвеждат ръчно по време на трудоемък процес в няколко европейски държа-

ви. Разбира се, заедно с тези нови пазари ще се развие и **подкрепящият отрасъл** на ремонтните работилници.

- Независимо от това автомобилпроизводството е важен сектор в много държави. С нашето ноу-хау в областта на автомобилостроенето и с капитала, натрупан в Европа през последния век, автомобилната ни индустрия все още може да настигне американските и азиатски компании и **да се придвижи към водеща позиция в производството на електрически превозни средства. Но само ако действаме в настоящия момент**. Ако преминаването към електромобилност в някои европейски страни продължи да се отлага, те ще изгубят напълно големи дялове от автомобилпроизводството, понеже накрая ще бъдат изпреварени от новаторски компании от други части на света. С това уточнение, въпреки че в някои отношения азиатските или американските фирми са по-напреднали от европейските, когато става въпрос за пазара на електромобилността, това не означава, че в Европа не се създават нови работни места. Например голяма автомобилна компания от Южна

Корея наскоро отвори нов автомобилен завод в Чешката република, създавайки 12 000 работни места, а американската компания „Тесла“ възнамерява да построи фабрика в Германия, за да бъде по-близо до европейските потребители. Както е описано по-горе, автомобилите с двигатели с вътрешно горене постепенно излизат от производство, тъй като правителствата по света ограничават употребата им и стимулират замъняната им с електрически превозни средства или други форми на мобилност. Ето защо „Тесла“, появявайки се сякаш от нищото, през 2020 г. се превърна в най-ценения производител на автомобили в целия свят.

- Докато на пазара за електромобили вече има силна конкуренция, **пазарът за устойчиви превозни средства (на електричество или водород) за търговска употреба** като багери (които причиняват значително замърсяване на въздуха в градовете) или трактори (не само за екофермите) все още е много неразвит. Тъй като много европейски производители има съществен опит в строенето на всякакви видове товарни превозни средства, все още е възможно те да получат преднина в този нов сегмент на устойчивия пазар.
- Не на последно място, служителите в автомобилната индустрия са предимно висококвалифицирани. Техните умения и знания са ценни не само за автомобилното производство, но могат да бъдат използвани добре и в други сектори. **За тези работници има перспективи както в, така и извън, автомобилната индустрия. Всъщност дори съществува риск от недостиг на квалифицирани работници в Централна и Източна Европа в бъдеще** (виж Глава 3, стр. 54). Вече са налице някои изпробвани и въведени в практиката решения, които ще гарантират плавно преход към друг сектор, ако работникът желае това. Например германският профсъюз „IG Metall“ е предложил договореност за съкратено работно време във връзка с прехода, което би било приложимо и за автомобилния сектор. Работниците ще намалят работното си време и същевременно ще придобиват нов набор от квалификации. Разликата

в заплащането на съкратеното работно време и пълната работна заетост ще бъде покрита от държавата (виж също Глава 2, стр. 42).

Но какво да кажем за...

...опасенията, че ограниченията върху използването на автомобили с двигатели с вътрешно горене ще навредят на националните икономики, в които автомобилните заводи са толкова важни работодатели?

Пътят пред нас: За електромобилност, сега или никога

- Така или иначе автоматизацията и цифровизацията вече са променили и ще продължават да променят из основи автомобилното производство. Тъй като са останали много малко стъпки в днешната производствена линия, които не могат да се изпълняват от роботи, пълните с работници автомобилни заводи са част от миналото (виж също Глава 2, стр. 41). Работата в иновативните сегменти в отрасъла за производство на превозни средства може да бъде по-сигурна в сравнение с работните места в производството на автомобили с двигатели с вътрешно горене. Причината е, **че производството на частите, които традиционно се използват в автомобилостроенето, става все по-стандартизирано и автоматизирано, докато в сферата на електромобилността и особено в мобилността, която използва водород, все още има много място за технически нововъведения.**
- Търсенето за чиста мобилност нараства бързо, като за това допринасят и **потребителските предпочитания**. Тази голяма промяна предлага големи възможности. Автомобилната индустрия е силна индустрия с много техническо ноу-хау. Използвайки иновации и интелигентни политики по отношение на работната заетост, тя ще може да се справи с тези големи предизвикателства и по този начин ще помогне да превърнем света в по-добро място.
- Проучванията предвиждат към 2030 г. над 30 процента от продадените нови автомобили да

бъдат с нулеви емисии и електрически превозни средства с външно зареждане,⁴³ **което представлява потенциал за пазар на стойност от един трилион долара.** Тъй като в близко бъдеще електрическите превозни средства ще стават толкова достъпни, колкото конвенционалните автомобили на бензин и газ, преминаването към производство на електромобили открива възможности за големи печалби на производителите на автомобили.

- **„Зелената“ мобилност ще води и до справедлив растеж по места.** Вместо да се плаща за вносни горива и да се финансират чуждестранни компании и страни, „зелената“ автомобилност ще гарантира, че парите ще останат в нашата икономика, въпреки че в случая на електрическата мобилност (не водородната), суровините, които са необходими за производството на батерията, към момента все още трябва да бъдат внасяни. В една децентрализирана енергийна система (виж Глава 4) преминаването към чиста мобилност ще подкрепя местните производители на енергия и местната икономика ще извлича ползи от това.

Но какво да кажем за...

...необходимостта от презареждането на електрическите превозни средства и как ще заплащаме за това?

Пътят пред нас: Пробеget на електромобилите вече не е проблем

1. Първо, плътността на мрежата от пунктове за зареждане на електрически превозни средства в Европа нараства драматично от 4 000 зарядни станции през 2011 г. до над 190 000 през 2019 г. (увеличение от 4 750 процента).⁴⁴ Най-важното е, че е налице финансиране от ЕС и други финансови схеми за увеличаване броя на електрическите зарядни станции и развитието на електромобилността като цяло. Следователно е само въпрос на набиране на средства и управленчески капацитет, както и на способностите на местните, регионални или национални органи да получат достъп до тези схеми.⁴⁵ Както е споменато по-горе, много търговски вериги също инсталират зарядни за

електрически превозни средства и привличат клиентите си да пазаруват в техните магазини, като заредят автомобила си безплатно.

2. Второ, пробегът на електромобилите претърпя значителни подобрения през последните няколко години. През 2020 г. максималният пробег на индивидуалния електромобил е почти 1 000 км и много превозни средства (с по-ниски цени) дос-

тигнаха пробег от 400 км или повече, след което всеки отговорен шофьор така или иначе нормално би спрял за почивка.

Но какво да кажем за...

...отпечатъка на електрическите превозни средства върху околната среда?

Пътят пред нас: Електрическите превозни средства са по-доброто решение, но не най-доброто

- Като цяло сравнението между емисиите от електрическите превозни средства и конвенционалните автомобили с двигатели с вътрешно горене (на бензин или дизел) показва различни резултати в различните страни в зависимост от различния енергиен микс, използван за зареждане на автомобила след неговото производство. Остава

фактът обаче, че в почти всички европейски страни електрическите превозни средства, включително косвените емисии от производството на батериите, имат значително по-ниски въглеродни отпечатьци. Надеждни проучвания показват, че въглеродният отпечатък на електрическите превозни средства е до 40 процента по-нисък през целия им експлоатационен цикъл, отколкото този на конвенционалните двигатели с вътрешно горене, използващи бензин или дизел. С извършващата се трансформация на електропроизводството тази разлика ще расте в полза на електромоделите,⁴⁶ превръщайки ги в далеч по-устойчив избор.

- Но заради ресурсите, които се използват за производството на батерии, и тъй като много от гореописаните предимства не могат да бъдат оползотворени, повсеместната замяна с електромоделите на автомобилите с двигатели с вътрешно горене няма да е достатъчна. Особено когато разглеждаме социалните фактори (кой може да си позволи да купи и управлява какъвто и да е вид лично превозно средство и кой какъв дял от общественото пространство получава), замяната на един вид частен автомобил с друг вид не е най-добрият вариант.

Към какво се стремим?

- **Бъдещата мобилност, към която се стремим, онази, която не допринася за срива на нашата екосистема, а вместо това прави живота ни по-добър и обществата ни социално по-справедливи, изобщо не е илюзорна мечта.** Несъмнено тенденциите и цифрите показват, че трансформацията на транспортната система поставя пред нас предизвикателство, което ще трябва да преодолеем, като променим инфраструктурата, нашия икономически модел и всекидневните си навици. Но както се опитахме да демонстрираме и също така да подкрепим с факти и числа, **съществува един почти бездънен резерв от добри и най-добри практики от стотици и хиляди градове, региони и държави, който прави преминаването към екологичен транспорт абсолютно реално.** На лице са безброй примери за политики, мерки и инициативи в различни сектори. Разширяването на качествения обществен транспорт е довело като резултат до 150 града с политики за безплатен обществен транспорт.
- Бързото преминаване към електромобилност и друг автомобилен транспорт с нулеви

или нисковъглеродни емисии създаде, наред с други ползи, и много **нови възможности за работна заетост.** Схемите за споделяне на автомобили в повече от 2 000 града значително намалиха задръстванията в градските райони и направиха придвижването по-евтино. Продължаващото разширяване и развитие на високоскоростната ж.п. мрежа в Европа предлага изпълнима алтернатива на полетите на къси разстояния. Схемите за комбиниран транспорт, които насърчават интелигентното интегриране на различни начини за придвижване по един и същи маршрут очевидно работят добре в редица градове. Тези транспортни решения за утре, тези нови работни места на утрешния ден показват, че преходът е наистина възможен.

- Всеки, който е осведомен за ситуацията и има смелостта да бъде по-амбициозен и да допринесе за по-доброто хармонизиране на мобилността с ограниченията и нуждите на околната среда и да създаде добро място за живеене за децата ни, трябва само **да види какво е сторено досега, да почерпи вдъхновение от тези идеи и да приложи тези мерки в практиката.**

Бележки и Източници

Бележки

- ¹ Platform Civitas/City Vitality and Sustainability представя 800 примери за устойчива градска мобилност. Виж: <http://civitas.eu/cs>
- ² Виж: <https://www.unece.org/environmental-policy/conventions/envlrapwelcome/cross-sectoral-linkages/air-pollution-and-health.html> (последно видяно на 15.7.2020 г.).
- ³ <https://www.ccacoalition.org/en/resources/global-snapshot-air-pollution-related-health-impacts-transportation-sector-emissions>.
- ⁴ <https://www.intelligenttransport.com/wp-content/uploads/tramwaysvsbrt.pdf>
- ⁵ <http://civitas.eu/cs>
- ⁶ <https://mobilityweek.eu/home/>
- ⁷ Сравнение на трансформацията на мобилността в градовете по света може да видите тук: <https://www.arcadis.com/en/global/our-perspectives/sustainable>
- ⁸ <https://theicct.org/publications/true-paris-low-emission-zone>
- ⁹ <https://etsc.eu/70-of-road-deaths-in-european-cities-are-pedestrians-cyclists-and-motorcyclists/>
- ¹⁰ Ibid.
- ¹¹ CMOs, Start Active, Stay Active 2011.
- ¹² <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20190313STO31218/co2-emissions>
- ¹³ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2.3_uirp_perchel.pdf
- ¹⁴ <https://www.c40.org/networks/mass-transit>
- ¹⁵ <https://mobilityweek.eu/eu-initiatives/>
- ¹⁶ <https://www.uci.org/news/2020/pop-up-bike-lanes-a-rapidly-growing-transport-solution-prompted-by-coronavirus-pandemic>
- ¹⁷ http://www.cycling-embassy.dk/wp-content/uploads/2017/07/Velo-city_handout.pdf
- ¹⁸ <https://www.cities-multimodal.eu/>
- ¹⁹ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2.3_uirp_perchel.pdf
- ²⁰ <https://zeeus.eu/>, <https://www.uitp.org/>, и др.
- ²¹ <https://www.mercer.com/newsroom/2019-quality-of-living-survey.html>, <https://www.arcadis.com/en/global/our-perspectives/sustainable>, <https://emerging-europe.com/news/prague-ranked-emerging-europes-smartest-city/>
- ²² Движението започва в Лондон през 90-те години на миналия век. За повече информация виж: <https://beautifulrising.org/tool/reclaim-the-streets>
- ²³ Това е илюстрирано в брилянтната карикатура на Карл Йилг: <https://www.businessinsider.com/car-illustration-karl-jilg-2017-4?r=DE&IR=T>
- ²⁴ <https://www.sustainabilitymatters.net.au/content/sustainability>, <https://www.blurb.com/b/9873433-the-30-minute-city>
- ²⁵ <https://www.sharedmobility.news/carsharing>
- ²⁶ <https://www.carsharing>
- ²⁷ <https://www.intelligenttransport.com/transport-articles/76434/public-transport-car-sharing/>
- ²⁸ <https://freepublictransport.info/city/>
- ²⁹ <https://www.spiegel.de/auto/aktuell/bund-zwanzigmal-so-viel-forschungsgelder-in-kfz-wie-in-oepnv-a-1296690.html>
- ³⁰ https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/Sustainability/Our%20Insights/Elements%20of%20success%20Urban%20transportation%20systems%20of%202024%20global%20cities/Urban-transportation-systems_e-versions.ashx
- ³¹ https://economictimes.indiatimes.com/industry/auto/auto-news/how-car-ownership-is-changing-rapidly-and-irreversibly-in-india/articleshow/66296079.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst
- ³² <https://www.smh.com.au/national/electric-cars-will-be-price-competitive-with-petrol-by-2023-professor-20190826-p52kv2.html> <https://theicct.org/publications/update-US-2030-electric-vehicle-cost>
- ³³ <https://www.ubs.com/global/en/investment>
- ³⁴ <https://www.railjournal.com/policy/uic-uitp-unife-public-transport-post-covid-19-world/>
- ³⁵ https://ec.europa.eu/clima/policies/transport/aviation_en
- ³⁶ За статистически обзор относно „колко несправедливо е да се лети със самолет“ и особено „как често пътуващите със самолет допринасят за глобалното затопляне“, виж: <https://stay-grounded.org/get-information/>

- ³⁷ <http://library.fes.de/pdf-files/akademie/15802.pdf>
- ³⁸ <https://www.economist.com/graphic-detail/2018/02/28/the-hidden-cost-of-congestion>
- ³⁹ <https://theconversation.com/fossil-fuel-subsidies-reach-us-87-billion-in-eu-countries-and-theyre-growing-123733>
- ⁴⁰ За повече информация за преминаването на Норвегия към електромобилност виж: <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2019/04/E-Mobility%20in%20Norway%20-%20NL%20embassy%20Oslo.pdf>
- ⁴¹ За повече информация за електромобилността по принцип виж: https://ec.europa.eu/transport/themes/urban/vehicles/road/electric_en, <http://www.caneurope.org/publications/blogs/1278-fossil-fuel-subsidies>, <https://www.automotiveworld.com/articles/electric-vehicle-sales-a-global-snapshot-in-uncertain-times/>
- ⁴² Един пример е агенцията „Swarfiets“ за отдаване на велосипеди под наем, която започва като идея на група приятели да предлагат средностатистически велосипеди за дългосрочно наемане, които в случай на повреда или кражба веднага биват заменяни. „Swarfiets“ днес имат повече от 1 400 служители.
- ⁴³ <https://unfccc.int/news/global-car-industry-must-shift-to-low-carbon-to-survive-cdp>
- ⁴⁴ <https://autovistagroup.com/news-and-insights/boosting-europes-ev-charging-infrastructure>
- ⁴⁵ <https://www.electricmobilityeurope.eu/projects/>, <https://ec.europa.eu/inea/en/news-events/newsroom/bridging-funding-gap-using-eib-loans-to-help-to-deliver-electric-car-mobility>, https://wallbox.com/en_us/guide-to-ev-incentives-europe и др.
- ⁴⁶ <https://www.carbonbrief.org/factcheck-how-electric-vehicles-help-to-tackle-climate-change>, <https://www.isi.fraunhofer.de/content/dam/isi/dokumente/sustainability>, <http://library.fes.de/pdf-files/fes/15665.pdf>

Източници:

Европейска агенция за околната среда: <https://www.eea.europa.eu/themes/transport>

Европейска комисия, Генерална дирекция „Енергетика и транспорт“: https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/media/publications/doc/2009_future_of_transport_en.pdf

Евростат, Статистика за енергетиката, транспорта и околната среда 2019 г.: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10165279/KS-DK-19-001-EN-N.pdf/76651a29-b817-eed4-f9f2-92bf692e1ed9>

Civitas – Cleaner and better transport in cities: <https://civitas.eu/mobility-solutions> European Mobility Week - [https://mobilityweek.eu/home/Covenant of Mayors for Climate and Energy](https://mobilityweek.eu/home/Covenant%20of%20Mayors%20for%20Climate%20and%20Energy): <https://www.covenantofmayors.eu/en/>

C40 Cities - <https://www.c40.org/>

Транспорт и околна среда: <https://www.transportenvironment.org/>

Световен фонд за дивата природа, Устойчива мобилност: https://wwf.panda.org/our_work/projects/one_planet_cities/sustainable_mobility/

Трансформиращи алтернативи за градска мобилност: <https://www.transformative-mobility.org/campaigns/2nd-global-urban-mobility-challenge>

Die Debatte um den Klimaschutz. Mythen, Fakten, Argumente: <http://library.fes.de/pdf-files/fes/15665.pdf>

Weiterdenken. Diskussionspapier des Landesbüros NRW der Friedrich-Ebert-Stiftung: <http://library.fes.de/pdf-files/akademie/15802.pdf>

6

Кой взима решения за амбициозни климатични политики в условията на демокрация?

Всички политически инструменти, необходими за смекчаване на влиянието на климатичната криза, вече са на разположение. Сега трябва само да ги използваме. Най-ефективният начин да направим това е като създадем и внедрим комбинация от наднационални, национални, поднационални и индивидуални инструменти.

Международното управление на последиците от климатичните изменения направи значителен прогрес по отношение овладяването на климатичната криза с приемането на Парижкото споразумение за климата и Програмата до 2030 г за устойчиво развитие. Така международната рамка е поставена, предоставяйки на страните широк набор от инструменти и механизми за по-нататъшни действия. Те ще бъдат разгледани по-подробно в Част I. Поради отсъствието на политическа воля, демонстрирано от правителствата в някои

държави, е важно да разгледаме и другите действащи лица. Част II и III ще представят описание на някои от инструментите, които са на разположение на поднационално и национално ниво. При наличието на проактивна подкрепа от прогресивните действащи лица и от самите граждани невежеството на правителствата по отношение на климата ще бъде компенсирано и ще стане възможно тези прогресивни участници да се свързват помежду си и да придобиват силата, необходима за извършването на положителна промяна.

Така предложението: „Спаси света от климатичната криза“ беше отхвърлена с мнозинство.

Обосновка: „Прекалено стресиращо е.“

Част I: Как е подкрепен нашият аргумент на национално ниво?

В продължение на много години **държавата е разглеждана като действащо лице с решаващо значение в климатичната политика**. Именно националните държави (общо 196) се обединиха през септември 2015 г. и поеа ангажимента да сложат край на бедността, да смекчат последиците от изменението на климата и да се борят с несправедливостта чрез Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие и 17-те цели за устойчиво развитие. Скоро след това отново националните държави приеха **Парижкото споразумение**, което определя световната рамка за смекчаване на последиците от климатичните изменения, и се договориха да разработят собствени планове за национално определени приноси, които да въплътят усилията им за намаляване на емисиите от парникови газове и за адаптиране към очакваното въздействие от климатичната криза.

- Тези ангажименти нямаше да бъдат възможни **без подкрепата на международни организации като ООН**, която подпомагаше процеса на приемане на целите за устойчиво развитие и Парижкото споразумение. Други наднационални действащи лица като Европейския съюз играят водеща роля в насърчаването на климатичните политики, които се грижат „никой да не бъде оставен без подкрепа, и в разработването на цялостната рамка за въглеродно неутрален континент с инициативи като Европейския „зелен“ пакт.
- Успоредно с това ЕС е разработил и подкрепящи инструменти за страните членки и кандидат членки, включително програмата „Хоризонт 2020“, инструмента за предприсъединителна помощ и други. Енергийният и климатичен компонент на Берлинския процес, задействан специално в подкрепа на енергийната интеграция на шестте държави от западните Балкани, както и много други форми на съвместни климатични инициативи, включително „Зеления“ дневен ред (стартиран през 2014 г.), са само някои от разработените инструменти за декарбонизация на ре-

гиона в съответствие с амбициите на ЕС за 2050 г., произтичащи от Европейския „зелен“ пакт. Други важни играчи, когато става дума за осъществяването на напредък, са **банките за развитие** като Световната банка, Европейската инвестиционна банка и други международни финансови институции като Европейската банка за възстановяване и развитие, която например даде възможност на Черна гора да стане един от европейските лидери в цифровизацията на енергийния сектор, създавайки условия за внедряването на възобновяеми източници (виж Глава 4, стр. 72).

- Наред с механизмите за подкрепа, произтичащи от стратегическите партньорства и международното сътрудничество, на държавно равнище са на разположение **много политически инструменти за въвеждане на ефективни климатични политики и следователно за изпълнение на задълженията на съответната държава по Парижкото споразумение**. За да се намали замърсяването в значителна степен и същевременно да се изкорени бедността, вземащите политически решения трябва да прилагат ефективна комбинация от всички налични инструменти: а) инвестиции, б) финансови стимули, в) регламенти и г) нови разяснения. Въпреки че ще се докоснем до тези инструменти по-долу, те са обсъдени по-подробно в Глава 7, тъй като се прилагат с по-голям ефект в демокрациите (виж Глава 7, стр. 129)

а) Инвестициите:

- **Много индивиди и фирми са еднакво готови да променят поведението си, при условие че се предоставят социално-екологични алтернативи.** С предоставянето на такива алтернативи държавата да може да „тласне“ решенията към по-съвместимо с климата поведение, без да има необходимост от регламенти. Например, ако редовни, директни, удобни и евтини ж.п. маршрути свързват големите градове, както и селските райони, тогава по-малко хора ще използват автомобили.
- Естествено **държавата трябва внимателно да проучва и гарантира, че всяко инвестиционно решение отговаря на високи екологични и со-**

циални стандарти – от големите инфраструктурни проекти до офис консумативите, използвани от държавните служители – за да може решенията за обществените поръчки да се основават на социални и екологични стандарти.

b) Данъчна система и стимули:

- Новаторските инициативи, които осигуряват устойчиви решения и съвместими с климата алтернативи, независимо дали на индивидуално или на местно равнище, независимо дали става дума за сдружения или за социални предприятия, трябва да бъдат подкрепяни от държавата. Държавата разполага с разнообразни политики за подкрепа като стимули и данъчни инструменти, които могат да спомогнат за справедливото разпределение на нейните ресурси, което от своя страна тя може да използва, за да гарантира, че се вземат правилните решения при прилагането на тези инициативи, за да бъдат те едновременно съвместими с климата и ползотворни за обществото.
- **Държавата разполага с властта и капацитета да оформя характера на икономическия ръст чрез**

разпределителната функция на данъчните политики по начин, който да стимулира развитието в съответствие с възможностите на планетата и социалните нужди. Докато главната идея зад устойчивото развитие е преди всичко да се увеличи потреблението на по-малко привилегированите групи, като се подкрепят дадени икономически дейности и по този начин се намалява неравенството, в същото време това развитие трябва да има възможно най-малкият екологичен отпечатък. Именно при определянето на условията за това държавата встъпва в своята роля. Държавата може да упражнява голямо влияние при дефинирането на начините, по които икономиката да расте и се развива в бъдеще.

- На първо място, тя може да определи подходящо ниво на **въглеродния данък**, който изисква справедливо компенсиране на въглеродните емисии. Второ, тя може да комбинира тази мярка с ограничения и квоти **за емисиите по отношение на решенията за въглеродно неутрално производство, както и с технически изисквания за това.** Това е и основната идея зад реформите на ценообразуването на въглеродните емисии, предложе-

ни в Европейския „зелен“ пакт, които идентифицират необходимостта от дефиниращи механизми за предотвратяване на изместването на въглеродни емисии в или извън ЕС. Компенсирането на въглеродните емисии чрез просто преразпределяне на производствените съоръжения нито е справедливо за обществото, нито е ползотворно за околната среда, тъй като замърсяването и климатичната криза не се съобразяват с границите (виж Глава 2, стр. 45 и Глава 4, стр. 77).

с) Регламенти:

- **Въпреки че цените могат да действат като стимул, те не могат да определят поведението изцяло.** В Германия комбинираните такси върху литър бензин възлизат на 237 евро за тон CO₂, много по-висок размер, отколкото някога е обсъждан за въглероден данък. Независимо от това германците продължават да карат големи и замърсяващи околната среда автомобили. Неотдавнашно проучване сред велосипедисти в Копенхаген показва, че ниската цена не е решаващият фактор при избора на това транспортно средство, а по-скоро че карането на велосипед е по-бързо и по-лесно.¹
- Естествено един град трябва да инвестира във веломагистрали, за да се съобрази с тези интереси, но **крайната цел за защита на фундаменталните права, застрашени от климатичната криза, може в някои случаи да бъде достигната само с предписания**, които ограничават поведението, причиняващо високи емисии на парникови газове.
- Ако фундаменталните права на живот, жилище, храна или вода, и здраве са в риск поради глобалното затопляне, тогава е съвсем законосъобразно да се ограничи скоростта по магистралите до 100 км в час или да се забрани на хората да пътуват със самолет за кратка екскурзия от Брюксел до Страсбург. Основата за такава разпоредба често вече е налице, например законите за чистия въздух в много страни, на които можем да се позоваваме, за да улесним въвеждането на свободни от автомобилно движение градски центрове.
- Това също е и „най-социалният“ начин за създаването на климатични политики, тъй като не

позволява на по-заможните прослойки от обществото да се откупват с пари, като заплащат пътни такси и такси за паркиране или като си купуват електромобили, докато другите нямат възможност за това.

д) Разясненията и „новата нормалност“ – пътят пред нас:

- **Държавните чиновници трябва да дават пример и да демонстрират, че интелигентното по отношение на климата поведение е „новата нормалност“**, както като излъчват послания, така и с помощта на политически инструменти. Те могат да използват множество различни инструменти, за да направляват общественото обсъждане:
- Най-напред това може да се прави чрез **подчертаване на съвместните ползи от амбициозните климатични политики** (например, че общественото пространство става по-достъпно за всички, че се повишава качеството на въздуха, шумът от пътното движение намалява, гарантират се по-малко пътнотранспортни произшествия, гражданите се движат повече и следователно е налице по-голяма очаквана продължителност на живота и по-добро качество на живота като цяло и т.н.).
- Второ, те могат да **преформулират дебата** и да покажат, че интелигентното спрямо климата поведение е „новото нормално“ (виж по-горе). Тяхното собствено поведение може например да влияе върху това как хората възприемат следните въпроси: Кое трябва да се разглежда като стандартна част от потреблението на плодове в Европа – мангото от Тайланд, отгледано с многобройни пестициди, или една органично отгледана ябълка от близкото дърво? Трябва ли електроцентралите на въглища да продължават да работят както обикновено, въпреки факта че значителна част от електричеството в Европа вече се произвежда от възобновяеми източници?
- Трето, вземащите политически решения трябва също да **предупреждават гражданите за последиците от бездействието** и да им съобщават научната истина за бедствието, пред което сме изправени. Съвсем скорошният опит показва, че „казването на истината“ в крайна сметка доведе

до драматични промени в поведението по време на кризата с Ковид-19.

- **В резюме можем да заключим, че държавата е подготвена да действа и разполага с всички необходими за целта инструменти.**
- Но в унисон с растящата популярност на неолибералната доктрина концепцията за „държавата - нощен пазач“ получава широко приемане и насажда значителен скептицизъм особено по отношение на всякакви нови разпоредби или данъци, въвеждани от държавата. Това е особено вярно за много страни в Централна, Източна и Югоизточна Европа, където предизвикателствата пред управлението и преживеният пълен срив на държавността след разпадането на Съветския съюз подтикнаха хората да се придържат към идеята за индивидуалното облагодетелстване. Това проличава например в масовото избягване на данъци в сектора на работната заетост.
- **От социалдемократична гледна точка това е силно проблематично, тъй като държавата трябва да играе активна роля в защитата на маргинализираните групи от заплахи (като климатичната криза) и трябва да се приемат разпоредби, за да се гарантира, че тази защита е осигурена.**
- Следователно държавата трябва да бъде „видимата ръка“, която гарантира социалната справедливост чрез силата на инструментите за преразпределение, с които разполага, като данъка върху въглеродните емисии, субсидиите и други стимули за защита и насърчаване на социалното и икономическо благосъстояние на всички граждани, като същевременно опазва околната среда. Още веднъж можем да видим, че схващането за държавата сега вече се променя, както показва твърде драматичният пример с кризата с Ковид-19. По-активната роля на държавата е жизненоважна и вече е предмет на дискусия.

Но какво да кажем за...

...социалните последици от данъка върху въглеродните емисии върху по-малко привилегированите прослойки на обществото? Как да сме сигурни, че подходът „плаща този, който замърсява“ компенсира справедливо всеки и намалява неравенството?

Пътят пред нас: Преразпределение на богатствата, защита на хората в неравностойно положение

- Според социалдемократичните принципи главната функция на данъчните политики е да дефинират преразпределението на богатствата и да влияят върху естеството на растежа. В случая на данъка върху въглеродните емисии това означава да се способва за ръст, който е неутрален по отношение на климата и предназначен да облагодетелства обществото като цяло, като защитава околната среда. Данъкът върху въглеродните емисии е един от фискалните инструменти, използвани от социалдемократите да насърчават равенството чрез отрицателно стимулиране на въглеродните емисии и да не допускат никой да не се измъква от въглеродно неутралните решения чрез „откупуване“. В съчетание с други политики и инструменти като въглеродно неутрален план за постепенно намаляване на емисиите в рамките на определен период от време, технологични изисквания и субсидии, **подходящото данъчно облагане върху въглеродните емисии ще ни помогне да се придвижим към едно декарбонизирано общество и адекватно да защитим най-засегнатите и най-маргинализирани обществени групи, като същевременно опазваме и околната среда.**
- Друг инструмент, с който разполагат демократично избраните правителства, е концепцията за **възстановяване на приходите на глава от населението, което ще способва за преразпределянето на богатствата** и ще гарантира устойчиво развитие. Приходите от въглеродните данъци могат също да се използват, за да се подобри придобиването на нови умения и да се подсили социалната подкрепа, предлагана на засегнатите от прехода региони и индивиди, или да се финансират нисковъглеродни технологични нововъведения. За дискусия върху допълнителните аспекти на въглеродното данъчно облагане виж Глава 1, стр. 20 и Глава 2, стр. 45.

Част II: Как е подкрепен нашият аргумент на поднационално ниво?

Друг наличен инструмент със значителен потенциал са глобалните мрежи, предназначени да смекчават последиците от климатичната криза на поднационално ниво:

- **„Конвентът на кметовете“** е амбициозна инициатива на Европейската комисия с цел сближаване на органите за местно самоуправление, които са поели доброволен ангажимент за амбициозни климатични и енергийни цели.
- Мрежата за действия във връзка с климата е съюз, който обхваща над 1 700 екологични НПО в повече от 130 държави, с добре работещи регионални мрежови центрове, които координират и подкрепят съвместните усилия за защита на атмосферата, като същевременно създават условия за устойчиво и равнопоставено развитие.

- **Мрежи от устойчиви общини** като Международната асоциация на органите за местно самоуправление за устойчиво развитие (ICLEI) или независимата мрежа LAG 21 NRW в Северен Рейн-Вестфалия, които свързват органите за

местно самоуправление с цел предоставяне на подкрепа чрез обмен на най-добри практики и съвместни усилия за създаването на амбициозни климатични политики.

- Редица градове и общини в цяла Европа са взаимосвързани посредством гореспоменатите глобални инициативи, които обединяват поднационални участници дори от държави с диктаторски режими като Туркменистан. От голямо значение е политическите инструменти, които са налични на поднационално ниво, да бъдат овладени от прогресивни действащи лица и използвани в подкрепа на гражданите в държави, където правителствата не желаят да предприемат действия. Но както ще стане ясно в Глава 7, всичко това е много по-ефективно в демократичен контекст (виж стр. 129 и сл.).
- **Енергийни проекти, осъществявани от общности**, също стават популярни в света. В наши дни слънчевите покривни панели не са нещо необикновено, независимо дали в малки общности в икономики в преход като Македонска Каменица в Северна Македония или в по-големи области в Германия като Рейн-Хунсрюк, които са известни като пионери в областта на прехода към „зелена“ енергия. Жителите на Македонска Каменица поставят собствени слънчеви покривни панели и се включват към мрежата като произвеждащи потребители с цел да намалят емисиите и да се възползват максимално от малките нормативни изменения, направени неотдавна от държавата. Допълнителни инструменти за подкрепа, включително планираните от органите за местно самоуправление субсидии, могат да увеличат мащаба на инициативата и да спомогнат цялата общност да се превърне в микрокосмос от устойчива енергия. В област Рейн-Хунсрюк местните жители влизат в съдружие с местни компании и местните органи и правителството използват наличната законова рамка, за да разработят и осъществят енергиен проект, собственост на общността, който им позволява да играят важна роля в изграждането на социален капитал, борбата с енергийната бедност, обръщането на процеса

на миграция и създаването на работни места.² Естествено ползите за гражданите са много по-големи, когато тези процеси се разгръщат отдолу нагоре, отколкото отгоре надолу, каквито са примерите с подобни проекти в Китай, осъществявани от държавата. (виж Глава 7, стр. 132).

- Да се работи с градовете е от критично значение за ефективните действия във връзка с климата поради високите нива на емисиите, генерирани в резултат на масовата урбанизация, и съответното увеличение в очакваното енергийно търсене, тъй като се предвижда към 2050 г. две-трети от световното население да живее в градовете. За да отговорят адекватно на тези тенденции, много градове вече поемат водеща роля в политиките за въглеродно неутрално развитие, било чрез стратегии за енергийна самостоятелност или чрез насърчаването на „зелени“ работни места и подкрепа на схеми за свободна от въглерод мобилност, които осигуряват икономическа стабилност и подобряват здравето и качеството на живот на населението. Само през последното десетилетие станахме свидетели как различни европейски градове като Хамбург и Копенхаген, както и други по-малки градове като Копривница и Крък в Хърватия, станаха лидери в създаването на амбициозни климатични политики, осъществя-

вайки преход към обществен транспорт с нулеви въглеродни емисии и насърчавайки алтернативни системи за производство на храна и енергия. С Програмата на ООН до 2030 г. и с активни граждански програми, насърчаващи **„глокален“ подход (от „глобални цели, локални решения“)** за изпълнението на целите за устойчиво развитие, тези градове умело и успешно интегрират устойчиви решения в националното законодателство и допълнително усилват своята роля и авторитет на международно ниво. Тази мощ се оползотворява от държавата за повишаване на национално определените приноси, за създаване на мрежа от устойчиви градове и общини и за улесняване на по-близкото сътрудничество и възпроизвеждането на положителните примери.

- Наред с предприятията за комунални услуги, които са обществена собственост, и **енергийните проекти, собственост на общности, енергийните кооперации играят важна роля за енергийния преход** към въглеродно неутрално развитие и съвпадат с развитието на схеми за подкрепа в различни страни.³ Тези местни икономически звена, ръководени от граждани, се фокусират върху интересите на общността като ограничаването въздействие върху околната среда и достъпа до евтина енергия за всички, като едновременно

са източник и на енергия и на приходи. Енергийният експеримент „Фелдхайм“, проведен през 1995 г. от млад инженер с подкрепата на местната общност, е едно от многото успешни начинания в енергийния сектор на местно ниво, осъществено в кооперативен формат, което позволява опазването на околната среда и в същото време осигурява приходи за местното население. Надеждните цени за електричество и отопление са друга полза, както и работните места, създадени в тази малка общност на югозапад от Берлин. Днес Фелдхайм е много популярна енергийна кооперация с посетители от целия свят. Това само показва, че ангажираността на общността и благоприятната правна уредба са жизненоважни за осигуряването на устойчива и достъпна енергия за всички. За повече положителни примери за енергийни кооперации в страните с демократични режими виж Глава 7 (стр. 131).

Но какво да кажем за...

...погрешните схващания за кооперациите поради съдбата на много такива, които бяха създадени в началото на 19 век, както и многото, които съществуват пасивно и не правят друго, освен да раждат корупция?

Пътят пред нас: Демократичен бизнес модел

- Погрешни схващания за кооперациите са предавани от поколение на поколение, макар кооперациите да са служили като крайния източник на доставки и предоставяне на услуги и като ефективен начин за балансиране на цените във време на война, наводнения или суша. **В сравнение с финансовите сригове и корпоративните измами, които сме наблюдавали при всички други форми на капитал, кооперациите продължават да бъдат**

критикувани без основателни причини. Достоверни документи показват, че някои кооперации са били затваряни поради лошо управление, корупция вследствие на неефективни управителни съвети и поради липса на отчетност, но обществените и частните организации също не са имунизирани спрямо такова поведение. Идеята зад кооперациите е да се осигури на членовете им платформа за самопомощ, взаимна отговорност, равенство и равнопоставеност, както и да се подпомогне общността като цяло. Те могат да служат като светлина в мрака за маргинализираните групи и хората в неравностойно положение в обществото, като им предоставят финансова подкрепа и базови услуги за техните семейства и деца например под формата на образование и здравни услуги.

- **Кооперациите са както най-важната форма на демократично организираната икономическа дейност, така и най-демократичната форма за правене на бизнес. Ето защо социалдемократите често са насърчавали създаването на кооперации.** Имайки това предвид и вземайки под внимание ползите, които носят, когато става въпрос да се помогне на нас, нашите семейства и естествената ни околна среда под формата на действия във връзка с климата, държавата просто трябва да подкрепи тези демократични форми на икономическа активност, където властта произтича от достъпа на множеството до членство, а не от достъпа само за малцина. Благоприятното данъчно третиране и субсидиите могат да гарантират справедливата конкуренция на енергийните кооперации на пазара и да предоставят на техните членове и по-голямата общност сигурни доставки и стабилни цени, като същевременно защитават околната среда.

Част III: Как е подкрепен нашият аргумент на индивидуално ниво?

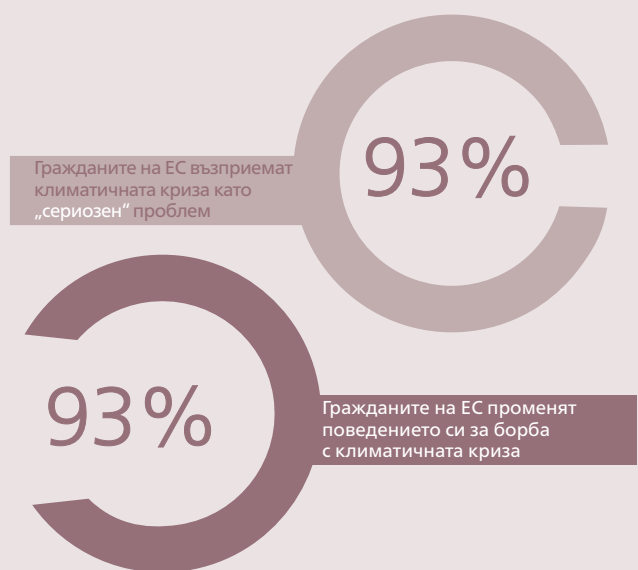
Точно както едно пътуване от хиляда мили започва с една единствена крачка, също така е безкраен и броят от индивидуалните начини за смекчаване на последиците от климатичната криза. От нас зависи да извадим от гаража ръждясалото колело и да се впуснем в свободния от въглерод свят, в който искаме да живеем, вместо да отидем на работа с автомобил. Ползите за здравето, разбира се, също са многобройни.

- Наред с подобни индивидуални промени в поведението участието в колективни действия и демонстрирането на публична ангажираност също е от значение, когато става дума за предприемане на действия на индивидуално ниво. **Броят на хората, участващи в събития за действия по климата като демонстрациите „Петъци за бъдеще“, е нараснал рязко в целия свят.** През 2019 г. беше достигнат връх, когато 1 160 000 души излязоха на улицата в 166 страни, призовавайки за климатични действия.⁴
- **Глобалната подкрепа за действията** във връзка с климата не намаля и по време на пандемията на Ковид-19. В едно проучване в световен аспект 71 процента от участниците са заявили, че глобалното затопляне е (поне) толкова сериозно, колкото е кризата с Ковид-19. Интересното е, че най-голямата подкрепа за това твърдение идва от страните със средни доходи, а не от Запада.⁵
- **Сред гражданите на ЕС подкрепата за амбициозните климатични политики достига нов рекорден връх през 2019 г.**⁶ – 92 процента от гражданите на ЕС искат климатично неутрален ЕС до 2050 г. Това е в съзвучие с факта, че 93 процента от гражданите на ЕС смятат, че климатичната криза е „сериозен проблем“, а 79 процента смятат, че е „много сериозен проблем“. Сега, само година по-късно, мнозинството европейци или 58 процента желаят страните от ЕС да сведат въглеродните си емисии до ненаднормени емисии още до 2030 г.⁷ Повечето от тях вярват, че правителството трябва да носи главната отговорност за справяне с кли-

матичната криза, последвано от ЕС, органите за местно самоуправление, бизнеса и индивидуалните членове на общността посредством изборите, които са на тяхно разположение.⁸

- Още по-важното е, че 93 процента от гражданите на ЕС променят своето поведение и прилагат поне една конкретна мярка, за да се борят с климатичната криза. Към пролетта на 2019 г. тези числа вече бяха нараснали в рамките на целия ЕС, с други думи, още преди масовите демонстрации и мащабни граждански движения да достигнат своя връх през лятото/есента на същата година.

ХОРАТА СЕ ОБЕДИНЯВАТ ОКОЛО КАУЗАТА ЗА ЗАЩИТА НА КЛИМАТА

- Тази много широка подкрепа и готовност за промяна в поведението е от критично значение, тъй като климатичните политики, за разлика от важни политически решения като договорите за контрол на въоръженията или споразуменията за свободна търговия, не могат да бъдат решавани само от правителството. Тези политики трябва да бъдат прилагани на практика от индивидуалните участници. По същество става дума за промяна в социалните норми за устойчиво поведение, за да се достигне критична маса от граждани, които да възприемат на индивидуално равнище съвместими с климата мерки.

- По-добрата новина е, че има нарастващи призови за мерки, които не са пряко свързани с амбициозни климатични политики, но наистина имат положителен ефект върху околната среда като исканията за повече пешеходни зони в градските райони, за създаване на повече пространство за отдих или призива за намаляване на работното време до четириседмична работна седмица.⁹
- Нарастващата подкрепа за такива мерки е индикация и **за принципна промяна в нагласите. Много хора сега си поставят като приоритет качеството на живота вместо количеството стоки, които могат да натрупат**, а именно да имат достатъчно време за приятелите и семейството, да правят нещо „значимо“ за обществото (независимо дали помощ за съседите или доброволчески труд) и да ценят това, че добрата за живеене околна среда е далеч по-ценна от материалното

- **Интелигентното по отношение на климата поведение бележи напредък и се превръща в много важен фактор за принципното поведение на гражданите в много общества.** Докато в миналото знак за обществено положение е било да притежаваш голям автомобил, да ядеш месо всеки ден или за младите хора да летят до Барселона за уикенда, вместо това днес много граждани (от същите привилегировани групи) избират споделяне на автомобил или предпочитат вегетариански/вегански начин на живот и пътуване с влак до ваканционната дестинация. Терминът „срам от летене“, който се разпространява в момента, е добра илюстрация за тази отчетлива промяна, **при която екологично съвместимото, а не екологично вредното поведение получава социално възнаграждение.** Тази промяна се случи в рамките на само няколко години.

богатство. Хората признават, че няма никакъв смисъл да харчат част от растящите си лични доходи за смекчаване на екологичните ефекти, като купуват маски за лице и въздушни филтри, за да се справят със замърсяването на въздуха, или бутилирана вода и водни филтри заради замърсената вода от чешмата.

- Окуражаващо е да се види, че толкова много хора независимо едни от други възприемат нов начин на живот. Но когато става въпрос за по-мощно въздействие, е **важно да се предоставят и насърчават социално-екологични решения като „новото нормално“ във всички области на живота.** Екологосъобразна храна (органична, местна,

вегетарианска/веганска, неупакована) се предлага в повечето европейски страни и пазарът за други устойчиви стоки също започва да расте (домакински стоки, дрехи, козметика). Започна промяна в мобилността (нов фокус върху велосипедите/товарните велосипеди, обществен транспорт и влаковете), а общностите вече показват своята подкрепа за проекти за интелигентни по отношение на климата „енергийно гражданство“, устойчиво строителство и обществено озеленяване. Но за да станат тези инициативи по-масаовни, може да се направи още много. В някои области социално-екологичните алтернативи все още са достъпни в много ограничена степен (напр. „зелени“ банки, облигации и застраховки или електронни устройства).

- Не на последно място, по време на кризата с Ковид-19 стана ясно, че **обществата са много гъвкави и мнозинството от гражданите могат да възприемат бързо нови ежедневни навици**. Ако социалното дистанциране и носенето на маски, макар че е неприятно и неудобно, може да се превърне в „новото нормално“ само за няколко седмици, защо да не е възможно да свикнем да ходим с велосипед до обществената градина в свободния от автомобили градски център, където да се насладим на слънчевия неработен петък заедно с приятели и семейството? Добрата новина е, че такива промени често имат ефекта на снежна лавина. **Хората са склонни да подражават на навиците на другите, особено на съседите или приятели, когато тези навици изглеждат социално ценени**. В крайна сметка, колкото повече хора използват влакове вместо автомобили или стават вегетарианци, толкова повече ще се създават устойчиви социални норми, които ще вдъхновяват още повече хора, които да ги следват, създавайки по този начин една възходяща спирала към по-зелено бъдеще.

Но какво да кажем за...

...факта, че по-малко привилегированите групи в обществото може да не са в състояние да си позволяват съвместими с климата продукти (органична

храна, електромобили, слънчеви панели за домовете си и др.)?

Пътят пред нас: Екологичното потребление е по-евтино

Социално-екологичното потребление и поведение трябва да са възможни за всеки. Има четири начина да се гарантира това, като някои от тях могат да бъдат организирани на индивидуално ниво, а за други е необходима повече подкрепа:

1. На първо място, **по-малкото потребление струва по-малко**. Относно навиците за хранене също е по-здравословно, ако се консумират по-малко месо и млечни продукти. Много промишлени изделия трябва също да се предоставят срещу изгоден наем, а именно стоки като бормашини или шевни машини, които обикновено се използват за по няколко минути годишно, или товарни велосипеди.
2. Второ, **дълготрайните и подлежащи на поправка изделия са по-евтини**, отколкото свръхевтините тениски и неподлежащите на ремонт смартфони или перални машини, които спират да работят след изтичането на гаранционния срок. Разбира се, отделният индивид няма правомощия да подпомага такава промяна. Общностите трябва да предлагат евтини наеми за „кафенета с ремонтни услуги“ и освен това трябва да бъдат приети директиви за екопроектирането, изискващи изделията да могат да бъдат поправяни. Една национална или европейска законодателна рамка („правото на ремонт“) също ще подкрепи достъпността и възможностите за устойчиво потребление.
3. Трето, онлайн и офлайн **магазини за втора употреба предлагат икономични устойчиви алтернативи**, особено за стоки като детски дрехи, които се използват само няколко месеца.
4. Четвърто, **субсидиите за екологични продукти трябва да бъдат оценявани с оглед на техния разпределителен ефект**. Само собствениците на жилища ли могат да се възползват от преференциалните тарифи за слънчеви фотовол-

таици или всеки може да се присъедини към кооперация, която инвестира във възобновяема енергия, или да използва инструмент за възобновяема енергия за наематели? По-добре ли е да се субсидират електромобили, които дори на малко по-ниската цена пак са достъпни само за малцина, или да се субсидират влакове и (товарни) велосипеди?

В много случаи най-социално справедливото решение е и това, което ще помогне да се ограничи климатичната криза по най-добрия начин.

Но какво да кажем за...

...аргумента, че в дебата за ограничаване на потреблението преобладават индивиди от богати страни, които вече имат всичко и сега искат да запазят другите да не консумират по същия начин?

Пътят пред нас: Дебат, воден в южното полукуълбо

- Промяната към социално-екологичен начин на живот не е развитие, което се отнася изключително до богатите индустриализирани страни. В действителност много от дебатите на запад се основават на концепции за алтернативни пътища на развитие, които идват от южното полукуълбо като „Buen Vivir“ в Андите или „Ubuntu“ в Южна Африка.¹⁰ По-конкретно, младите хора по света са много разтревожени, че тяхното поколение и следващите поколения ще наследят необитаема планета. Това ги подтиква да търсят устойчиви алтернативи. **В крайна сметка няма да спечелим нищо, ако правим максималното потребление възможно за ограничен брой богати граждани в света, които по случайност са се родили в това поколение.**¹¹ Вместо това трябва да се фокусираме върху осигуряването на добър живот за всички членове на обществото, а също и за нашите деца и внуци.
- Устойчивата икономика ще ни предостави също нови услуги, нови продукти и възможности за ново икономическо развитие без негативните последици от „старата“ икономика. Ако страните решат да се придържат към старите модели

на потребление и производство, те ще изгубят конкурентните си предимства и ще намалят шансовете си да подобрят жизнените си стандарти и качество на живота.

Но какво да кажем за...

...потенциалните социални последици от индивидуалния избор за ограничаване на климатичната криза и запазване на околната среда за световната икономика?

Пътят пред нас: Да преориентираме световната търговия

- Промяната в индивидуалния избор несъмнено ще окаже влияние върху световната икономика и въпреки че намерението е да спасим планетата, може да има някои нежелани ефекти като например загубата на работни места в цветарския отрасъл в Кения, което беше резултат от насърчаване на купуването на местно отглеждани цветя в Обединеното кралство. Климатичните политики са комплексни, това не подлежи на обсъждане, и в резултат е възможно да възникнат подобни предизвикателства, когато целта е да се направят политиките приобщаващи и справедливи за всички поко-

ления и региони. Необходими са алтернативни решения за развитие, гарантиращи почтени социални и екологични стандарти, които да не позволяват на фирмите да местят екологичния си отпечатък далеч от националната си икономика и в същото време да се облагодетелстват от евтиния труд в чужбина.¹²

- В допълнение към горепосочения пример с цветята, защо Кения би изнасяла плодове и зеленчуци в Обединеното кралство или другаде, когато тяхното правителство току-що обяви извънредно положение поради липсата на храна? Ковид-19 още веднъж ни показва, **че сме достигнали точката, в която наистина трябва да ориентиране вътрешното производство към вътрешното търсене** и да създаваме по-стабилни местни общности, вместо да продължаваме да следваме пътя на глобализацията, който не облагодетелства еднакво всички и където правото на работа се дефинира като привилегия.
- В крайна сметка, както беше подчертано в началото на тази глава, **социалните и екологични проблеми не се намират в конфликт помежду**

си, а възникват в резултат на продължително съществуващ несправедлив икономически модел. Нужно е само да погледнем текстилната промишленост, която ни позволява да потребляме огромни количества текстил на изключително ниски цени, нещо, което е възможно благодарение на ниските заплати и лошите условия на труд в производствените цехове в Бангладеш и други развиващи се страни. Свободното движение и разпределение на капиталите не е следвано от подходящи политики за данъчно облагане и преразпределение, които биха гарантирали, че всеки ще се облагодетелства наравно. И докато мнозина твърдят, че работните места са възможност и източник на доходи за много работници в тези страни, още ли трябва да позволяваме работното място да бъде дефинирано като възможност, а не като фундаментално право? В една демокрация тази промяна може да бъде постигната с помощта на институционалната власт, която профсъюзите са придобили през годините, и може да гарантира по-добро съгласуване на социалния и екологичния напредък в обществото.

Към какво се стремим?

- **Промяната в поведението за постигане на по-устойчиви начини на живот на индивидуално и местно ниво става наша реалност**, като се започне от повишената информираност за личната отговорност до чувството за споделена принадлежност и признаването на задължителната връзка между човешките същества и тяхната околна среда. От наднационално до поднационално и от управленско до индивидуално ниво тази глава очерта **многобройни инструменти и средства, които вече имаме на разположение, независимо дали под формата на енергийна коопера-**

ция или индивидуален избор за консумация. Нека ги използваме мъдро и да спрем да определяме управлението на въглеродния двуокис като световна дилема.

- Време е да разберем езика на природата, който, преведен в числа, означава да задържим покачването на глобалната температура под 1.5°C. Трябва да се уверим, **че в сърцевината на нашите политически, икономически и индивидуални решения е желанието да спасим планетата и да създадем по-добри работни места, да намаляваме неравенството и да подобряваме начина на живот за всеки един.**

Бележки и Източници

Бележки

- ¹ Виж: http://www.cycling-embassy.dk/wp-content/uploads/2017/07/Velo-city_handout.pdf (последно видяно на 24.5.2020 г.).
- ² За повече информация виж: [Rhein – Hunsrück, Germany](#)
- ³ Ibid: 20.
- ⁴ Виж: <https://fridaysforfuture.org/what-we-do/strike-statistics/list-of-countries/> (последно видяно на 7.5.2020 г.).
- ⁵ Виж: <https://www.swissre.com/risk-knowledge/risk-perspectives-blog/will-our-behavioural-change-from-covid-19-help-us-fight-climate-change.html> (последно видяно на 24.5.2020 г.).
- ⁶ За повече информация за тези числа виж *Eurobarometer special report* (April 2019): обзор: https://ec.europa.eu/clima/citizens/support_en, пълен доклад: https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/support/docs/report_2019_en.pdf (последно видяно на 17.4.2020 г.).
- ⁷ Garton Ash, Timothy and Zimmermann, Antonia (2020): *In Crisis Europeans Support Radical Positions*, BST-Vorlage 2013. Bertelsmann Stiftung.
- ⁸ Мнения на европейски граждани, отразени в специалното ни проучване
- ⁹ Това се подкрепя от мнозинството от гражданите в САЩ и Обединеното кралство и може да спомогне за смекчаване на въздействията от климатичната криза. Виж: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jun/21/help-the-planet-work-a-four-day-week> (последно видяно на 17.4.2020 г.).
- ¹⁰ Виж например: [Buen vivir: the social philosophy inspiring movements in South America or Post-Development concepts? Buen Vivir, Ubuntu and Degrowth](#) (последно видяно на 20.4.2020 г.).
- ¹¹ Една трета от всички хора с най-висок екологичен отпечатък живеят в страни със средни доходи; виж Глава 1 или [Human Development Report 2019](#), стр. 179 (последно видяно на 20.4.2020 г.).
- ¹² Leipold, Bruno and Morgante, Francesca (2012): *The Impact of the Flower Industry on Kenya's Sustainable Development*, налично на: https://www.researchgate.net/publication/323966320_The_Impact_of_the_Flower_Industry_on_Kenya's_Sustainable_Development, (последно видяно на 23.04.2020 г.).

Източници:

15 National and Sub-national Policies and Institutions

7

Взаимните ползи за демокрацията и амбициозните климатични политики

Демокрациите са най-подходящи да осигурят ефективни и справедливи климатични политики. И обратното, с амбициозни климатични политики ние можем да защитим нашите демокрации.

Дебатът за взаимната зависимост между политическите системи на страните и създаването на политики присъства постоянно в темата за климатичните промени. В настоящата глава най-напред ще опишем как нашите демокра-

тични общества са застрашени днес от климатичната криза. На второ място, ще продължим да отстояваме тезата, че именно демократичните системи са много подходящи за разработването на ефективни климатични политики.

Толкова съм щастлива, че сега получаваме електроенергията си изцяло от възобновяеми енергийни източници. Да се надяваме, че този регионален пилотен проект ще насърчи правителството да промени енергийната си политика.

Но аз замръзвам! Скъпа, категорично смятам, че старата ни електроенергия беше по-добра.

Част I: Амбициозните климатични политики стабилизират нашите демокрации.

За да запазим демократичната и плуралистична система, за чието установяване се борихме толкова дълго, е от жизненоважно значение да предприемем действия във връзка с климатичната криза. Във времена на криза демократичните процеси на вземане на решения често се преустановяват, а личната свобода търпи ограничения. От изпълнителната власт се изисква да взема бързи и широкомащабни решения, когато например горските пожари вилнеят в страната, когато милиони климатични бежанци пристигат на границата или когато има сринове в електропроизводството поради недостиг на вода, което силно затруднява работата на водоелектрическите централи, атомните електроцентрали и електроцентралите, използващи въглища. В такива сценарии няма време да се обсъждат контрамерки с опозиционните партии в парламента, да се подготвят експертни изслушвания, да се чакат резултатите от проучванията на общественото мнение или следващите избори, за да се види волята на истинския суверен, гражданите.

- **Нашите демокрации се основават на компромис, но това достига своя лимит, когато обстоятелствата правят невъзможно да се зачитат нуждите и фундаменталните права на цялото население.** Не е възможно да се придържаме към принципа „да не оставим никого без подкрепа“, когато населението на цял един столичен град трябва да бъде евакуирано или когато милиони хора трябва да бъдат изселени поради повишаване на морското равнище. **Нито един държавен бюджет няма достатъчно средства, за да осигури достатъчна компенсация за всички групи, засегнати от климатичната криза в продължение на десетилетия** – маргинализираните членове на обществото, които трябва да строят отново домовете си след голяма буря, фермерите, които са изправени пред поредица от лоши реколти, или фирмите, които фалират, след като са инвестирали в пристанище на пресъхнала река.

Кризата с Ковид-19, която насърчи процедури по вземане на решения в авторитарен стил, доведе до нарушаване на човешките права, причини икономически смущения и увеличи социалната несправедливост, изглежда като прелюдия към повтарящите извънредни ситуации, пред които ще трябва да се изправяме, когато климатичната криза се разгърне изцяло. Това не е нещо, с което ще трябва да се справим за няколко месеца, а за повече векове, отколкото можем да си представим.

По време на пандемията на Ковид-19 видяхме също как почти бяха в застой дебатите, представящи разнообразните нужди и мнения на много различни заинтересовани групи, което е типична силна страна на демократичните системи. **Когато кризата удря, вниманието на обществеността и медиите остава здраво фокусирано върху тази единствена тема.** Стремглаво растящите наеми, разликите в заплащането на жените и мъжете и други социални проблеми, които обикновено преобладават в заглавията, почти напълно изчезнаха от обществения дебат.

Добрата новина е, че демокрациите са особено добре подготвени да се справят с климатичната криза, както ще стане ясно в следващия раздел.

Част II: Демократичните системи са добре подготвени да разработват и изпълняват амбициозни климатични политики.

Статистиката показва, че съществува **силна взаимозависимост между демократизацията и екологичните политики. Напълно развитите демокрации бележат много по-високи резултати в международните класации**, отколкото авторитарните държави (картина, която често се изкривява от някои важни контрапримери като САЩ и Австралия).¹ Орхуската конвенция, регламентираща „достъпа до информация, общественото участие във вземането на решения и достъпа до правосъдие по въпроси на околната среда“ е подписана почти изцяло от демократични държави.² **Дори на индивидуално ниво хората с предпочитание към авторитарните ценности показват (средно) по-малка загриженост за проблемите на околната среда.**³

Тази взаимозависимост може да се обясни с три особености на демократичните системи: а) свобода на изразяването, б) приобщаващи процедури за създаване на политики и в) по-висока степен на прозрачност.

а) Свобода на изразяването:

- Докато хората, живеещи в авторитарни държави, зависят от това дали авторитарните им лидери ще решат, че глобалното затопляне е проблем или не,⁴ гражданите на демократичните държави имат достъп до многобройни начини за изразяване на политическата си воля и колкото повече граждани признават въздействието на климатичната криза, толкова повече **демократичните правителства са подтиквани да действат**. В едно световно проучване почти 70 процента от участниците подчертават, че „ако техните правителства не действат сега, за да се противопоставят на климатичните изменения, те ще разочароват своите граждани.“ Почти 60 процента твърдят, че „ще бъдат разколебани да гласуват за политическа партия, чиито политики не се отнасят сериозно към климатичните изменения.“⁵ От своя страна авторитарните лидери

не трябва да обръщат толкова внимание на общественото мнение или на петиции, масови демонстрации или училищни стачки (ако такива инструменти на политическо изразяване изобщо са разрешени).

- В една демокрация не трябва да има „ние и правителството“. Ролята на демократичните институции е да гарантират, че обществените структури отговарят на нуждите на гражданите, включително на младите хора, които още не могат да гласуват, но чиято дума все пак има значение. Демократично управляваните общества предоставят институционализирани механизми за адекватно участие и представителство. Следователно в правомощията на управляващите органи и институции е да осигурят среда, която да направи възможна устойчивата промяна. Както личи от многобройните индивидуални и колективни граждански инициативи, налице е нарастваща тенденция за все по-голяма осведоменост, особено сред младите хора, за необходимостта от създаването на инфраструктура, която да насърчава въглеродно неутралните решения, които са както екологично съвместими, така и полезни за човешкото общество.

б) Приобщаващи процедури за създаване на политики:

- **Като партньор на гражданите демократичната държава не трябва да изобретява отново колелото, но може да прегърне инициативите и предложенията на гражданското общество, които бяха създадени да посрещат нуждите на гражданите.** Примерите за най-добри практики, осъществени от а) общности, б) партии, в) НПО и граждански инициативи или г) кооперации, могат лесно да бъдат разширени. В една демокрация тези поднационални **действащи лица имат свободата да експериментират**, т.е. те не трябва да чакат инструкции или одобрение „отгоре“ и играят важна роля в предаването на информацията за успешните проекти на държавата или дори на институции на международно равнище.

• **Градовете и общностите** играят двойна по значение роля, когато става дума за новаторски климатични проекти. Първо, **общностите опитват нови подходи**, които може да бъдат възпроеждани на национално и наднационално ниво. Второ, **те осигуряват пространство, в което гражданите могат да постигат самоефективност** и да се учат да имат доверие в собствените си способности да променят нещата към по-добро. Много социалдемократични кметове приветстват подкрепящите инициативи от граждани за граждани, които инициативи гарантират прилагането на социално-екологичните политики по начин, който е изгоден за всички. Широкият набор от инструменти, които могат да се използват от общностите за ограничаване на климатичната криза, е описан в Глава 6 (виж стр. 112). Разбира се, по-лесно за общностите е да прилагат прогресивни предписания, когато техните местни политици имат думата по въпроса. Ето защо много общности отново разширяват компетенциите си чрез обратното придобиване от общините на предприятията за комунални услуги. Например в Хамбург успешен референдум по инициатива на гражданите принуждава органите за местно самоуправление да откупят обратно градската електропреносна мрежа от една от най-големите енергийни компании в Германия, разчитаща в голяма степен на въглища и ядрена енергия, и ги подтиква да поемат пътя на прехода към системи с възобновяема енергия и устойчиво отопление.⁶ По подобен начин Скопие неотдавна реши да придобие обратно управлението на отпадъците на града.

• **Партиите:** Като политически лидери в общности и провинции **представителите на партии също могат да осъществяват новаторски проекти на място** и по този начин да доказват на своите избиратели и политически опоненти в правителството, че могат да намират по-добри решения. Много окуражаващо е да се види, **че все повече социалдемократически партии прегръщат идеята за амбициозни социални и екологични политики**, включително колективното усилие да се конфронтира климатичната криза. Все повече социалдемократи се борят за амбициозни климатични

действия в защита на ценностите, които отстояваме – социална справедливост, солидарност с маргинализираните групи в националните ни общества и на международно равнище, и добро бъдеще за децата ни. Доказателства за това можем да видим навсякъде по света – Бърни Сандърс, който издигна специална „климатична платформа“ в кампанията си за президент на САЩ, „Зеления нов курс“ на Франс Тимерманс за Европа, настоящата промяна в германската социалдемократическа партия в посока към застъпничество за трансформацията на мобилността и амбициозния изборен манифест на социалдемократическата партия в Северна Македония, като това са само някои от примерите. Както е описано в Глава 1 (стр. 26), тези социално-екологични концепции не са нови за демокрацията, но станаха по-важни през последните няколко години, от една страна защото политиките осъзнават социалните последствия от климатичната криза, а от друга страна защото разбират, че ако не подкрепят климатичните действия, ще изгубят гласоподаватели, тъй като опасенията на гражданите по отношение на климатичната криза рязко се повишиха.

• **НПО и гражданските инициативи:** Заедно с общностите **неправителствените организации и все по-голям брой граждански инициативи се превръщат в движеща сила на амбициозните климатични политики по целия свят**. Докато малките инициативи могат да генерират най-добри практики по места, обменът на най-добри практики между утвърдени в областта на климата НПО се извършва на национално и дори на международно равнище, например когато съдействат успешните проекти за мобилност, разработени в Богота, да бъдат приложени и в Берлин. В демократичните общества НПО не действат само като „надзиратели“, постоянно подлагащи на проверка политическите решения, но в много страни действат и като партньори на отговорните за вземането на решения, като предоставят на политиките новаторски идеи или изследвания. Докато утвърдените НПО обикновено имат дългосрочни съмишленици и професионални екипи, на които да разчитат, гражданските инициативи са привлекател-

ни за хора, които се борят за конкретна кауза (например срещу строителството на нова електроцентрала, използваща въглища, в тяхната провинция) или искат да използват уменията си на доброволчески начала. Докато гражданските движения с фокус върху климатичните действия са укрепвали в продължение на много години, 2019 г. беше свидетел на безпрецедентна подкрепа за нови (масови) движения като „Петъци за бъдеще“ или „Бунт срещу унищожението“.

- **Профсъюзите могат да допринасят за насърчането на социално-екологичните нововъведения** в отделни компании (като енергоспестяващи мерки при работата на конкретни машини), в цели сектори (като преминаването към по-голяма устойчивост в германската химическа индустрия) или в обществото като цяло (като се застъпват за намаляване на работното време, което носи съпътстващи положителни ползи за

околната среда). Както е описано в Глава 1 (стр. 27), в много случаи **днешните профсъюзи са съюзници, които се борят за справедлив екологичен преход и стоят обединени зад лозунга, че „на мъртва планета няма работни места.“** Страните с по-високо ниво на профсъюзно обединение в действителност имат по-ниски въглеродни отпечатъци на глава от населението.⁷ Следователно

работниците и служителите с право на глас са необходимост не само от демократична гледна точка, но също и когато е нужна сила за промяна на обществото към по-добро отдолу нагоре.

- Кооперациите са най-справедливият и ефективен формат, подкрепян в силно демократичните общества, който гарантира приобщаващи и прогресивни климатични политики от икономическа гледна точка (виж Глава 6, стр. 117). Тук е важно да се отбележи, че кооперациите работят много по-добре в демократичен контекст, където гражданите могат да участват свободно в утвърдени проекти. Много малко кооперации са учредени (отгоре надолу) в авторитарни държави.⁸

Уникалното за проекти, създадени по инициатива на общности, партии, НПО, граждански инициативи или кооперации в демократични страни, **е, че е необходим малък брой хора, които да поведат такива прогресивни инициативи и да ги изведат на публичната арена.** Активни граждани, посветили се на социалното подобрене за всички, намират решения за местно развитие на производството на храни, текстил и енергия (да споменем само някои примери) по новаторски, мощен и отговорен начин. Колективното действие, което наблюдаваме днес на местно ниво, подкрепено по подходящ начин от местните органи за самоуправление или националното правителство, ще облагодетелства поколенията на утрешния ден. Демократичните инструменти за обществено участие и приобщаващите процедури по вземането на решения дават възможност идеи и промени, подкрепени от структури тип „отдолу нагоре“, да бъдат предлагани и осъществявани от активни граждани, които с подкрепата на градските архитекти, инженери и други експерти, ще могат в сътрудничество да създават устойчиво бъдеще за своята общност. Следователно общностите заслужават да получат възможност да експериментират и да избират за себе си най-добрите решения за устойчиво бъдеще въз основа на Парижкото споразумение и Програмата до 2030 г. До този момент всички положителни реализации на общностни проекти като проекти за местно, устойчиво и съвместимо с климата производство на енергия и храни, както и за транспорта, са важна част от този процес.

- **Поднационалните действащи лица също допринасят за подкрепеното с обективни данни вземане на решения.** Например по време на лични срещи представителите на гражданските инициативи могат да представят пред техния член на парламента даден успешен проект или неправителствените организации могат да обяснят по време на изслушване защо дадена идея не е успяла. Добър пример за този процес на предоставяне на информация „нагоре“ е „планът на обикновените хора за борба срещу климатичните изменения“, който събира и оценява многобройни идеи за намаляване на емисиите на CO₂ по възможно най-бърз и социално справедлив начин.⁹
- **В демократичните социални държави положението на маргинализираните групи се отчита от самото начало на въвеждането на нови политики.** Така има по-голяма вероятност климатичните политики да се разработват по начини, които гарантират по-голяма социална справедливост и не позволяват увеличаването на социалните различия (както видяхме в Глава 1, стр. 16).

За разлика от тях стилът на вземане на решения „отгоре надолу“ при авторитарните режими често търпи неуспех. По-вероятно е авторитарните лидери да приемат бързо климатични стратегии без голям предварителен дебат между членовете на кабинета, парламента или обществеността. **Но дори тези стратегии да изглеждат добре на хартия, тяхното изпълнение често пъти е затруднено**, тъй като нуждите и капацитета на поднационалните действащи лица не се вземат под внимание. Общностите може да нямат нужните квалифицирани хора или интерес от прилагането на стратегии, които нямат нищо общо с реалността по места.¹⁰ В такива режими експертите имат ограничено влияние при формулирането на новите политики и няма нито редовна комуникация с представителите на гражданското общество, нито открити дискусии с избирателите. В резултат няма процес, който да гарантира приложимостта на политиките преди тяхното прилагане.

- При авторитарните режими често има по-малко примери за добри практики. Лидерите на общностите често нямат нито политическата свобода, нито налични финансови средства, за да тестват новаторски климатични политики. Те може да нямат и мотивация да правят това, за-

щото преназначаването на техните политически застъпници зависи не от популярността им сред гласоподавателите, а по-скоро от прищевките на авторитарния лидер. И ако на гражданските инициативи или независимите НПО не е позволено дори да съществуват, те очевидно не могат да утвърждават никакви добри практики.

- При авторитарните режими има и **по-висок риск от корупция и неефективност, което може да направи климатичните стратегии неактуални на всички нива**. Със строгите ограничения върху обществената дебат и свободата на медиите корупцията и измамите могат да процъфтяват. Когато е възможно и по-евтино да подкупиш някой одитор например, тогава филтрите в електроцентралите на въглища могат да останат изключени. Когато съдиите аргументират решенията си в зависимост от размера на плика, който получават „под масата“, тогава на одитора никога няма да му бъде потърсена отговорност. И не на последно място, когато независимите журналисти нямат свободата да разкриват такива скандали, тогава климатичните стратегии могат да продължават да изглеждат добре на хартия, но емисиите няма да бъдат намалени.
- В демократичните общества също има случаи на измами и корупция. По-конкретно, дейността на лобистите често е повод за опасения и много от тези организации се противопоставят на прехода към устойчиво бъдеще. Но статистиката показва, че утвърдените демокрации имат значително по-ниски нива на корупция поради простата причина, че такива случаи могат да бъдат оповестявани от независимите медии или от хора, подаващи сигнали за нарушения, и защото политици, за които се знае, че са корумпирани, могат да бъдат отстранявани от длъжност.¹¹ Това е особено важно за реализирането на климатичните и други екологични политики, които са ефективни само ако изпълнението им е осигурено на всички нива, т.е. ако фирмите или водачите на автомобили, които нарушават пешеходните зони, не могат да се измъкват с подкупи за сметка на всички останали.

- **От социалдемократична перспектива е важно да се поощряват точно тези характеристики на нашите демократични системи. Свободата на изразяването, приобщаващите процедури по вземане на решения за разлика от вземането на решения „отгоре надолу“, както и антикорупцията и прозрачността са заемали видно място в нашата социалдемократическа програма още от раждането на социалдемократията. Затова е много добра новина, че самите тези особености на нашите системи за управление осигуряват идеалната рамка за формулирането на амбициозни климатични политики.**

Но какво да кажем за...

...опасенията, че демократичните системи, чиято крайна цел е да намерят добър компромис за всички заинтересовани групи, не могат да се справят с климатичната криза, защото с атмосферата на земята не може да се правят политически сделки? Не трябва ли да учредим граждански събрания, които да се справят с предизвикателството?

Пътят пред нас: Обществени консултации в добавка към утвърдените демократични процедури

Демократичните процеси на вземане на решения отнемат време и когато става дума за целта от 1.5°C, времето не е на наша страна. След това уточнение и както беше споменато по-горе, демократичният процес на вземане на решения с широко участие е много по-ефективен в дългосрочен план и определено е елемент, който искаме да запазим в едно социално-екологично бъдеще. За много социалдемократи и прогресивни граждани новите инструменти на пряката демокрация са много привлекателни, но тяхното утвърждаване също отнема време. Просто за нас не е приемливо първо да чакаме реализирането на политически реформи, а после да се подготвяме да действаме срещу климатичната криза, защото тогава целта от 1.5°C ще бъде най-вероятно непостижима.

И така, какво е решението?

1. Първо, както демонстрирахме по-горе и в Глава 6, **настоящите представителни демократични системи са напълно способни да се справят с**

климатичната криза, при условие че политиките използват всички инструменти, които имат на разположение (точно както направиха по време на кризата с Ковид-19).

2. Второ, инструментите за обществени консултации като граждански събрания или комисии могат да бъдат много добро допълнение към утвърдените политически процеси, но не бива да ги заменят. Два положителни примера са референдумите в Северна Македония през 2016 г. за откриването на нови златни мини,¹² а в Ирландия (и впоследствие в Обединеното кралство и Франция) – учредяването на граждански събрания, които разработиха препоръки за ограничаване на климатичната криза.¹³
3. Трето, тъй като не можем да преговаряме с климата, съвместимостта с Парижкото споразумение трябва да бъде гарантирана от самото начало. „Комисиите за въглицата“ например трябва да съберат заедно всички заинтересовани лица, за да се обсъди социално справедлива стратегия за отказа от въглища към определена дата, която да е в съответствие с целта от 1.5°C, докато самата дата за постепенното прекратяване на производството не подлежи на преговори (виж също Глава 1, стр. 28).

4. Четвърто, трябва да решаваме днешните проблеми, като използваме инструментите и ресурсите, с които разполагаме точно сега, и никога да не се отказваме. Дори ако през 2020 г. определени страни не приемат целите за намаляване на CO2 съгласно Парижкото споразумение, обществената информираност е налице, натискът расте и разполагаме с инструменти за мониторинг. Ако даден срок за поетапното спиране на въглицата промишленост не се съобрази с целта от 1.5°C, той ще трябва да бъде договорен отново. Ако не тази година, тогава следващата.

Но какво да кажем за...

...гарантирането на подходящо ниво на представителство на всички граждани в процесите на създаване на политики отдолу нагоре?

Пътят пред нас: Заедно да осъществим социално-екологична трансформация

- Много климатични проекти не само носят ползи за маргинализираните групи (както е посочено в Глава 1), но са разработени и в сътрудничество с тях, като по този начин укрепват тяхното чувство за самоефективност и ги насърчават да вземат по-активно участие. Социалдемократи-

ческата цел за повишено участие на по-малко привилегированите групи е неразделна част от тези климатични проекти. Голям брой общности предоставят социални фондове за климатични проекти, реализирани от по-малко заможни граждани като община Рейн-Хунсрюк в един от най-бедните селски райони в Германия. В полския град Слупск например енергоспестяващи електрически крушки се поставят в приютите за бездомни не само за бездомните хора, но и от тях самите. Обществените градини, създавани в маргинализирани квартали в целия свят по време на съвместни инициативи с гражданите, оказват не само положително въздействие върху индивидуалното здраве и благополучие на хората, но подобряват социалното сближаване и усилват „усещането за общност“.¹⁴

- Тъй като не всеки гражданин или член на общност проявява интерес или има време да участва в процесите на вземане на решения дори и в най-демократичните държави, продължава да е от голямо значение нашият стремеж да гарантираме, че демократичните общества ще стават все по-отворени, и да осигуряваме инструментите и механизмите, които **ще насърчават и ще дават възможност на всеки един да твори социално-екологичното ни бъдеще**. Трябва да се прилагат в по-широк мащаб новите концепции за снижаване на праговете за активно гражданство, каквато е иновативната социална платформа SynAthina, създадена в Атина с цел по-лесно консултиране и по-висока ангажираност с гражданите, общностните групи и инициативите на гражданското общество, за да се намират решения за градските проблеми, които решения да могат да се споделят и обсъждат с органите за местно самоуправление, бизнес общността и политическите лидери.¹⁵

Но какво да кажем за...

...твърдението, че някои екологични неправителствени организации са ориентирани повече към своите интереси, отколкото към интересите на гражданите?

Пътят пред нас: Ключово действащо лице за амбициозните климатични политики

- Секторът на НПО играе важна роля, когато става дума за справяне с проблеми във връзка с интереси и корупция, тъй като той се бори да бъдат чути гласовете и интересите на гражданите. Това обаче не прави всички НПО имунизирани спрямо корупцията и не спира някои от тях да представляват частни интереси, особено в момент, когато т.н. „зелени“ заблуди се превръщат в истинска заплаха. Както заяви канадската авторка и социална активистка Наоми Клайн, понякога неправителствените организации причиняват повече вреда отколкото добро, особено когато не могат да действат наистина независимо, а зависят повече от финансовата подкрепа на правителства и лобисти. **Но демократичните инструменти и механизми за насърчаване на доброто управление на всички нива са в състояние да се справят с такива негативни външни фактори**. Нещо повече, тези инструменти могат да попречат на една развалена ябълка да разруши имиджа на цял един обществен стълб, който вдъхва живот на процеса на адаптиране и смекчаване на последиците от климатичните изменения, като в същото време остава верен на хуманитарната гледна точка. Екологичните НПО са играли и продължават да играят ключова роля по пътя за постигането на устойчиво бъдеще за всички. Изобилието от чудесни инициативи, независимо дали на местно ниво като платформата SynAthina, или на международно ниво като „Петъци за бъдеще“, са възможни единствено благодарение на гражданското общество, което е силен и влиятелен участник в демократичните процеси на вземане на решения.

Но какво да кажем за...

...трудността да се осигури широко приемане на конкретни климатични политики, например хора, които протестират срещу строежа на вятърни генератори в техния район?

Пътят пред нас: Решаваща подкрепа

- Сред гражданите е налице значителна подкрепа за приемането на амбициозни климатични политики (виж Глава 1, стр. 7, и Глава 5, стр. 94). В представителни демокрации като нашите това е достатъчно за амбициозни действия. Не всяка политика трябва да бъде обсъждана и изцяло одобрявана от всеки гражданин. Учудващо е да гледаме как политиките търсят универсална подкрепа за приемането на амбициозни климатични политики, а в същото време действат срещу волята на мнозинството в други политически сфери (например подкрепата за споразуменията за свободна търговия). **Ако благосъстоянието на толкова много граждани и функционирането на демократичната ни система са в риск, политиките имат също и правомощия да ни поведат.** В крайна сметка за това са избрани.¹⁶

Ако държавата бяга от това задължение и товари гражданите с решението доколко съвместим с климата искат да бъде животът им, това ще доведе до две негативни последици:

1. Ще се задълбочат различията в обществото. Ако атмосферата на коледната трапеза е помрачавана от дискусии за вегетарианските алтернативи на пуйката или ако жителите на някое село водят с години борба в съда по повод нов вятърен генератор, ние рискуваме да създадем едно разделено общество.
2. Социално и екологично осъзнатите граждани ще се чувстват измамени. Много хора желаят повече насоки от правителството, защото не разполагат с капацитета да вземат всяко решение въз основа на предварителни проучвания на социалните, трудови и екологични стандарти и после да преценяват тези стандарти от гледна точка на предимствата и цената на даден продукт.¹⁷ Тези граждани, които в крайна сметка действат в полза на всички нас, възприемайки начин на живот, който е съвместим с климата, остават разочаровани, когато държавата не успява да попречи на другите членове на обществото да рушат общото ни бъдеще.

- Тъй като няма нужда всеки гражданин да бъде убеждаван поотделно за климатичните и други политики, трябва да бъде намерено равновесие между приобщаващото вземане на решения, подсилено от елементи на пряката демокрация, и политиките, които са водачите на съответната страна. Тук важна роля могат да играят посредниците между правителството и отделния гражданин.
- Не на последно място **е много важно да дадем възможност на онези, които желаят да участват в създаването на своето бъдеще по позитивен начин.** Ако на хората се даде възможност да инвестират във вятърни турбини в тяхната общност (например като част от кооперация), както и да имат думата къде да се разположат тези турбини, тогава противопоставянето на такива проекти ще се превърне в подкрепа.

Но какво да кажем за...

...неолибералната доктрина, която настоява държавите да дават предимство на (краткосрочни) икономически решения пред благополучието на гражданите и екологичните проблеми?

Пътят пред нас: Във всички случаи ние се нуждаем от социална държава!

- **Независимо от екологичните проблеми ние трябва да преосмислим ролята на държавата и да се върнем към демократичните системи, които действат, водени от грижа за благополучието на гражданите и здравословната околна среда.** Поставянето на първо място на интересите на хората, а не на икономическите интереси, е била една от главните цели на социалдемократията в продължение на десетилетия. Политиките за национално развитие трябва да се създават така, че да не се ограничават до изборните цикли, а да залагат в политическата програма устойчиви приоритети в дългосрочен план.

- Докато се прилагаха мерките срещу Ковид-19, страните в света демонстрираха, че когато е застрашен животът на гражданите, те са в състояние да действат дори срещу икономическите интереси. Ние поставихме на първо място здравето на хората, особено на уязвимите групи като възрастните и болните, въпреки че това означаваше месеци на пълно спиране на икономиката. Така че когато става въпрос за климатичната криза, определено не е правдо-

подобен аргументът, че дадено действие „е политически неосъществимо“, понеже краткосрочните икономически интереси са по-важни от живота и благополучието на хората. Сега ние трябва да се уверим, че пакетите с мерки за възстановяване, които са необходими след пандемията, са задвижвани от „зелени“ и социални нововъведения, които ще поставят като приоритет благополучието на мнозинството вместо на малцинството.

Към какво се стремим?

- **В една демокрация ти си промяната, която искаш да видиш, когато трябва да се преодолява климатичната криза!** Нека впрегнем потенциала на милионите ангажирани граждани по света за изграждане на бъдеще, което е не само социално и екологично, но също и по-приобщаващо, следвайки социалдемократичния призив да се укрепват гласовете на хората в неравностойно положение. Има много начини да се чуят тези

гласове – на граждански събрания, на протести, по време на (училищни) стачки или при изпълнение на местни проекти.

- **Вместо климатичната криза да подкопава фундамента на нашите демокрации, нека оправомощим гражданите, общностите, кооперациите и неправителствените организации, за да създаваме нашето общо бъдеще заедно.**

Бележки и Източници

Бележки

- ¹ „През 2015 г. двадесетте държави, включени от информационното звено на списание „Икономист“ в групата на демокрациите, имат среден резултат от 34.2 по индекса за енергийна устойчивост, докато 27-те авторитарни режима, за които има данни за климата, показват много по-лоши резултати от средно 85.6.“ Важно е да се отбележи, че това важи и за демократични страни с ниски доходи на глава от населението, така че благосъстоянието на нацията (което често се свързва с демократизация и високи емисии) не е решаващ фактор. Виж: <https://foreignpolicy.com/2016/06/01/democracy> (последно видяно на 23.5.2020 г.).
- ² Виж: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27&clang=en (последно видяно на 25.7.2020 г.).
- ³ Schultz and Stone (1994): *Authoritarianism and Attitudes toward the Environment*.
- ⁴ Виж: <https://foreignpolicy.com/2016/06/01/democracy> (последно видяно на 23.5.2020 г.).
- ⁵ Виж: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2020-04/earth-day-2020-ipsos.pdf> (последно видяно на 21.6.2020 г.). Това предоставя важен контрааргумент срещу твърдението, че отговорните за вземането на решения в демократичните страни могат да пренебрегнат климатичната криза, защото са фокусирани върху решения, които засягат периода на политическия им мандат. Опасността от пренебрегване на бъдещи рискове може (!) да е била налице в миналото, но с разгръщането на климатичната криза и в северното полукълбо, тя вече не важи за действията, отнасящи се до климата.
- ⁶ Виж: <https://carbonneutralcities.org/how-hamburg-regained-control-of-its-energy-utility/> (последно видяно на 22.6.2020 г.).
- ⁷ Huerta Alvarez, Camila, York, Richard and Mcgee, Julius Alexander (2019): Is Labor Green?, в: *Nature and Culture*, март 2019 г, стр. 17-38.
- ⁸ Германия има най-големия брой активни енергийни кооперации (824 през юни 2018 г.), който доближава предишния най-голям брой в Дания от 931 кооперации през 1999 г.
- ⁹ Виж: <https://gerechte1komma5.de/en/klimaplan-von-unten/> (последно видяно на 21.6.2020 г.).
- ¹⁰ Виж: Wu, Jing, Zuidema, Christian and Gugerell, Katharina (2018): Experimenting with decentralized energy governance in China: The case of New Energy Demonstration City Program, в: *Journal of Cleaner Production* 189, стр. 830-883.
- ¹¹ Виж: Warren, Mark E. (2004): What Does Corruption Mean in a Democracy?, в: *American Journal of Political Science* 48, бр. 2, стр. 328-343.
- ¹² Виж: <https://globalvoices.org/2017/04/25/one-small-towns-referendum-on-gold-mining-is-a-big-victory-for-citizen-participation> (последно видяно на 22.6.2020 г.).
- ¹³ Виж: <https://www.citizensassembly.ie/en/how-the-state-can-make-ireland-a-leader-in-tackling-climate-change/recommendations/> и <https://www.climateassembly.uk/> (последно видяно на 22.6.2020 г.).
- ¹⁴ Виж например: <http://www.slupsk.pl/zielonypunkt/> и <https://www.strongtowns.org/journal/2018/8/16/the-case-for-community-gardens>.
- ¹⁵ SynAthina съставя карта на гражданските инициативи, повишава тяхната видимост и им помага да се свързват с частния сектор, различни експерти и местната администрация. Като оценява дейностите на гражданите и признава най-добрите практики в гражданското общество, SynAthina системно информира общинските власти за гражданските приоритети и настоява за актуализиране на разпоредбите, опростени процедури и творческо взаимодействие с гражданите, за да се повишава ефективността на администрацията в отговор на нуждите на гражданите. За повече информация виж: <https://www.synathina.gr/en>
- ¹⁶ Климатичната криза не е единствената политическа област, в която е необходимо политическо ръководство. През последните години правата на ЛГБТ общността бяха допълнително защитени в много страни въпреки протестите на едно (много шумно) малцинство, защото продължаващата дискриминация щеше да бъде в разрез със стандартите за човешките права.
- ¹⁷ Не е необходимо да се разследват социалните и екологични условия, при които се произвеждат смартфоните, но вносът на продукти, произведени с детски труд и причиняващи екологични бедствия, трябва просто да бъде забранен. Виж: <https://www.zeit.de/kultur/2019-06/konsumverhalten-verbote-gesetze-veraenderungen-gewohnheit-freiheit/seite-2> (последно видяно на 22.4.2020 г.).

Източници:

Добър обзор на връзките между демократичните системи и климатичните политики можете да намерите тук: <https://foreignpolicy.com/2016/06/01/democracy>

Интересна статистика, показваща силната подкрепа за амбициозните климатични политики на световно ниво и особено в демокрациите, можете да намерите тук: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2020-04/earth-day-2020-ipsos.pdf>

Споделено от съавторите

Соня

Все повече осъзнавах, че това предизвикателство не е „за защитата на климата“, а за защитата на всички нас в Европа, нашите социални придобивки и нашия начин на живот.

Роберт

Да се гледа на климатичната криза като на непосредствена заплаха и на амбициозните климатични политики като на необходимост за щастие сега е проява на здрав разум. Адекватните действия, разбира се, са друга тема. Да се гарантира, че амбициозните действия във връзка с климата се провеждат по социално справедлив начин, е основна част от програмата, която социалдемократите трябва да приемат и подкрепят с решителни политически стъпки. Това беше същността на съвместните ни усилия зад тази публикация и аз съм повече от доволен, че бях част от тях.

Виктория

„Да пишеш“ означава също „да откриваш“. Когато писането е колективен процес, то се превръща в истинска възможност за учене. Надявам се това ръководство да бъде толкова обогатяващо за читателя, колкото беше за мен като съавтор.

Томас

Работата по този проект ми показва колко трудна и сложна е политиката по отношение на климата. Тя вече не е проблем като всички останали проблеми, а цяло измерение.

Ивана

Въпросът не е дали ще има живот на земята, а кой ще живее тук и при какви условия. Ние искаме да осигурим устойчиво бъдеще за всички и поради тази причина трябва да предприемем Действия за климата. Социално. Справедливо.

Макс

Колкото по-дълбоко се потапяш в дадена тема, толкова повече слоеве на сложност откриваш. Беше невероятно преживяване да разкриваме тази сложност заедно с един амбициозен и отдаден екип, устремен към обща цел – да покажем, че създаването на справедливо и устойчиво бъдеще е в нашите ръце.

Ева

Като психолог по околната среда силно вярвам в значителното припокриване между социално-екологичните политики и стратегическите послания за климата. Казват, че бъдещето принадлежи на онези, които разказват по-добри истории. В тази публикация читателят ще открие страхотна колекция от вдъхновяващи истории за социалдемократична трансформация.

Торалф

Нашата цел в klimafakten.de е да помагаме на хората да открият „своя“ начин да говорят за климатичната криза. Тази публикация добавя мощен социалдемократически глас към хора от гласове за климата. Беше впечатляващо да бъда свидетел на това.

Издател

© 2020

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България

Отговорен редактор:
Хелене Кортленедер | Директор Бюро България

тел.: +359 2 980 8747 | факс: +359 2 980 2438
<https://bulgaria.fes.de>

Заявки / Контакт:
office@fes.bg

Мненията, изразени в тази публикация, принадлежат на автора/авторите и не отразяват непременно позицията на Фондация Фридрих Еберт. Използването с търговска цел на всички, издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации, не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

ISBN: 978-954-2979-87-6

Графично оформление: Про Креатив Студио

Източници на изображенията

Title picture alliance / Westend61 | Westend61 / Andreas Pacek · S. 7 picture alliance / Andreas Franke | Andreas Franke · S. 11 picture alliance / Heikki Saukkomaa / Lehtikuva / dpa | Heikki Saukkomaa · S. 17 picture-alliance / dpa/dpaweb | Rolf Haid · S. 18 unsplash | mika-baumeister · S. 20 picture alliance / ZUMAPRESS.com | Ollie Millington / Rmv · S. 22 picture alliance / REUTERS | SUSANA VERA · S. 24 picture alliance / Xinhua News Agency | Li Mengxin · S.27 Archiv der sozialen Demokratie - Friedrich-Ebert-Stiftung · S. 28 picture alliance / REUTERS | RUBEN SPRICH · S. 37 picture alliance / dpa | Facundo Arrizabalaga · S. 39 picture alliance / Frank Hoermann | SVEN SIMON · S. 43 picture alliance / dpa | Oliver Berg · S. 49 picture alliance / dpa | Julian Stratenschulte · S. 55 picture alliance / Richard Linke | Richard Linke · S. 58 picture alliance / Chen Shichuan / Costfoto | Chen Shichuan / Costfoto · S. 62 picture alliance / Westend61 | Robijn Page · S. 63 picture alliance / blickwinkel / W. G. Allgoewer | W. G. Allgoewer · S. 71 picture alliance/ANN | Viet Nam News · S. 72 picture alliance / blickwinkel/M. Woike | M. Woike · S. 75 picture alliance / REUTERS | YIORGOS KARAHALIS · S. 78 picture alliance / REUTERS | AKHTAR SOOMRO · S. 84 picture alliance / dpa | Thomas Warnack · S. 90 picture alliance / dpa | Photocome · S. 93 picture alliance / SZ Photo | Natalie Neomi Isser · S. 95 picture alliance / dpa | Wael Hamzeh · S. 95 picture alliance / Xinhua News Agency | - · S. 99 picture alliance / dpa / dpa-Zentralbild | Thomas Uhlemann · S. 100 picture alliance / Hans Eder/Shotshop | Hans Eder · S. 103 picture alliance / Newscom | Jevone Moore · S. 104 picture alliance / dpa / dpa-Zentralbild | Jan Woitas · S. 106 picture alliance / dpa / CTK | Michal Kamaryt · S. 113 picture alliance / Westend61 | Maya Claussen · S. 116 picture alliance / PIXSELL | Goran Kovacic · S. 117 picture alliance / Westend61 | Zeljko Dangubic · S. 120 picture alliance / TASS | Alexander Shcherbak · S. 122 picture alliance / PIXSELL | Emica Elvedji · S. 131 picture alliance / dpa / CTK | Roman Vondrous · S. 132 picture alliance / AA| Furkan Abdula · S. 134 picture alliance / NurPhoto | Alain Pitton · S. 137 picture alliance / Fotostand | Fotostand / Reuhl

Index

1.5oC 8, 9, 16, 19, 25, 29, 33, 123, 133, 134

30-минутен град 94

CEDEFOP 48, 51, 65

А

Автоматизация 41, 58, 59, 79, 105,

Автомобилостроене 104

Авторитарни държави 131

Азот 37

Активно гражданство 135

Амбициозни климатични политики и действия 5, 9, 33, 41, 110, 117, 126, 129, 136

Б

БВП и нулев растеж 63

БВП и растеж 8, 24, 47, 63. *Виж също* капитализъм

Бедност 17, 19, 23, 24, 29, 31, 33, 69, 73, 74, 84, 112, 116. *Виж също* достъп до енергия за всички

Безработица 56, 60

Биогорива 93

Биомаса 36, 80, 81

Бунт срещу унищожението 131

Бъдещето на работата 61, 64

В

Велосипеди - *виж* мобилност/каране на велосипед

Вили Бранд 9, 26

Водород 36, 37, 39, 45, 90, 98, 102, 105

Времева независимост 22

Връщане обратно на общината 68, 130

Въглероден отпечатък 18, 21, 44, 59, 61

на електрически превозни средства 106

на маргинализирани групи 20

на страни 21, 30

на технологии 44

на транспорта 90, 93, 101

Въглеродна неутралност 19, 36, 45, 85, 112, 113, 115, 117, 119, 129.

Виж „зелен“ или устойчивост

на ЕС 7, 85, 112

Въглеродно заключване 45

Въглища 32, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 74, 75, 77, 79, 81, 82, 83, 85, 86, 90, 114, 128, 131, 133, 134

комисии за въглищата 32

лигнитни въглища 39, 41, 43, 81, 82

Въздействия на климатичната криза върху:

демократията 128, 130

жените 19, 20

здравето 62, 79, 83

икономиката 23, 41, 100

инфраструктурата 24

инфраструктурата 80

маргинализираните групи 16

недостига на вода 80, 81. *Виж също* суша

обществото 16, 24, 29

продоволствената сигурност 84

работните места 34, 50, 59

страните 17

хората 6, 7, 8, 9, 23, 129

Възобновяема енергия 4, 36, 38, 39, 44, 67, 69, 70, 71, 72, 73,

74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 90, 93, 122, 130. *Виж също*

декарбонизирана енергийна система/енергиен сектор

германски закон за енергията от възобновяеми източници 76

за наематели 122

инвестиции 68

инсталации 80

инфраструктура 72, 73, 74, 78

конверсия 37

намаляване на замърсяването на въздуха 83, 103

отрасъл 63

пазар 38

ползи 70, 72, 73, 74

политики 68, 70, 80, 84, 85

проекти 70

производство 21, 36, 72

ресурси и източници 57, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 81

сектор 41, 42, 73, 75, 79

система 38

съхранение 36, 57, 60, 75, 76, 79, 82

технологии 38

Въоръжени конфликти 24, 31, 85

Вятърни паркове 36, 70, 74, 76

Г

Глад 17, 23, 24, 29

Градска мобилност 19, 91, 92, 97, 98, 108, 109,

Граждански инициативи. 94, 129, 130, 131, 132, 133, 138

Граждански събрания 133, 134, 137

Гранични данъчни въглеродни корекции 45, 77

Грета Турнберг 19

Група „C40 Cities“ 95

Д

„Да не оставим никого без подкрепа“ 8, 69, 73, 112, 128

„Да си върнем улиците обратно“ 94

Данък върху дизела 102

Данък върху керосина 102

Данъчна система 20, 29, 45, 49, 71, 77, 98, 113, 115, 118, 123

Дебати/Разяснения/Анализи 10, 11, 12, 18, 24, 54, 61, 79, 80, 112, 114, 122, 127, 128, 133,

Деглобализация 53, 122

Декарбонизация 5, 34, 36, 38, 41, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 68, 69, 112

декарбонизирана енергийна система 67. *Виж също* възобновяема енергия

декарбонизирана икономика 42, 57, 85

декарбонизирано общество 115

Демографска промяна 5, 51, 54, 56, 64, 65
 Демократични институции 129
 Демокрация 4, 81, 85, 123, 126, 128, 129, 137
 взаимозависимост между демокрацията и екологичните политики 129
 въздействия на климатичната криза върху демокрацията 25, 128, 129, 130
 енергийна демокрация 68, 70, 73
 социалдемокрация 19, 26, 27, 130, 133, 136
 Децентрализирана енергийна система 36, 38, 46, 57, 68, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 84, 86, 106
 Директива за екопроектирането 59, 65, 121
 Добро управление 69, 85
 Договори за разлики във връзка с въглеродните емисии 45
 Доклад *Brundtland* 27
 Достатъчност 8, 49, 50, 120, 121, 122. Виж също нулев растеж и потребление
 Достъп до вода 23
 Достъп до енергия за всички 4, 66, 69, 73, 117. Виж също бедност
 Достъпност на
 енергията 69, 73, 74, 117, 118
 „зелените“ технологии 71, 72, 82, 121
 мобилността 92, 97, 98, 107
 новите технологии 48
 устойчивото потребление 121
 Доходи 7, 30, 55, 61, 62, 63, 76, 78, 97, 98, 100, 124, 138
 в сектора за предоставяне на грижи 55
 във въгледобива 79
 лични доходи 120
 намаляване на работното време 61, 62, 120, 131
 ниски доходи 18, 30, 97, 98, 100, 138
 ниски или недостатъчни 97, 100, 123
 отделяне на заплатите от производителността 62
 разполагаеми 76
 справедливи заплати 40, 62
 стабилност 7
 страни с ниски доходи 30, 76, 78, 138
 страни със средни доходи 17, 30, 119
 Държава
 роля 49, 78, 105, 112, 113, 114, 115, 129, 136. Виж също въздействия на клима-тичната криза/и действия на правителството

Е

Европейска банка за възстановяване и развитие 72, 112
 Европейска година на железопътния транспорт 99
 Европейска инвестиционна банка 44, 112
 Европейска промишлена стратегия 46
 Европейска седмица на мобилността 90
 Единно енергийно общество 70, 85
 Екологичен отпечатък 113, 123, 124
 Електромобилност – виж мобилност/електромобилност
 Емисии на парникови газове 16, 17, 20, 21, 22, 28, 29, 36, 37, 44, 45, 47, 51, 57, 58, 61, 64, 67, 72, 77, 80, 83, 88, 90, 91, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 106, 107, 112, 114, 115, 116, 117, 119, 132, 133, 138
 Емисии на CO₂ – виж емисии на парникови газове
 Емоции 11
 Енергийни проекти, собственост на общността 68, 70, 85, 116, 117
 Енергиен сектор 36, 41, 42, 57, 60, 67, 68, 69, 73, 75, 77, 79, 80, 86, 112, 118. Виж също възобновяема енергия/декарбонизирана енергийна система
 Енергийна интеграция 112

Енергийна сигурност 73, 82
 Енергийна трансформация 4, 66, 68, 72, 85
 Електропреносна мрежа 36, 68, 71, 75, 130
 Енергийни граждани 76, 136
 Енергийни кооперации 68, 69, 70, 74, 85, 117, 118, 138
 Енергийни преференциални тарифи 76
 Енергийно гражданство 68, 121
 Енергоемки
 отрасли 44, 77, 80
 процеси 36, 58
 продукти 45, 78
 Ефект на бумеранга 58, 59
 Ефективност 8, 50, 138
 енергийна ефективност 7, 37, 38, 42, 57, 58, 81
 ресурсна ефективност 47, 49, 58

Ж

Житейски минимум 63

З

Замърсяване на въздуха 6, 23, 26, 75, 83, 90, 100, 103, 105, 120
 Здраве 4, 6, 7, 19, 23, 27, 29, 31, 33, 40, 62, 63, 66, 71, 75, 79, 80, 81, 83, 84, 86, 90, 91, 95, 102, 117, 119, 137
 „Зелен“
 „зелен“ водород 36, 86
 „зелен“ дневен ред 112
 „Зелен“ пакт 8, 44, 45, 46, 51, 78, 85, 112, 114
 „зелена“ дипломация 21
 „зелена“ мобилност 38, 90, 106
 „зелени“ изследвания 19
 „зелени“ партии 26
 „зелени“ работни места 7, 8, 39, 40, 63, 117. Виж също работни места/в нововъзникващите отрасли / устойчиви работни места
 „зелени“ стартиращи предприятия 39
 „зелени“ технологии 19, 38
 Земеделие 19, 23, 37, 40
 Знания 10, 12, 43, 45

И

Извънредно положение/ситуация 123, 128
 Изкопаеми горива 5, 7, 21, 36, 40, 48, 70, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 91, 98, 101, 102
 Изместване на въглеродни емисии 44
 Изчезване на професии 58
 Инвестиции 21, 25, 35, 36, 38, 41, 44, 51, 56, 68, 78, 81, 85, 104, 112
 „зелени“ 39, 56
 в енергийната трансформация 44, 78, 81, 85
 в енергийния преход 77
 в земеделието 38
 в инфраструктурата 44, 74, 77
 в устойчивата мобилност 99, 104
 за декарбонизация 35, 36, 38
 за климатична устойчивост 25
 от правителствата 21
 Интелигентен, виж също „зелен“, устойчивост
 интелигентна инфраструктура и измервателни уреди 57, 82
 интелигентни мрежи 72, 73
 интелигентна мобилност 92, 101, 107
 интелигентни по отношение на климата 61, 121
 интелигентни продукти 59

интелигентни технологии 58, 59
 Инфраструктура 24, 25, 32, 36, 38, 44, 46, 48, 54, 56, 69, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 101, 104, 129
 Исторически емисии 19, 21

К

Капитализъм 12. *Виж също* БВП и растеж
 Качество на живота 4, 7, 8, 26, 61, 62, 84, 94, 95, 96, 101, 114, 121, 122
 Климатичен апартейд 17
 Климатична комуникация 10, 114
 Климатична справедливост 18, 21, 29
 Климатична устойчивост
 на инфраструктурата 24, 25
 на маргинализираните групи 16
 на обществото 25, 123
 Климатични бежанци 24, 128,
 Климатичната криза 6, 7, 8, 9, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 27, 33, 40, 44, 63, 80, 81, 90, 134. *Виж също* въздействия на климатичната криза
 и бедност 23, 73
 и възобновяема енергия 80
 и глобалните мрежи 116
 и действията за климата 9
 и действията на правителството 119, 128, 129, 136, 137. *Виж също* държава/роля
 и действията по места. *Виж също* общности
 и демокрацията 25, 128, 129, 133, 134, 135
 и експлоатацията на природни ресурси 47
 и енергийните разходи 77
 и жените 19
 и замърсяването на въздуха 90
 и здравето 19, 23
 и земеделието 16
 и извънредни ситуации 128
 и икономиката 24, 128
 и индивидуалните действия 119
 и инфраструктурата 24
 и климатичната справедливост 17
 и климатичните бежанци 24
 и маргинализираните групи 16, 17, 115
 и мобилността 91, 101
 и намеренията за гласуване 7, 129, 130
 и националната държава 112
 и недостига на вода 80, 81
 и обществено приемане 119
 и общество 24, 130
 и популярна подкрепа 137
 и предписания/регламенти 114
 и профсъюзите 27
 и работните места 16, 40, 50, 63
 и решенията за инвестиции 44
 и световното неравенство 18
 и световното сътрудничество 19
 и сигурност 24, 80
 и социалдемократически партии 130
 и социален прогрес 23
 и социална справедливост 6, 16, 17, 81, 122
 и социално-екологично бъдеще 137
 и справедливото разпределение на възможности 19
 Когнитивен дисонанс 11
 Колективно договаряне 54, 56, 63

Конвент на кметовете 21, 116
 Кооперации 69, 117, 118, 129, 131, 137
 Корупция 118, 133, 135
 Кръгова икономика 7, 38, 47, 48, 49, 59
 план за действие за кръгова икономика 49

Л

Лийпфродинг/догонващ скок 48, 81

М

Маргинализирани граждани и групи 16, 17, 21, 29, 30, 84, 91, 98, 115, 128, 130, 132, 134, 135
 Междуправителствена група по изменение на климата 9, 33
 Метан 9, 37. *Виж също* емисии на парникови газове
 Механизъм за свързване на Европа 99
 Механизъм за справедлив преход 44
 Миграция 24, 54, 85, 117
 Мобилност 4, 7, 8, 19, 36, 37, 38, 39, 41, 64, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 117, 121, 130
 „Европейска седмица на мобилността“ 90
 „зелена“ мобилност 38, 90, 106
 градска мобилност 19, 91, 92, 97, 98, 108, 109
 европейска година на железопътния транспорт 99
 електромобилност 51, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109
 железопътен транспорт 99, 103, 107
 задръстване 6, 94, 98, 101, 107
 индивидуална мобилност 38, 42, 92, 104
 каране на велосипед 6, 21, 39, 90, 91, 92, 93, 94, 101, 104, 109, 114, 119, 121, 122
 комбиниран транспорт 36, 90, 92, 93
 модели на мобилност 41, 94
 обществен транспорт 20, 29, 36, 37, 38, 63, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 104, 107, 117, 121
 ограничения на скоростта 114
 паркиране 90, 92, 93, 94, 97, 98, 103, 114
 полети и авиация 98, 99, 100, 102, 107, 120
 превозни средства с нулеви емисии 37
 сектор на мобилността 36, 39, 91
 споделяне на автомобил 47, 92, 96, 104
 трансформация на мобилността 6, 8, 41, 88, 91, 97, 103, 104, 108, 130
 устойчива мобилност 7, 90, 92, 94, 95, 97, 101, 104, 109
 уязвими участници в пътното движение 91
 цифровизация 37

Н

„На мъртва планета няма работни места“ 29, 40, 50, 71, 131
 Национално определени приноси 112, 117
 Недостиг на квалифицирани работници 54, 105
 Неравенство 17, 30, 33, 73, 74
 на национално ниво 97
 на световно ниво 18, 27, 123, 50, 115
 Несправедливост
 борба срещу 12, 16, 112
 на глобално ниво 11, 18, 102
 в резултат от мерките за смекчаване на последиците от климатичните изменения 20
 социална несправедливост 4, 8, 16, 20
 Нископлатена / несигурна работа 40
 Нов „зелен“ курс на ЕС 8, 44, 45, 46, 51, 78, 85, 92, 112, 114, 130
 Новото нормално 114, 120, 121

НПО 28, 29, 50, 116, 129, 130, 131, 133, 135

Нулев растеж (дегрут) 63, 64

О

Обществен консенсус 8

Обществен транспорт 20, 29, 36, 37, 38, 41, 63, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97.

Виж също мо-билност

Общности 9, 21, 46, 68, 70, 76, 89, 90, 91, 116, 117, 121, 123, 129, 130, 131, 132, 135, 137

Ограничения на планетата 8, 30, 107

„От люлка до люлка“ 47, 64

Отделяне 8

„Отдолу нагоре“ 68

енергийна трансформация 70, 72. Виж също политическо участие
създаване на политики 94, 116, 131, 134

разработване на проекти 117

П

Пандемията от Ковид-19 6, 7, 31, 53, 55, 83, 92, 95, 100, 115, 119, 121, 123, 128, 134, 137

Парижкото споразумение за климата 9, 19, 21, 28, 29, 33, 112, 134

Паркиране 92, 93, 94, 97, 98, 103, 114. Виж също мобилност / паркиране

Партии 26, 27, 50, 129, 130, 131

„зелени“ партии 26

опозиционни партии 128

социалдемократически партии 26, 27, 54, 79, 130

„Петьци за бъдеще“ 20, 30, 119, 131, 135

Пешеходни зони 91, 94, 120

План на обикновените хора за борба с климатичните изменения 132

Побутвания 6

Поведение 119

екологично проблемно 10, 11, 114, 120

променящо се 6, 12, 58, 112, 114, 121, 123

устойчиво 12, 112, 114, 120, 121

Повратни точки 8, 9

Подкрепа за амбициозни климатични политики 7, 110, 117, 129, 136

Политическо участие 25, 49, 69, 94, 129, 130, 133, 135. Виж също

„отдолу нагоре“ / създаване на политики

Потребление 8, 30, 40, 59, 61, 63, 64, 68, 72, 76, 102, 114, 121, 122

въздействие върху икономическия растеж 63

енергопотребление 57, 59, 81, 99, 101

избор на потребление 123

на краткотрайни стоки 24

неустойчиво потребление 63

ограничаване на потреблението. Виж също нулев растеж или

достатъчност

от по-малко привилегированите 113

потребителски модели 8, 59, 63, 123

устойчиво потребление 121

Превозни средства с двигатели с вътрешно горене 37, 39, 42, 93, 98, 103, 105, 106, 107

Представителство 30, 39, 54, 55, 75, 129

Преразпределение на богатствата 20, 63, 115, 121, 123

Преход 4, 7, 22, 26, 28, 29, 33, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 57, 60, 63, 64, 68, 70, 71, 76, 78, 79, 81, 85, 104, 105, 115

икономики в преход 46, 48, 78, 116,

финансиране за прехода 42

Приемане

на енергийния преход 66

на климатични политики 119

Примери за най-добри практики 7, 8, 9, 12, 20, 47, 116, 129, 130, 132, 133

Принцип „плаща този, който замърсява“ 115

Приятелите на природата 36

Проактивни аргументи 10

Прогресивни формулировки 10, 11

Продажби на активи 44

в отрасли с изкопаеми горива 40

Продуктувано от пазара постепенно спиране на отраслите с
изкопаеми горива 40

Проект „Civitas“ 90

Прозрачност 71, 129, 133

Производителност 62, 101

Профсъюзи 27, 39, 54, 55, 65, 123, 131

във въгледобивната промишленост 79

възможности за цифровизация 58

и „зелени“ работни места 39

и влияние за договаряне 54

и декарбонизация 55

и демокрация 123, 131

и експертен опит 45

и климатични политики 28

и нови съюзи 55

и работни условия 42

и социалдемократия 27, 29

и социална справедливост 54

и справедлив преход 50, 70

намаляване на работното време 61, 62. Виж също времевата
независимост

справедлив преход 63

Пряка демокрация 133, 136

Р

Работа от дома 95, 96

Работа от разстояние 96

Работни места 5, 7, 8, 16, 22, 27, 31, 32, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 68, 69, 70, 71, 74, 79, 81,

104, 105, 107, 117, 122, 131. Виж също работници и декарбонизация

в земеделието 16, 38

в инженерството 38

в местните общности 36

в нововъзникващи отрасли 38, 40, 42, 47, 54, 59. Виж също

„зелени“ работни места, устойчиви работни места

в обществения транспорт 38, 39

в сектора на възобновяема енергия 39

„зелени“ 40

несигурна работна заетост с ниски заплати 29

риск от загуба вследствие на глобалното затопляне 16, 19, 26, 27, 41, 50

устойчиви работни места 8, 39, 79, 104, 117

Работни условия 42, 55, 58, 60, 63, 79, 123

Работници 26, 27, 28, 29, 40, 41, 42, 48, 54, 55, 56, 58, 60, 63, 64, 74, 78, 79, 85, 104, 105, 123, 131. Виж също работни места

адаптиране към технологичната промяна 45

в автомобилната промишленост 7, 39, 41

в базираната на изкопаеми горива икономика 40, 41

в нововъзникващи сектори 55, 104

в сектора за предоставяне на грижи 54.

в сектора на възобновяемата енергия 74

в сектора на енергията от изкопаеми горива 7, 39, 74, 78.

Виж също въглища.

в строителната промишленост 38, 42, 54

възрастни работници - *виж също* структурна трансформация/
ранно пенсиониране-не
за справедлив преход 79. *Виж също* справедлив преход
заплаха за здравето и благополучието 27
и демографската промяна 54
изчезване на професии 41
намаляване на работното време. *Виж също* времевата независимост.
напредък чрез образование 43
недостиг на квалифицирани работници 105
нови умения 42, 43, 45, 48, 56, 60. *Виж също* структурна
трансформация/ инструменти за подкрепа на работниците.
остарели умения 48
принос за цивилизационния прогрес 79
с по-високи нива на умения 60
смяна на работни места 42

Работно време 61, 62, 64, 105

Равенство между половете 19, 20, 22, 25, 40, 54, 55, 75

Различност 12

Регионално и местно развитие 96, 101, 116, 123, 135

Регионално развитие 43

Регламенти 58, 59, 112, 114

Ресурсни цикли 47

С

Самоефективност 94, 130, 134

Световната банка 23, 24, 46, 112

Свобода на изразяването 129

Свързване на сектори 67

Сграден фонд 36, 37, 38, 42

Сектор за отопление и охлаждане 37

Сектор за предоставяне на грижи 40, 54, 55, 63. *Виж също*
работници/в сектора за предоставяне на грижи

Системи за кандидатстване на едно гише 85

Солидарност 6, 8, 12, 19, 29, 45, 54, 69, 70, 73, 79, 130

Социалдемокрация 7, 9, 10, 12, 16, 19, 20, 26, 27, 29, 50, 54, 61, 79, 115,
118, 130, 133, 136, 137

Социален прогрес 11, 15, 23, 24, 25, 29, 84

социално справедлива енергийна трансформация 4, 66, 68

социално справедлива стратегия за отказ 134

социално справедливо бъдеще 50

социално справедливи мерки за смекчаване 20

социално справедливи общества 107

социално справедливи решения 98, 122

Социална справедливост 4, 6, 8, 9, 12, 14, 15, 16, 20, 21, 27, 29, 39, 54,
70, 81, 97, 130, 132. *Виж също* несправедливост

справедливост и солидарност 8

Социални предприятия 113

Справедливост между поколенията 8, 17, 122

Справедлив преход 7, 28, 29, 33, 40, 41, 42, 44, 63, 70, 71, 77, 79, 80, 81, 85

Фонд за справедлив преход 44

Механизъм за справедлив преход 44

Структурна трансформация 43

инструменти за подкрепа на работниците 41, 42, 48, 105. *Виж*

също работни места, работници/нови умения

инструменти за подкрепа на региони 43, 44. *Виж също*

регионално и местно развитие

програми за ранно пенсиониране. *Виж също* работници/

възрастни работници

Субсидии 21, 38, 43, 45, 77, 78, 93, 97, 98, 102, 115, 116, 118, 121

Суша 6, 9, 16, 23, 24, 31, 118. *Виж също* въздействия на климатичната

криза върху/ недостига на вода

Съхранение на ядрени отпадъци 77

Т

Технологична промяна 45, 59, 60

Топлинни вълни 16, 30

Трансевропейска транспортна мрежа 99

У

Увеличаване на населението 90

Умения 42, 45, 48, 60, 101, 105, 115, 131

„меки“ умения 56

за кръгова икономика 48

изисквани нива 58

изисквания на пазара 42, 57

кампания 45, 48

несъответствия 56

остарели умения 39, 48

придобиване на нови умения 42

технически умения 56, 60, 104

Урбанизация 101, 117

Устойчивост 4, 8, 10, 11, 26, 47, 49, 59, 91, 101, 102, 120, 131, 138. *Виж*
също „зелен“, интелигентен

екологично устойчиви икономики 28

неустойчиво потребление на ресурси 63

план за действие за устойчиво финансиране 44

политика за околната среда 27

устойчив начин на живот 112, 122

устойчив начин на живот 8, 120, 122, 123, 136. *Виж също*

поведение/устойчиво

устойчива енергия 46, 69, 70, 80, 83, 117, 118

устойчива икономика 59, 61, 64, 122

устойчива инфраструктура 24, 91, 92, 121

устойчива мобилност 7, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 105, 109

устойчива отоплителна система 30, 130

устойчиви градове 117

устойчиви мрежи 116

устойчиви работни места – *виж също* работни места/ устойчиви
работни места

устойчиви стоки 121

устойчиви технологии 44, 50

устойчиви финансови услуги 39

устойчиво бъдеще 11, 12, 28, 79, 131, 133, 135, 141,

устойчиво общество 7, 50, 60, 61

устойчиво потребление 40, 121

устойчиво производство 40, 131

устойчиво развитие 27, 84, 112, 115, 116

устойчиво строителство 121

цели за устойчиво развитие 112, 117

Ф

Финансови стимули 70, 112

Фонд за справедлив преход 44

Фотоволтаици 36, 70, 74, 76, 77, 80

Ц

Целева аудитория 10, 12

Ценности 10, 11, 25, 29, 129, 130

авторитарни 129

биосферни и алтруистични 11

основни демократични ценности 29

материалистични 11

старомодни 25

Ценообразуване на въглеродните емисии 20, 29, 45, 97, 113, 115

Цифровизация 37, 39, 51, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 65, 73, 105, 112

Ш

Шумово замърсяване 80, 90, 91, 114,

Я

Ядрена авария в Чернобил 27

Амбициозните климатични действия и социалният прогрес трябва да вървят ръка за ръка. Нещо повече, климатичната криза подкопава социалния прогрес и демократичното развитие, постигнати през последните десетилетия.

В този наръчник с аргументи разглеждаме седемте най-важните тематични области, в които социалните и екологични проблеми погрешно често се противопоставят един срещу друг. Представяме аргументи, показващи че амбициозните климатични политики могат, точно обратното, да ни помогнат за изграждане на по-справедливи и по-социални общества.